

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

Autorský kolektív:

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

JUDr. Míriam Bachratá

Mgr. Šimon Žiak

Mgr. Mojmír Štefanec

Recenzenti:

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Gustáv Dianiška, Miriam Bachratá,
Mojmír Štefanec, Šimon Žiak

TRNAVSKÁ KRIMINOLOGICKÁ CESTA

Trnava 2024

© Gustáv Dianiška, Miriam Bachratá, Mojmír Štefanec, Šimon Žiak, 2024

ISBN 978-80-568-0619-7

OBSAH

PREDSLOV	8
PREFACE	9
1. Trnavská kriminologická škola	10
1.1 História (jej paralely a divergencie)	11
1.2 Paralely a divergencie vo vede	13
1.3 Paralely a divergencie vzdelávania v kriminológii na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave	15
1.4 Úlohy kriminológie	17
2. Komparácia právnického vzdelávania v odbore kriminológia v 21. storočí	20
2.1 Kriminológia ako vedný odbor v SR	20
2.1.1 Predmet a úlohy kriminológie	22
2.1.2 Kriminológia ako vedný odbor	25
2.1.3 Kriminológia ako študijný predmet na právnickej fakulte TU	30
2.1.4 Rozbor učebnice Kriminológia, 3. aktualizované a doplnené vydanie	35
2.1.5 Aktuálny stav kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej republike	38
2.2 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v iných krajinách	46
2.2.1 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Českej republike	46
2.2.2 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Poľskej republike	51
2.2.3 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Spojenom kráľovstve	54

2.2.4	Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Spojených štátoch amerických	59
2.3	Rozvíjanie vzdelávania a výskumu v oblasti kriminológie	63
2.3.1	Opodstatnenosť napredovania vo vzdelávaní a výskume v oblasti kriminológie	63
2.3.2	Rozvíjanie vzdelávania na úrovni vysokých škôl	65
3	Vedecké problémy Trnavskej kriminologickej cesty v rokoch 2000 – 2018	69
3.1	Kriminológia ako veda	69
3.1.1	Stručný exkurz do histórie	69
3.1.2	Kriminológia počas totalitného režimu	72
3.1.3	Život a dielo profesora Vojtecha Hatalu	76
3.1.4	Obdobie po roku 1989	80
3.2	Vedecké aktivity na Právnickej fakulte TRUNI	83
3.2.1	Projekt – Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky	84
3.2.1.1	Rozbor projektu APVV-0179-12	87
3.2.1.2	Uplatnenie výsledkov projektu	91
3.2.2	Štúdia – Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality	93
3.2.2.1	Pojem ekonomická kriminalita	94
3.2.2.2	Rozbor štúdie	96
3.3	O budúcom vývoji kriminológie a jej potrebe	102
3.3.1.1	Pozitívne a negatívne nazeranie na kriminológiu	103
3.3.1.2	Význam uplatnenia kriminológie v trestnom práve	107
3.3.1.3	Prognóza vývoja kriminologickej vedy na Slovensku	111
3.3.1.4	Inštitút pre kriminologický výskum	113

4. Sociálna patológia v akademickom prostredí	119
4.1 Sociálna patológia (pojem, teória, vedecké názory)	120
4.1.1 Pojem sociálna patológia	120
4.1.2 Teória príčin sociálnej patológie	122
4.1.3 Sociálna patológia z hľadiska vedných disciplín ...	124
4.2 Sociálno-patologické javy (prevencia, deviácia, anómia)	126
4.2.1 Prevencia sociálno-patologických javov	127
4.2.2 Deviácia	130
Obrázok č. 1. – úrovne deviantného správania	136
Obrázok č. 2. – prvky posudzovania deviácie	137
Obrázok č. 3. – schéma fungovania sociálnej kontroly ...	138
4.2.3 Anómia	139
Obrázok č. 4. – modernizácia a anómia	140
4.3 Akademické prostredie a sociálna patológia	140
4.3.1 Pojem akademické prostredie	140
4.3.2 Akademická etika	142
4.3.3 Sociálno-patologické javy v akademickom prostredí	144
4.3.3.1 Systémová úroveň	145
4.3.3.2 Úroveň konkrétnych vysokých škôl	153
4.3.3.3 Úroveň konkrétnych katedier a ústavov	157
4.3.3.4 Úroveň jedincov	164
4.4 Kriminalita v akademickom prostredí	171
4.4.1 Akademické prostredie a trestná činnosť	171
4.4.2 Konkrétne trestné činy v akademickom prostredí	174
4.4.3 Plagiátorstvo v akademickom prostredí	176
SÚHRN	179
SUMMARY	182
LITERATÚRA 1. kapitola prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc	185
LITERATÚRA 2. kapitola Mgr. Mojmír Štefanec	186
LITERATÚRA 3. kapitola Mgr. Šimon Žiak	188
LITERATÚRA 4. kapitola JUDr. Mária Bachratá	191
O AUTOROCH	193

PREDSLOV

V roku 2018 prof. Lubelcová z katedry sociológie FiF UK Bratislava usporiadala medzinárodnú vedeckú konferenciu „Paralely a divergencie“, ktorá mala dokumentovať podobnosť i rozdielnosť aktivít v kriminológii. Pani profesorka, ktorá je skvelou predstaviteľkou sociologicky orientovanej kriminológie, sa podarilo na diskusiu do Modry-Harmónie získať relevantných predstaviteľov vedeckej a pedagogickej komunity, kriminológov z Čiech a Slovenska. S myšlienkami z tohto pozoruhodného stretnutia má čitateľ možnosť sa oboznámiť v zborníku tejto konferencie (Paralely a divergencie. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018).

Editor monografie o Trnavskej kriminologickej ceste, prof. Gustáv Dianiška, predniesol na tejto konferencii príspevok na tému „Trnavská kriminologická škola“. Príspevok vyvolal značnú odozvu od účastníkov konferencie a mohol by pozitívne naladiť aj čitateľov tejto monografie. Autor príspevku označil Trnavskú kriminologickú školu ako ambíciu či cieľ skupiny kriminológov v Trnave prispieť k rozvoju kriminológie na Slovensku. Zdôraznil potrebu cieľavedomého pokračovania výskumných a pedagogických aktivít na tejto ceste. Mimoriadne potešujúcim faktorom je, že tejto výzvy sa chopili aj študenti-diplomanti autora príspevku. Vypracovali kvalitné diplomové práce, ktoré analyzujú a rozvíjajú podnety svojho školiteľa. Je to veľmi dôležité, pretože ak sa má Trnavská kriminologická cesta meniť na úspešnú školu, chce to, aby mala svojich zanietených pokračovateľov. Mladí a zodpovední študenti patria k tejto nádeji.

Zoznámte sa preto s motivačným príspevkom, ktorý podnietil študentov M. Bachratú, Š. Žiaka a M. Štefanca k napísaniu diplomových prác, ktoré sú cenným príspevkom mladých autorov pre úspešné pokračovanie v Trnavskej kriminologickej ceste a ktoré umožnili naplniť obsah tejto monografie.

PREFACE

In 2018, prof. Lubelcová from the Department of Sociology FiF UK Bratislava organized the international scientific conference “Parallels and Divergences”, which was supposed to document the similarities and differences of activities in criminology. The professor, who is an excellent representative of sociologically oriented criminology, managed to get together In town Called Blue Harmony ,relevant representatives of the scientific and pedagogical community, criminologists from the Czech Republic and Slovakia to have a discussion. With the ideas from this remarkable meeting, the reader has the opportunity to look for this need in the proceedings of the conference (Parallels and divergences. Bratislava: Comenius University, 2018).

Editor of the monograph on the Trnava Criminological Path, prof. At this conference, Gustáv Dianiška presented a contribution on the topic “Trnava Criminology School”. The contribution evoked a consider able response from the conference and could also positively in fluence the readers of this monograph. The author of the post identified the Trnava School of Criminology as the goal or goal of criminologists in Trnava to contribute to the development of the group of criminology in Slovakia. He emphasized the need for purposeful continuation of research and teaching activities on this path. They were extremely pleased that the author’s graduate students also took part in this challenge. They produced high-quality diploma theses that analysed and developed the suggestions of their supervisor. It is very important, because if the Trnava criminological pat his to become a successful school, it wants its enthusiasts to continue. Young and responsible students belong to this hope.

Therefore, familiarize yourself with the motivational contribution that motivated students M. Bachratá, Š. Žiak and M. Štefanec to write diploma theses, which are a valuable contribution of young authors for the continuation of the Trnava criminological path and which offer to fulfil the content of this monograph.

1. TRNAVSKÁ KRIMINOLOGICKÁ ŠKOLA

Názov článku vyjadruje určitú cieľovú metú skupiny kriminológov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (G. Dianiška, T. Strémy, M. Vráblová, L. Šimunová, L. Klimentová a ďalší) a ich ambíciu prispieť k rozvoju slovenskej kriminológie. Náročné vedecké méty sú silným motivačným činiteľom a môžu želania či ambície premeniť na skutočnosť. Reflexia a sebareflexia doterajšej cesty a pôsobenia kriminológie na našej fakulte je dôležitým nástrojom zhodnotenia jej 18-ročnej cesty.

Vytvoriť kriminologickú školu je záležitosť náročná a dlhodobá. Kriminologické školy sú tvorené výraznou vedeckou osobnosťou či skupinou vedcov a pedagógov, ktorých činnosť v podstate charakterizujú spoločné teoretické a metodologické východiská. Osobitosť školy zvyrazňujú aj akcentované metodické prístupy k výberu, analýze a interpretácii získaných kriminologických údajov. Na tomto základe sa uskutočňuje osobitný výklad javov spojených so stavom, štruktúrou a dynamikou kriminality a jej príčinami. Odchylnosť rôznych škôl tak prispieva k obohacovaniu systémového prístupu kontroly a eliminácie kriminality. Dôležitú úlohu v tomto smere zohráva poznanie klasických i súčasných kriminologických škôl. Ich cesta, ktorá prináša úspech i kritiku, nás v Trnave vedie k tomu, aby sme kriminologický problém zasadili do širších súvislostí, išli v poznaní do hĺbky a vytvárali si prehľadný a účelný kognitívny systém kriminológie.

Tento systém sa už dotýka kriminologických smerov, ktoré majú štyri charakteristické podoby a sú širším pojmom než kriminologické školy. Mohlo by sa zdať, že niektoré smery (napr. biologický, ktorý sa často prezentuje len v lombrossovskej podobe) vyčerpali svoje možnosti. Nie je to tak. Každý so smerov – biologický, psychologický, sociologický, multifaktorový – majú veľký priestor na inováciu a rozvoj. V Trnave sa snažíme posilňovať a rozvíjať

psychologický pohľad do kriminologického bádania o delikventoch a delikvencii. Mnoho kriminológov v súčasnosti uvažuje o dominancii multifaktorového kriminologického smeru. Myslíme si, spolu s mnohými kriminológmi, že systémové prepojenie, ktoré je kľúčovým znakom tohto smeru, je perspektívou rozvoja kriminológie. Zároveň jedným dychom dodávame, že toto úsilie súčasne podporuje rozvoj biologických, psychologických a sociologických fenoménov ako konštitutívnych faktorov kriminológie.

Aké sú a kde sú paralely a divergencie našej 18-ročnej kriminologickej cesty?

1.1 História (jej paralely a divergencie)

Pojem kriminológia má latinský a grécky pôvod: *crimen* (lat.) = zločin a *logos* (gréč.) = veda, učenie. Na tomto základe môžeme stručne konštatovať, že kriminológia je veda o zločine. Vznik pojmu nie je náhodný, ale je výsledkom zložitého historicko-spoločenského vývoja. V tejto súvislosti spomenieme tri mená. Za zakladateľa kriminologického spôsobu myslenia sa považuje taliansky právnik Cesare Beccaria (1738 – 1794). Samotný pojem v roku 1879 použil francúzsky antropológ Paul Topinard (1830 – 1911). O niekoľko rokov neskôr, v roku 1885, taliansky právnik Raffaele Garofalo (1851 – 1934) napísal a vydal knihu, ktorú nazval *Criminologia*.

Obsah kriminológie postupne naplňali aj iné vedecké disciplíny, napr. kriminálna sociológia, kriminálna psychológia, kriminálna biológia a ďalšie. Kriminológia na ich základe buduje svoj predmet, čo ju posilňuje ako vedu a aktivizuje aj úsilie o samostatnosť. To, že kriminológiu vytvárali rôznorodí vedci však napomáhalo nielen kontinuite jej vývoja, ale zároveň zakladalo odchýlnosť, rozbiehavosť jej škôl a smerov. Tieto tendencie trvajú dodnes, i keď úsilie o multidisciplinaritu v boji s úsilím o zachovanie čistoty jej predmetu nadobúda výraznú prevahu.

Od počiatku svojho vývoja bola kriminológia zásadným spôsobom ovplyvňovaná je prepojením na právo, osobitne trestné

právo. Pre vývoj kriminológie ide o pozitívny vzťah, ktorý z hľadiska dôležitosti miesta, ktoré zaujíma právo v spoločnosti, pomohol pozdvihnúť kriminológiu do vedeckého sveta a právnej praxe. Dokonca sa stalo, že mnohí odborníci začali tento vzťah považovať za jediný a vnímať kriminológiu ako pomocnú vedu trestného práva. Dnes je však zrejmé, ako sme sa presvedčili aj na našej kriminologickej ceste, že nejde o jediný, hoci dominantný vzťah. Kriminológia si hľadá cestu aj k ďalším druhom práva, hoministickým i technickým vedám.

Nejde však o jednoduchý, jednosmerný proces. Uvedieme to na občasnej disharmónii vzťahu „trestné právo – kriminológia“, ktorý má na svedomí freudovské nevedomie. Aj naše skúsenosti potvrdzujú, že výskumná spolupráca medzi kriminológmi nemá vždy optimálnu podobu. Občas sa diskusie vedú v duchu, že niektorí právnici poukazujú na nízku výpovednú hodnotu kriminologických poznatkov, a časť kriminológov zasa upozorňuje na rutinu a neochotu sudcov, prokurátorov a policajtov, ktorí ignorujú kriminologické zistenia. V krajných prípadoch dochádza aj k tomu, že niektoré kriminologické školy spochybňujú legitimitu trestného práva a prichádzajú s radikálnymi názormi na jeho zrušenie (napr. kritická kriminológia). Obviňovanie či napádanie nie je správna cesta, i keď časť súčasnej spoločnosti sa k tomu uchýľuje. Treba usilovať o dialóg a spoločne skúmať a hľadať cesty eliminácie kriminality a posilňovať tak bezpečnosť našich občanov.

V Trnave sme hľadali českú, československú aj slovenskú stopu v krátkej histórii kriminológie. Naše zistenia sme publikovali (Dianiška, G., Strémy, T., 2015) a na tomto základe konštatujeme, že slovenská stopa v histórii kriminológie je zmapovaná nedostatočne! Na svojej kriminologickej ceste nadväzujeme na významné osobnosti druhej polovice 20. storočia. Vynikajúci trestný právnik Vojtech Hatala nás zaujal excelentným prepojením trestného práva s psychológiou a sociológiou (Motív a trest). Právnik Ladislav Schubert a Gabriela Nikšová nás oslovili prostredníctvom obsahu svojich učebníc kriminality a ich neúnavným bojom za jej samostatnosť. Aj na ich dielach napísaných v dobe jednosmerného ideolo-

gického tlaku sme sa presvedčili, že je ilúzia chápať kriminalitu ako dočasný a odstrániteľný triedny jav. Naopak, potvrdilo sa, že kriminalita je sociálna patológia spoločnosti, ničiaca integritu jedinca, zneisťujúca jeho bezpečnosť a bezpečnosť skupín ľudí. Treba ešte dodať, že ide o jav sprevádzajúci celú históriu ľudstva (kriminalita má dlhú minulosť), pričom sa to deje nezávisle od foriem spoločenského zriadenia.

Pri hľadaní historickej stopy sme si pre našu cestu zafixovali nasledujúci etický rozmer: úcta k našim predchodcom, ktorí ako my dnes neboli dokonalí, je dôležitým počinom napredovania na našej súčasnej kriminologickej ceste.

1.2 Paralely a divergencie vo vede

Od roku 2000 pri začiatku výučby kriminológie na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave sme začali organizovať aj vedeckovýskumné aktivity. Popasovali sme sa s problémami interdisciplinárneho výskumu a postupne, pri utriedení zložitých vzťahov kriminológie v systéme vedy, sme svoj postup korigovali (Dianiška, G. a kol., 2011). začali sme si viac všímať a uplatňovať zásady multidisciplinárneho výskumu (Strémy, T., ed., 2014, 2015). Stretli sme sa s týmto problémom už pri tvorbe našej prvej učebnice (Dianiška, G. a kol., 2009), keď nás oponenti upozornili (osobitne K. Holcr) na možné rozdrobenie predmetu kriminológie. Ak teda multidisciplinarita, tak s vylúčením rizika „roztopenia“ predmetu kriminológie a elimináciou toho, aby kriminológia nebola prostým súčtom rôznych odborov vedy. Toto nebezpečenstvo nám umožnilo lepšie vnímať systémovú a originálnu podobu súčasnej kriminológie ako vedy o kriminalite, jej páchateloch, obetiach a o jej kontrole.

Nevychádzali sme len z vlastných poznatkov a predstáv, ale nadväzovali sme na diela, ktoré nás inšpirovali. Medzi ne patrili učebnice (Turayová, Y. a kol., 1999; Holcr, K. a kol., 2008; Novotný, O., Zapletal, J. a kol., 2001, 2004, 2008), sociologicky orientovaná

kriminológia (Lubelcová, G., 2009) a kriminológia a trestná politika (Kuchta, J., Váľková, H., 2005). Osobitnú pozornosť sme venovali kriminologickým výskumom Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu (Scheinost, M. et al., 2010). Presvedčili sme sa a zapísali medzi naše etické zásady, že potreba vzájomne sa informovať, poznávať a rešpektovať v súčasnosti narastá. Opačná cesta, t. j. cesta ignorancie, je cesta do pekla.

Našu kriminologickú cestu charakterizuj aj výber vedeckých tém skúmania. Ten sa sústredil na nasledujúce okruhy problémov: Hospodárska (ekonomická) kriminalita v Slovenskej republike (Dianiška, G. a kol., 2010) vrátane osobnosti páchatel'a ekonomickej kriminality a trestnej zodpovednosti právnických osôb. Registrovali sme aj potrebu rozvoja niektorých aplikovaných disciplín a prispeli sme do tejto diskusie úvahou o konštituovaní komparatívnej (porovnávacej) kriminológie na Slovensku. Dôležitým objektom nášho výskumu sa stala mládež (Vráblová, M., 2012) a kriminogénne faktory v činnosti médií, drogovej a počítačovej kriminality (Dianiška, G. a kol., 2011, 2016). Dlhodobo sme sa venovali téme restoratívnej justície a alternatívnych trestov. Išlo predovšetkým o riešenie nerovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou koncepciou trestného práva a trestnej politiky v našej krajine. Zistili sme, že restoratívna justícia vytvára nový priestor pre rozvoj trestného práva a kriminológie a podporuje efektívnosť vymožiteľnosti práva (Strémy, T., 2017; Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M., 2015).

Vyššie uvedený stručný popis vedeckých aktivít nie je samoučelný, ale slúži na zamyslenie, či existujú nejaké dominujúce znaky našej kriminologickej cesty. Nezávislí pozorovatelia si všimli kriminologicky vyvážený psychologický vzhlad do kriminologického bádania o delikventoch a delikvencii a uplatňovanie psychologického prístupu ako konštitutívneho faktoru pre kriminológiu (Scheinost, M., 2015). Spomína sa aj etiológia kriminality, najmä špecifikácia a inovácia kriminogénnych faktorov. Ide tu o originalnosť a využiteľnosť biologicko-psychologických faktorov nielen na účinnú prácu s páchatel'mi, vrátane recidivistov, ale aj s obeťami trestnej činnosti (Uhrin, S., 2015). Pozornosť vyvolalo aj skúmanie

osobnostných profilov páchatel'ov a obetí kriminality, a tým aj etiológie a prevencie kriminality (Polák, P., 2015). Je zhoda v tom, že pri posilňovaní pozície psychológie (osobitne forenznej a sociálnej) treba vidieť a chápať javy v širších súvislostiach a kontexte hľadiska rôznych disciplín. Kriminalita, ako uvádza G. Lubelcová (2018), je chápaná ako modalita sociálneho konania, kde dochádza k tesnejšiemu previazaniu osobnostných a spoločenských kriminogénnych faktorov.

1.3 Paralely a divergencie vzdelávania v kriminológii na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave

Kriminológia sa už 18 rokov učí aj vďaka osvietenosti a nadsťasovosti zakladateľov Právnickej fakulty v Trnave (J. Prusák, P. Blaho, M. Šmid, H. Barancová) ako povinný predmet. Recenzent našej učebnice J. Chromý uvádza, že zaradenie kriminológie ako povinného predmetu značí, že zaujíma v systéme výučby pomerne významné miesto, kým na českých právnických fakultách je koncipovaná len ako voliteľný výberový predmet (Chromý, J., 2009).

Skúsenosti z výučby kriminológie, ktoré sme každoročne hodnotili, ako aj sebareflexia výskumných aktivít nás upozorňovali, aby sme trvalú pozornosť venovali metodológii tohto predmetu (Dianiška, G. a kol., 2011). Inšpirovali nás k tomu aj dlhodobé dobré pracovné kontakty s významným nemeckým kriminológom H. Kury, ktorý na našom vedeckom seminári uviedol: „V nemeckej kriminológii vždy vládli a dodnes vládnu právnici. Rovnaká situácia je vo väčšine krajín kontinentálnej Európy. Problém predstavuje skutočnosť, že (trestní) právnici nie sú vzdelaní v oblasti empirického výskumu alebo metodológii sociálnej vedy... Kriminológia ako taká by mala byť predmetom vzdelávania a výskumu v tomto odbore a výskum by mal byť vykonaný v spolupráci so sociálnymi vedcami“ (Kury, H., 2011).

Aj na našej právnickej fakulte kriminológia patrí do portfólia Katedry trestného práva a kriminológie (prof. Šimovček a kol.),

pričom katedra úzko spolupracuje s Katedrou propedeutiky právnických predmetov (G. Dianiška a kol.). Spolupráca je dlhodobá úspešná, vychádzajúca dnes už z legendárnej vety, že trestné právo je bez kriminológie slepé a kriminológia bez trestného práva bezbrehá. Dynamický rozvoj súčasnej kriminológie však poukazuje na odchýlnosť, rozbiehavosť budúceho vývoja vzťahy kriminológie a práva ako celku. Ukazuje sa, že kriminológia má význam nielen pre trestné právo, ale aj pre iné druhy a profesie práva. Týka sa to napríklad občianskeho, pracovného, medzinárodného i správneho práva. Je mnoho tém, ktoré spájajú kriminológiu a tieto druhy práva. Napríklad téma, ktorá spája občianske právo a kriminológiu, je ochrana práv obetí domáceho násilia (Dobrovodský, R., 2015). Aj tento rozbiehavý, diskontuitný vývoj nabáda k tomu, aby kriminológia bola trvale povinným predmetom v systéme právnického vzdelávania a nielen nástrojom fantómovej špecializácie študenta práva.

Vo svojej vedeckej a pedagogickej činnosti sme kontinuálne zdôrazňovali význam kriminológie pre prácu právnikov. Táto rovnobežka pokračuje ďalej, avšak vyžaduje odbornú diskusiu kriminológie s ostatnými druhmi práva a profesijnými rolami právnikov. Potrebuje tiež hľadanie spoločných tém odborníkmi jednotlivých druhov práva. Uvažovanie len o význame kriminológie pre činnosť právnikov sa pre budúcnosť ukazuje ako prinízke. Divergencia v tejto téme vyvoláva aj potrebu dôraznejšieho uplatňovania poznatkov kriminológie vo výučbe a výskume ďalších vedných odborov, napr. sociológie, psychológie, sociálnej práce, niektorých technických vied v príprave IT odborníkov a pod.

Vysokoškolská učebnica patrí k najdôležitejším fenoménom univerzitného prostredia a činnosti pedagógov. Takéto dielo kumuluje vo svojom obsahu i metodiku, pedagogické skúsenosti učiteľov vrátane sociálnych interakcií so študentami a, samozrejme, výsledky ich vedeckovýskumnej činnosti v odbore. Práci na učebnici sme venovali mimoriadne úsilie, o čom svedčia jej tri vydania v rokoch 2009, 2011 a 2016. Zistili sme pritom, že vývoj poznatkového systému je natoľko dynamický, že ďalšie vydania

bolo treba obohatiť o nové fenomenologické javy. Ukazovala sa potreba prehĺbiť pohľad na príčiny kriminality a upozorniť na nové témy (napr. sankčná politika) a procesy (úlohy kriminológie, rozvoj aplikovaných disciplín a pod.), ktoré sú zdrojom sociálnej patológie spoločnosti. Zodpovedne sme realizovali kritické podnety recenzentov (I. Šimovček, S. Uhrin, K. Holcr, M. Scheinost, T. Gřivna) a tešili sme sa z pozitívneho hodnotenia. Táto učebnica, t. j. prvé vydanie, napísal v recenzii J. Chromý (2009), nie je len sumár nastolených poznatkov, v mnohých ohľadoch prináša nové poznatky a predovšetkým nenásilnou formou sprostredkovať rôzne pohľady na problematiku kriminológie. V recenznom posudku na tretie vydanie učebnice recenzent M. Scheinost (2016) napísal: „Celkovo považujem publikáciu Kriminológia za veľmi vydarenú, trúfal by som si ju označiť za najobsiahlejšiu a najkomplexnejšiu učebnicu kriminológie v Slovenskej republike.“ Učebnicu privítali aj študenti (o ich názoroch v učebniciach aj píšeme) a jej existencia prispela k zvýšeniu kvality vzdelávania v kriminológii. V posledných rokoch sme zaregistrovali aj odchylny proces. Mnohí študenti nevenujú dostatočnú pozornosť štúdiu učebníc či iných zdrojov odbornej literatúry a preferujú v príprave tzv. tézy. Ako-tak pri tom pracuje pamäť, ale pochopenie problému a invencia uvažovania sa u týchto študentov stráca. Napadlo nám nepridávať učebnici v príbehu s názvom „pedagogický proces“ príliš veľkú váhu.

1.4 Úlohy kriminológie

Úlohy kriminológie sme nanovo zverejnili v treťom vydaní učebnice *Kriminológia*. Podľa našich, trnavských predstáv ide o nasledujúce úlohy:

1. Neustále sledovanie a objasňovanie fenomenológie kriminality:
 - Nielen popis, ale analýza a porovnávanie
 - Porovnávanie kriminálnych štatistík s výsledkami nezávislého výskumu

- Sledovanie a vyhodnocovanie nielen rastu, ale i poklesu kriminality.
- 2. Skúmanie príčin (etiológie) kriminality, jej podstaty a nových javov:
 - Globalizácia alebo America First?
 - Nové javy v organizovanej, počítačovej, ekologickej a ekonomickej kriminalite
 - Veľká korupcia, terorizmus a trestná činnosť migrantov, ich kriminologický obsah a forenzo-psychologické osobitosti.
- 3. Podiel na kontrole kriminality:
 - Prečo kriminalita nemôže vymiznúť v žiadnom spoločenskom systéme a aká je miera spoločenskej zodpovednosti za prevenciu
 - Prevencia nielen ako trestanie, ale predovšetkým ako všestranná činnosť s účinnými vplyvmi na sociálny systém a právne vedomie jedinca.
- 4. Ovpływňovanie obsahu a realizácia trestnej politiky štátu:
 - Politikum kriminológie ako nestraničkej vedy je v jej vedeckosti
 - Kriminológia má vyvinúť úsilie presadiť vedecké poznatky do programového vyhlásenia vlády a podporiť jeho uplatňovanie v spoločenskej, osobitne právnej praxi
 - Rozpracovať dlhodobú kriminálnu politiku a presadzovať jej prvky do konkrétnych etáp trestnej politiky štátu.
- 5. Rozvíjanie vzdelávania a výskumu v odbore kriminológia a kriminologickej osvety:
 - Získanie a uplatnenie postavenia kriminológie ako samostatného vedného a učebného odboru
 - Rozširovanie výučby kriminológie na ďalšie jednodborové a multiodborové odbory a predmety
 - Kriminologická osveta verejnosti (konceptia) a hľadanie možností a prostriedkov ovplyvňovania verejnej mienky
 - Kriminológia ako bezpečnostná veda.
- 6. Uskutočnenie teoretickej a kritickej sebareflexie kriminológie:
 - Analýza postavenia kriminológie v slovenskej spoločnosti

- Analýza paralelných a divergenčných procesov v kriminológii ako celku
- Kritická sebareflexia samotnej kriminológie.

Najdôležitejšou otázkou, ktorú treba položiť na záver úvah, je to, ako kriminológia prospieva potrebám ľudí. Pre svoje úvahy som sa inšpiroval modelom stratégie diferencovaného prispievania psychológie potrebám človeka (Kováč, D., 1985). Medzi funkcie, ktoré by tento model mali plniť, patrí korekcia, intervencia, prevencia a projektovanie. Ide o funkcie, ktoré môže úspešne plniť aj kriminológia. Tieto funkcie sa dotýkajú jedinca, skupiny, spoločnosti a ľudstva ako celku. V porovnaní s možnosťami psychológie, kde dominujú funkcie korekcie a intervencie a objektom je jedinec a skupina, má kriminológia širšie možnosti. Môže poskytnúť napr. profily páchatel'ov, ktoré napomôžu ku korekcii správania jednotlivých delikventov. Väčšiu hodnotu a dynamiku získava intervenčná funkcia kriminológie umožňujúca komplexnejšie využiť jej poznatky na prezentáciu identity skupín a špecificky ich kriminálnej činnosti.

V realizácii prevencie má kriminológia napr. Vo vzťahu k psychológii ďaleko širšie pole pôsobnosti. Zasahuje nie len jedinca, skupinu ale aj spoločenské vrstvy. Osobitne prepojenie kriminológie práva posilňuje miesto kriminológie pri kontrole kriminality. Funkcia projektovania sa pretavuje do projektov prevencie kriminality, strategických plánov a ľudstva sa dotýka prostredníctvom akcentovania ľudských práv. Neznamená to, že by sa v budúcnosti obsah zmienených projektov nemohol zmeniť.

To sa týka aj cesty a vývoja slovenskej psychológie ako celku. Autor článku dúfa, že posledné vety pochopí čitateľ nie ako nevyberavú kritiku, ale ako výzvu a nádej pre budúcnosť: Slovenská kriminológia sa snaží dobehnúť svet, ale slovenská verejnosť a svet o nej nevie skoro nič. Je na čase, aby sa to zmenilo!

2. KOMPARÁCIA PRÁVNICKÉHO VZDELÁVANIA V ODBORE KRIMINOLÓGIA V 21. STOROČÍ

2.1 Kriminológia ako vedný odbor v SR

Pojem kriminológia je napoly latinského a napoly gréckeho pôvodu, pretože latinské *crimen* znamená zločin a grécke *logos* zase označuje vedu, učenie. V jednoduchosti teda môžeme stručne a výstižne skonštatovať, že kriminológia je veda o zločine. Samotný pojem, prirodzene, nevznikol zo dňa na deň. Ako prvý ho v roku 1879 použil Paul Topinard, francúzsky antropológ a lekár. V roku 1885 taliansky právnik Raffael Garofalo napísal a vydal knihu *Criminologia*, a dá sa povedať, že takto pojem kriminológia definitívne udomácnil na vedeckej i nevedeckej scéne. Je však nutné poznamenať, že ešte o približne jedno storočie skôr taliansky vedec a právnik, Cesare Beccaria, uvažoval v kriminologickej rovine myslenia, a hoci k pojmu ako takému nedospel, nemožno zabúdať na jeho podiel na formovaní prvého narábania s kriminológiou.

Samozrejme, existuje viacero definícií kriminológie. Najstručnejšou je definícia dvoch českých autorov, O. Novotného a J. Zapletal, ktorí tvrdia, že kriminológia je veda o kriminalite, jej páchateloch a obetiach a o jej kontrole.¹ Ďalší českí vedci, J. Kuchta a H. Válková, zase definujú kriminológiu ako spoločenskú disciplínu, zaoberajúcu sa tak jednotlivcami (páchateľ, obeť, orgán činný v trestnom konaní), ako aj spoločnosťou, jednak ako celkom, jednak ako konkrétnymi sociálnymi skupinami, ktoré ju tvoria.² Ne-

¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3.vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 18, ISBN 978-80-7380-620-0.

² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, s. 1. ISBN 80-7179-8134.

mecký kriminológ Gunther Kaiser na kriminológiu nahliada ako na usporiadaný celok empirického poznania o zločine, zločincovi, negatívnej sociálnej nápadnosti a kontrole takéhoto správania.³ Obísť nemožno ani definíciu slovenskej odborníčky Y. Turayovej, podľa ktorej je kriminológia usporiadaným systémom empirických poznatkov a teórií o zločine, páchatelovi, obeti, sociálnych následkoch a dôsledkoch spáchaného zločinu.

Je vedou o podstate trestného činu ako sociálnom jave, o jeho charaktere, o príčinách a podmienkach jeho vzniku, o osobnosti páchatela, o vzťahu medzi páchatelom a obeťou, o stave, štruktúre a dynamike spoločnosti, o význame a zmysle trestania a tiež o formách prevencie.⁴

V neposlednom rade treba spomenúť definíciu J. Nezkusila, ktorá pochádza zo staršej učebnice z roku 1978: ide o vedný odbor, ktorý sa zaoberá stavom zločinnosti, jej príčinami a podmienkami, ďalej osobnosťou páchatela, ako aj prevenciou, čiže opatreniami a prostriedkami uplatňovanými v boji proti tomuto nežiaducemu javu v socialistickej spoločnosti.⁵

Táto definícia je pádnym a hodnoverným dôkazom dôležitosti a opodstatnenosti kriminológie ako vedného odboru. Reflektuje totiž skutočnosť, že kriminológia je vďaka svojej dynamickosti a schopnosti reagovať na aktuálne problémy spoločnosti veľmi dôležitým prvkom fungovania štátu a dodržiavania poriadku v ňom. Konkrétne v tomto prípade kriminológia slúžila ako oporný múr fungovania a „budovania svetlých zajtrajškov“ v socialistickej spoločnosti. Už z letného pohľadu na vyššie uvedené definície musí byť jasné, že hoci sú v mnohých ohľadoch rozdielne, predsa len existuje podstatná časť ich znakov, ktoré majú spoločné. Profesor

³ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016, *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 18. ISBN 978-80-7380-620-0.

⁴ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PrF UK, s. 7. ISBN 80-7160-128-4.

⁵ NEZKUSIL, J. a kol. 1978. *Československá kriminologie*, 1. vydanie. Praha: Panorama, s. 8, In: SVATOŠ, R. 2012. *Kriminologie*, 1. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 15. ISBN 978-80-7380-389-6.

Dianiška z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity ich v učebnici kriminológie vymedzuje takto:⁶

- empirickosť
- interdisciplinárnosť
- príčinnosť (etiológia) zločinu
- stav, štruktúra a dynamika zločinnosti (fenomenológia)
- subjekty a objekty zločinu
- prevencia
- prognóza

Náležitosti kriminológie ako vedného odboru bližšie posúdime v nasledujúcich stranách tejto monografie.

2.1.1 Predmet a úlohy kriminológie

Predmetom kriminológie sú negatívne protispoločenské činy, ktoré trestné zákonodarstvo charakterizuje ako trestný čin (kriminalita, zločinnosť), páchatelia, podmienky a príčiny kriminality, jej obeť, sankcionovanie, ako aj efektívnosť trestnej kontroly, prevencia a prognózovanie vývoja kriminality.⁷ Už zo samotnej definície predmetu kriminológie možno badať, aká náročná je náplň jej práce. Všetky činitele, ktoré sú v jej predmete obsiahnuté, sú totiž dynamicky sa meniacimi činiteľmi, ktorých podoba a obsah sa neustále formuje a obmieňa. Napríklad v minulom režime bola nezamestnanosť a vyhybanie sa práci objektom záujmu kriminológie ako jedna z foriem trestnej činnosti, lebo vtedajší trestný zákon poznal paragraf, považujúci absenciu zamestnania za trestný čin príživníctva. Dnes už nezamestnanosť kriminológiu zaujíma len ako negatívny

⁶ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 18. ISBN 978-80-7380-620-0.

⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 28. ISBN 978-80-7380-620-0.

spoločenský jav, ktorý je v podstate nekriminálny a nedelikventný, odchýľujúci sa však od noriem a hodnôt uznávaných spoločenskou morálkou a zvyklosťami.⁸ To isté možno povedať o páchatelovi – kriminológia musí reflektovať „módne trendy“, ako napríklad páchatelov ekonomickej trestnej činnosti, zvaných tiež *biele goliere*.

Tieto príklady sú síce jednoduché, ale možno nimi verne ilustrovať prepojenie celej spoločnosti s tou časťou verejnosti, ktorá odmieta byť jej súčasťou a rešpektovať platné právne normy. Dynamika, s akou sa kriminalita vyvíja, núti k dynamickému napredovaniu aj kriminológiu.

Preto je správne, že má vytýčené úlohy, ktorých plnením realizuje svoju nenahraditeľnú funkciu pre celú spoločnosť. *Kriminológia* z roku 2016 vytyčuje viaceré tieto úlohy.⁹ Potrebu permanentnej snahy držať krok s kriminalitou reflektuje *neustále sledovanie a objasňovanie fenomenológie kriminality*. Fenomenológiou rozumieme skúmanie stavu, dynamiky a štruktúry kriminality na danom území. Výsledkami fenomenológie sú štatistiky, ktoré jasnou rečou čísel hovoria o počte spáchaných trestných činov, diferencujú trestnú činnosť podľa osobitných druhov či naznačujú stúpajúci alebo klesajúci trend kriminality. S náhľadom na kriminalitu ako výsledok istej motivácie súvisí *skúmanie príčin kriminality, jej podstaty a nových javov*. Je veľmi dôležité poznať činitele, ktoré sú hybnou silou páchania trestnej činnosti. Bez ich poznania totiž nemožno stanoviť také spôsoby prevencie, ktoré by páchaniu trestnej činnosti efektívne predchádzali. S tým súvisí ďalšia úloha kriminológie, a to *podieľanie sa na kontrole kriminality*. Kriminológia má potláčať kriminalitu tak na preventívnej, ako aj na represívnej báze. V prvom prípade ide o systém preventívnych opatrení, ktoré majú zabrániť, aby vôbec k páchaniu trestnej činnosti došlo. Takéto aktivity možno realizovať napríklad šírením osvetu, rôznymi prednáškami, diskusiami

⁸ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PrF UK, s. 9. ISBN 80-7160-128-4.

⁹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 29. ISBN 978-80-7380-620-0.

či distribúciou poučných materiálov v rôznych komunitách, predovšetkým však na školách, ktoré majú možnosť zahrnúť preventívne aktivity do svojich osnov. Deti a mládež predsa netreba zdokonaľovať len vo vedomostiach, ale najmä ich pripravovať na úlohy, ktoré sa v dospelosti vyžadujú od usporiadaných členov spoločnosti. Represia je ďalším z prienikov kriminológie s trestným právom. Poznanie kriminológie trestnému právu pomôže zefektívniť svoje normy a zvýšiť účinnosť ukladaných trestov. Ďalšou úlohou je *ovplyvňovanie obsahu a realizácie trestnej politiky štátu*. Sankčná politika štátu by nemala byť iba výslednicou snahy trestných právnikov a odborníkov, ale mala by načúvať aj hlasu vedcov-kriminológov. Získané poznatky kriminológie by v ideálnom prípade mali byť implementované do trestno-politických stratégií štátu¹⁰ a dotvoriť tak obraz štátu, ktorý spravodlivo a efektívne súdi a trestá. Nemožno zabúdať na potrebu *rozvíjať vzdelávanie a výskum v odbore kriminológia a kriminologickej osvetu v spoločnosti*.

Z formálneho hľadiska možno povedať, že kriminológia sa na viacerých vysokých školách skutočne vyučuje. Je však veľmi dôležité, aby sa proces jej výučby neustále skvalitňoval a rozvíjal. Kriminológia v profesijnom živote sprevádza nielen absolventov právnických fakúlt, ale určite sa s ňou stretnú aj príslušníci PZ, sociálni pracovníci, psychiatri či forenzní psychológovia. V neposlednom rade by kriminológia mala uskutočňovať svoju *teoretickú a kritickú sebareflexiu*. Zvoliť tie správne metódy výskumu a vzdelávania je náročná úloha, pred ktorou skúsení kriminológovia stoja. V tomto boji však nesmú ostať sami a apelovať treba aj na štát, ktorý sa však nie vždy stavia kladne k ich dôrazným, no legitímnym požiadavkám. V akademickom prostredí cítiť absenciu samostatného inštitútu pre kriminológiu.

Stojí za zmienku, že v susednom Česku takýto ústav funguje už vyše pol storočia a zohráva významnú úlohu v celospoločenskom boji proti kriminalite. Ostáva dúfať, že v čo najbližšom období sa

¹⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3.vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 30. ISBN 978-80-7380-620-0.

ku kriminológii postavila zodpovedne nielen politici, ale nájde sa aj dostatok študentov, ochotných pokračovať v odkaze a poctivej práci staršej generácie kriminológov.

2.1.2 *Kriminológia ako vedný odbor*

Kriminológia musela od svojho začiatku bojovať o svoj status riadneho a samostatného vedného odboru. Veď už počas prvých rokov jej existencie sa jej obsah prekrýval s inými vednými disciplínami, najmä s kriminálnou psychológiou, kriminálnou sociológiou či kriminálnou biológiou. Veľmi presne jej snahu o osamostatnenie opisuje prof. Dianiška: „*Kriminológia odmieta, aby bola zhromažďovacím priestorom týchto disciplín, ale za ich príspevku buduje svoj vlastný, hierarchicky štruktúrovaný vedný systém.*“¹¹ Dnes môžeme povedať, že naozaj ide o samostatnú vedu, hoci presahuje do viacerých vedných disciplín. V kriminológii možno badať väzby na spoločenské, osobnostné, sociologické, psychologické či pedagogické vedy.

Tento fakt zároveň môže navádzať aj na použitie prívlastku interdisciplinárna veda. Pri narábaní s ním však treba byť opatrný a porozumieť podstate veci.

Kriminológia naozaj operuje s poznatkami rôznych vedných odborov súvisiacich s ňou, avšak nie je len nejakou entitou, ktorá tieto znalosti iba pospája a vydáva za svoj vlastný predmet. Kriminológia je vedou, ktorá takto získané poznatky pretavuje do výstupov, usporiadaných podľa jej vlastného systému a logiky, čiže nahliada na už známe skutočnosti, získané vedeckovýskumnými aktivitami iných vedných odborov, svojím vlastným, originálnym spôsobom. Na základe týchto faktov teda môžeme pokojne tvrdiť, že ide o samostatný vedný odbor. Kriminológia je zároveň aj vedou empirickou, pretože skúma spoločenskú realitu. Čo sa týka presahu kriminológie do iných vedných odborov, ich veľmi prehľadné

¹¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 17. ISBN 978-80-7380-620-0.

členenie ponúka opäť prof. Dianiška – vzťahy kriminológie k iným vedám sa delia na:¹²

- vzťahy v systéme právnych vied – trestné právo hmotné a trestné právo procesné, pričom podkategóriami tu sú forenzné disciplíny systému právnych vied a okrajovo aj iné druhy práva
- vzťahy multidisciplinárne – sociológia, psychológia, pedagogika, kriminalistika
- vzťahy v podsystémoch kriminológie – viktimológia, penológia, kriminalistická prognostika
- vzťahy medzi všeobecnou a osobitnou časťou kriminológie a jej aplikovaných disciplín – komparatívna, klinická, policajná kriminológia atď.

Najužšie väzby má kriminológia s trestným právom. Trestné právo rámcuje konkrétne trestné činy, určuje, kedy, za akých okolností a prečo je konkrétne konanie nebezpečné pre spoločnosť, a teda aj sankcionovateľné štátnymi orgánmi. Nedokáže však podať odpoveď na otázku, prečo vôbec k takémuto konaniu došlo.

V dikcii trestného práva nie je zisťovanie „podhubia“, ktoré produkuje trestnú činnosť, pretože nedisponuje možnosťami odhaliť, na základe ktorých spoločenských javov a vzťahov k týmto skutkom dochádza. Práve tu nastupuje kriminológia, ktorá za použitia svojich metód a postupov dokáže ponúknuť racionálne a odôvodnené vysvetlenia páchania trestnej činnosti. Táto skutočnosť je priam esenciálnym dôkazom, že medzi trestným právom a kriminológiou neexistuje vzťah nadriadenosti a podriadenosti, ale naopak, vzťah založený na vzájomnej spolupráci dvoch rovnocenných vedných odborov. Výstižne povedané: „*Trestné právo bez kriminológie je slepé a kriminológia bez trestného práva je bezbrehá.*“¹³ Okrem

¹² DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 21. ISBN 978-80-7380-620-0.

¹³ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 22. ISBN 978-80-7380-620-0.

trestného práva systém právnych vied súvisiacich s kriminológiou pozná aj viaceré iné vedné forenzné disciplíny. Veľmi dôležitá je forenzná psychológia. Ide o vedu, ktorá patrí medzi aplikované disciplíny systému psychologických vied, ako aj medzi forenzné disciplíny právnych vied. Nestor forenznej psychológie na Slovensku, prof. Géza Dobrotka, ju definoval ako hodnotenie subjektívnej zložky zlyhania ľudského súčiniteľa sociálnej interakcie z hľadiska na jeho spoločenský a trestnoprávny dosah.¹⁴ S forenzou kriminológiou súvisia aj ďalšie jej pododvetvia – kriminologická, kriminalistická či súdna psychológia. Ďalším vedným odborom, patriacim medzi forenzné disciplíny systému právnych vied, je forenzná psychiatria. Ide o lekársky odbor, zaoberajúci sa psychicky chorými ľuďmi, porušujúcimi právne normy. Súvis s kriminológiou teda badať v záujme o psychicky chorých páchatelov trestných činov. Na rozdiel od trestného práva, spod záujmu ktorého sú vyňatí trestne nezodpovední a nepričetni páchatelia.

Ďalším lekárskym odborom je súdne lekárstvo, ktoré je veľmi dôležité najmä pre orgány činné v trestnom konaní, pretože vďaka jeho záverom sú jasné nielen úplné základy, ako napríklad označenie podozrivého úmrtia za vraždu alebo samovraždu, ale aj skutočnosti, na ktoré je možné prísť komplikovanými a zložitými procesmi, ako napríklad príčina smrti, použitie vražedného nástroja a podobne. S kriminológiou súdne lekárstvo spája najmä oblasť prevencie kriminality. Forenzná štatistika a matematika slúžia na pretavenie kriminologickými analýzami získaných údajov a poznatkov do ucelených výstupov, ktoré následne poslúžia príslušným orgánom ako návod na konkrétnu podobu trestnej politiky.

Multidisciplinárne vzťahy sa týkajú najmä interakcie kriminológie s psychológiou, sociológiou, kriminalistikou či pedagogikou.

V prípade spolupráce so psychológiou ide najmä o využitie poznatkov psychológie pri snahe dívať sa na spáchané trestné činy optikou vnútorného sveta, páchatelia a obete.

¹⁴ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 22. ISBN 978-80-7380-620-0.

Možno takto odhaliť dôležité súvislosti medzi vnútorným svetom páchatela a jeho vonkajším prejavom, t. j. spáchaním trestného činu. Poznanie motivácie páchatel'ov pomôže kriminológii vytvárať efektívnejšie spôsoby prevencie a následnej eliminácie trestnej činnosti. Keďže je veľmi podstatné poznať osobnosti obete a páchatela a ich vzájomný vzťah, kriminológia sa môže oprieť aj o psychológiu osobnosti. Nemenej dôležitým je vzťah kriminológie a sociológie. Sociológia je vedou o spoločnosti. Skúma subjekty spoločnosti, ich vzájomnú interakciu a procesy, ktoré sa v spoločnosti dejú. Popri mnohých fenoménoch jej, samozrejme, neuniká ani kriminalita. Nazerá na ňu ako na sociálnu patológiu v spoločnosti. Zisťuje, aké sociologické činitele stoja za kriminalitou, aké prvky spoločenskej klímy ovplyvňujú jej vznik či pretrvávanie. Pre kriminológiu poskytuje možné vysvetlenia vo forme negatívnych spoločenských javov, akými sú napríklad zlá sociálna situácia, alkoholizmus, hráčstvo či promiskuita a iné. Je nutné poznamenať, že ide o javy, ktoré sú síce nežiaduce a na spoločnosť majú negatívny vplyv, avšak nie sú vynútiteľné a sankcionovateľné trestným právom. Ich dodržiavanie totiž nie je regulované trestnoprávnymi, ale „len“ morálnymi či etickými normami. Zjednodušene sa dá povedať, že pre kriminológiu ponúka správu o negatívnych faktoroch, pôsobiach na spoločnosť, a tá z nich následne abstrahuje poznatky, potrebné na vyvodenie svojich vlastných záverov. Spolu s trestným právom a psychológiou tvorí tri základné piliere, na ktorých stojí kriminológia. Práve v kriminológii sa prelínajú predmety týchto vedných odborov, čo prehľadne ilustruje širokospektrálnosť kriminológie a vyzdvihuje tým jej dôležitosť a postavenie ako vedného odboru.

Kriminológia má spojitosť aj s pedagogikou. Práve kvalitná inštitucionálna výchova predstavuje pomocnú ruku kriminológii, lebo kvalitné vzdelanie a vštepovanie morálnych zásad kreuje jedinca, ktorému je cudzie porušovanie trestnoprávných noriem. Pedagogické pôsobenie tak naplňuje prevenčnú funkciu kriminológie. Pedagogika je však nápomocná aj v prípade, že jej prvotná snaha pôsobiť pozitívne na jedinca zlyhá. Hovoríme vtedy o výkone penitenciárnej či postpenitenciárnej starostlivosti. Kvalitná pedagogic-

ká činnosť, vykonávaná v ÚVTOS či resocializačných zariadeniach, môže odsúdenému pomôcť opäť sa vrátiť k želaným a správnym hodnotám a brániť tak jeho recidíve.

Postpenitenciárna starostlivosť znamená, že takémuto jedincovi sa dostane starostlivosti aj po tom, ako opustí brány ÚVTOS či resocializačného zariadenia a bude sa mu naďalej odovzdávať podpora pri jeho snahe viesť riadny a poctivý život. Za zmienku stojí aj vzťah kriminológie s kriminalistikou.

Obidve tieto vedy skúmajú kriminalitu, no každá iným spôsobom. Kriminalistika skúma zákonitosti vzniku, priebehu a prejavov skutkových okolností trestnej činnosti.¹⁵ Orientuje sa pritom na odhaľovanie tejto činnosti, skúma a objašňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhľadávania, zisťovania, skúmania a využívania kriminalistických stôp a kriminalistických informácií.¹⁶ O poznatky kriminológie sa môže oprieť najmä pri stanovovaní vyšetrovacích hypotéz či prehlbovaní kvality sociálnej interakcie v procese vyšetrovania.¹⁷ Kriminológia zas čerpá z faktov zistených kriminalistickými metódami, a tie môžu vniesť nové svetlo do jej už existujúcich poznatkov.

Čo sa týka vzťahov kriminológie s vedami v jej podsystemoch, hodno aspoň čiastkovo spomenúť viktimológiu, penológiu a kriminologickú prognostiku. Viktimológia je vedou o obetiach. V širšom zmysle sa zaoberá obeťami v rámci širokého spektra nešťastných udalostí (napr. obeť havárií či prírodných katastrof), v tom užšom vyslovene o obetiach ako obetiach trestného činu. Pre kriminológiu je poznanie obeť a jej správania jedným z kľúčových záujmov, a preto je jej prepojenie s viktimológiou veľmi dôležité, najmä pri náčrte možností prevencie a ochrany neskorších potenciálnych obeť. Penológia je veda, ktorej objektom záujmu je trest jeho dôsledky, účinky. Samotná kriminológia sa trestom nezaobera, má

¹⁵ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 25. ISBN 978-80-7380-620-0.

¹⁶ POLÁK, P., KUBALA, J. 2017. *Repetitórium kriminalistiky*, 2. prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, s. 8. ISBN 978-80-8168-739-6.

¹⁷ Tamže.

však významnú úlohu, pretože skúma, resp. vyhodnocuje význam konkrétnych trestov a výchovných opatrení na poli boja proti zločinnosti. Kriminologická prognostika je aplikovanou vedou prognostiky. Spracúva už známe poznatky a na ich základe vytvára prognózy do budúcnosti o možných smeroch vývoja fenomenológie kriminality.

Nakoniec je dôležité objasniť aj vzťahy medzi všeobecnou a osobitnou časťou kriminológie. Všeobecná kriminológia pri svojom bádaní nediferencuje kriminalitu na jej konkrétne druhy.

Na kriminalitu nazerá ako na celok, kdežto osobitná časť kriminológie sa zaoberá práve jedným, konkrétnym druhom kriminality. Zaoberá sa fenomenológiou, príčinami, charakteristickými črtami jej páchatel'ov, prevenciou, či obeťami určitého druhu kriminality.

V učebnici kriminológie sú ako najdôležitejšie druhy kriminality uvedené majetková, ekonomická, násilná, mravnostná, drogová, počítačová, organizovaná kriminalita a vyslovene špecifickou kategóriou je kriminalita mládeže a sféra pôsobenia médií. Osobitná časť kriminológie má veľké predpoklady na ďalší dynamický rozvoj.

2.1.3 Kriminológia ako študijný predmet na právnickej fakulte TU

Predmetom kriminológie, ako sme už uviedli, sú negatívne protispoločenské činy, ktoré trestné zákonodarstvo charakterizuje ako trestný čin (kriminalita, zločinnosť), páchatelia, podmienky a príčiny kriminality, jej obeť, sankcionovanie, ako aj efektívnosť trestnej kontroly, prevencia a prognózovanie vývoja kriminality.¹⁸ Stačí použiť jednoduchý gramatický výklad tejto definície a hneď musí byť jasné, že kriminológia pokrýva veľmi veľa výrazných elementov spoločenského i politického života. Je vlastne všade okolo nás.

¹⁸ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 28. ISBN 978-80-7380-620-0.

Správy o trestných činoch sa valia dennodenne zo všetkých strán a žiaľ, vyzerá to tak, že médiá tak skoro neprestanú s bombastickými titulkami o protiprávných činoch, neraz aj s tragickým koncom. Médiam sa však netreba čudovať – kriminalita sa vyskytuje nielen denne, ale ľudí aj prirodzene zaujíma a vyvolá ich zvedavosť. Televízie si tento fakt dobre uvedomujú a pravidelne prinášajú divákovi stále nové a nové, pôvodné či prebraté kriminálne seriály. Záujem ľudí o tento žáner je prirodzený, čo svojimi slovami potvrdzuje aj známy profesor a odborník na forenznú psychológiu Anton Heretik: *„Násilie fascinuje, priťahuje nás, vyvoláva silné emócie. Či už je to strach, odpor, radosť, alebo nadšenie, vzrušenie je vždy silné.“*¹⁹ Hoci spomínaný výrok sa vzťahuje na konkrétnu oblasť kriminality, a to kriminalitu násilnú, slúži ako vhodná ilustrácia negatívnej fascinácie človeka patologickými prejavmi správania. Čo je však oveľa dôležitejšie, je existencia kriminality v reálnom svete. V súkromí, na verejnosti, na rušných uliciach i v zvnútra zamknutých izbách. Výsledkom kriminality sú každodenne sa opakujúce škody na životoch, zdraví a majetku, zásahy do bezpečnosti, slobody či súkromia ľudí. So stavom kriminality úzko súvisí aj celková nálada v spoločnosti, následne sa vo voľbách odrážajúca v politických preferenciách jednotlivých subjektov.

Kriminalita je teda fenoménom našej spoločnosti, nehodno ju podceňovať ani obchádzať. Ruka v ruke s touto „popularitou“ kráča aj dôležitosť odboru, ktorý sa jej venuje, a to je kriminológia.

Je predsa dôležité, aby sa osoby, ktoré majú záujem o prehĺbenie kriminologických znalostí dostali ku kvalitnému vzdelaniu v tomto odbore, a v tom najideálnejšom prípade takto nadobudnuté poznatky a zručnosti zúročili v boji proti kriminalite. Preto je správne, že existuje vôľa vyučovať kriminológiu v rovine predmetu prednášaného na viacerých slovenských vysokých školách – či už ide o právnické fakulty alebo Akadémiu Policajného Zboru (ďalej len „APZ“) v Bratislave. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že

¹⁹ HERETIK, A. 2015. *ZLO: Spomienky súdneho znalca*, 1. vydanie. Bratislava: Ikar, s. 5. ISBN 978-80-551-4265-4.

prirodzene najväčší dôraz sa na výučbu predmetu kriminológia kladie práve na pôde APZ. To, že veda o zločine hrá podstatnú úlohu vo výkone profesie príslušníka policajného zboru je jasné už len z letného pohľadu na niektoré úlohy polície – polícia odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatel'ov, vykonáva vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie trestných činov, vedie boj proti terorizmu a organizovanému zločinu.²⁰ Keďže jedným z cieľov tejto monografie je aj analyzovať dôležitosť kriminológie v právnickom vzdelávaní, je na mieste bližšie načrtnúť jej význam pre študentov práva, špeciálne sa to týka tých, ktorí sa po ukončení štúdia rozhodnú pre povolania, súvisiace s trestným konaním, napríklad pre povolanie sudcu, prokurátora alebo vyšetrovateľa.

Ako v praxi vyzerá výučba kriminológie na právnickej fakulte vysokej školy na Slovensku verne ilustruje článok uznávaných odborníkov na kriminológiu, prof. PhDr. Gustáva Dianišku, CSc., a prof. JUDr. Tomáša Strémyho, PhD., ktorý je súčasťou Zborníka z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 29. a 30. mája 2018 v Piešťanoch. Medzinárodná konferencia sa konala pod dikciou vedeckých pracovníkov Katedry kriminológie APZ v Bratislave a niesla názov *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*. Cieľom konkrétneho článku autorov prof. Dianišku a prof. Strémyho bolo ponúknuť ucelený pohľad na doteraz realizovanú výučbu predmetu kriminológia, vyzdvihnúť klady realizovanej výučby a jej dôležitosť a opodstatnenosť vo vyučovacom procese.

Pre zjednodušenie a zosúladenie ponúkaných faktov sa proces výučby vzťahoval na výučbu na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

Výučba predmetu začala v roku 2000. Počas rokov 2000 až 2008 boli obsahom prednášok nasledujúce témy:²¹

²⁰ Dostupné online na: https://www.minv.sk/?PZ_SR [22.2.2020]

²¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelávanie právnicka. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej*

- predmet, miesto a úlohy kriminológie
- metodológia a metódy kriminologického skúmania (v rámci prognózy kriminality)
- kriminologické školy a smery
- fenomenológia a etiológia kriminality
- páchatel a obeť trestnej činnosti
- prevencia kriminality

Za míľnik vo vyučovacom procese autori zhodne považujú rok 2009, keď vyšlo prvé vydanie učebnice kriminológie. Je významnou a nie celkom častou skutočnosťou, že učebnica nebola len akýmsi „nanúteným“ súborom poučiek a vyžadovaných poznatkov, ale tvorila logické východisko konkrétneho dopytu študentov po ucelenej publikácii, obsahujúcej podnetné a potrebné fakty, čo priznávajú aj jej tvorcovia. Napríklad v predhovore k učebnici nachádzame viacero potvrdzujúcich viet, ktorých autorom je prof. Dianiška: „Študenti boli pri zrode predmetu a nemalou mierou sa zaslúžili o jeho popularitu a rozvoj“, „Obsah predmetu Kriminológia sa precizoval vo vzájomnej interakcii vzťahu učiteľa – študenti.“²² Autori učebnice si dali záležať aj na spätnej väzbe a po jej vydaní pozorne načúvali pozitívnym, ale aj negatívnym ohlasom na danú publikáciu.

Na základe hodnotení sa v akademickom roku 2010 – 2011 pristúpilo k inovácii prednášaných tém, ktorými boli:

- kriminológia: dnešok a budúcnosť
- kriminológia a kriminalita v SR a ČR (historický kontext)
- spoločenské a osobnostné faktory ovplyvňujúce vývoj kriminality
- páchatelia trestnej činnosti, kriminálna recidíva a predikcia
- obeť kriminality v aktuálnych súvislostiach

výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 86. 2018. ISBN 978-80-8054-793-6.

²² DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 9 – 10. ISBN 978-80-7380-620-0.

- organizovaný zločin – nové súvislosti a prepojenia v súvislosti s ekonomickou kriminalitou
- drogy ako kriminogénne faktory
- bezdomovstvo, chudoba a sociálne vylúčenie
- migračné procesy a kriminalita
- verejná mienka a kriminalita

V súčasnosti je kriminológia na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave povinným predmetom, vyučuje sa v zimnom semestri druhého ročníka magisterského štúdia. Informačný list predmetu vytyčuje ciele predmetu takto: *„Cieľom tohto predmetu je osvojenie potrebných vedomostí študentmi práva v spoločenských javoch spočívajúcich v trestnom čine a o páchatelovi a obeti tohto trestného činu. Získané poznatky by mali umožniť budúcemu právnikovi hlbšie analyzovať spoločenské i osobnostné súvislosti trestného činu, spravodlivo ohodnotiť jeho nebezpečnosť, ako i načrtnúť možnosti sociálnej kontroly, vrátane trestných noriem.“*²³

V informačnom liste sa takisto dozvedáme o okruhoch tém prednášok:

1. Predmet kriminológie, jej metodológia a metódy
2. História kriminológie, jej vzťah k iným vedám a jej praktický význam pre právnika
3. Základné kriminologické teórie, vývoj, charakteristika, súčasné javy
4. Kriminológia a kriminologické výskumy v Slovenskej republike
5. Trestná činnosť, jej kvantitatívna a kvalitatívna charakteristika
6. Etiológia zločinnosti
7. Páchatelia trestných činov
8. Obete trestnej činnosti (viktimológia)
9. Prognózovanie zločinnosti
10. Prevencia trestnej činnosti
11. Kriminologické aspekty vybraných druhov trestnej činnosti

²³ Dostupné online na: <https://student.truni.sk/maisportal/report.htm> [22.2.2020]

Okrem inovácie a prepracovania prednášok si pedagógovia dali záležať aj na tom, aby študenti popri prednáškach absolvovali aj kvalitné a obohacujúce cvičenia. Aby cvičenie neostalo len v rovine opakovania obsahu z prednášky, pristúpilo sa k tomu, že náplňou cvičení sú prezentácie na vybrané témy zo špeciálnej (osobitnej časti kriminológie). Študenti si dobrovoľne vyberajú tému, ktorú odprezentujú podľa vopred dohodnutej štruktúry – prezentácia by mala obsahovať vymedzenie základných pojmov, fenomenológiu daného druhu kriminality v posledných desiatich rokoch, príčiny jej vzniku, charakteristické črty páchateľov i obetí a prevenciu daného druhu kriminality. Takýto model je pre študenta veľmi prospešný, pretože ho podnecuje k rozmyšľaniu, aktivite a následnej diskusii o danej kriminologickej téme. Aktuálnymi témami, ktoré majú študenti na výber, sú:

- majetková kriminalita
- ekonomická kriminalita
- násilná kriminalita
- mravnostná kriminalita
- drogová kriminalita
- počítačová kriminalita
- kriminalita mládeže
- masmédiá a kriminalita
- organizovaná kriminalita
- význam kriminológie pre činnosť právnik

2.1.4 Rozbor učebnice Kriminológia, 3. aktualizované a doplnené vydanie²⁴

Ako sme už v práci spomínali, tak kriminológia je charakteristická svojím rýchlym a dynamickým vývojom, a preto treba neustá-

²⁴ DIANIŠKA, G. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň, Aleš Čeněk, 408 s. ISBN 9788073806200.

le aktualizovať poznatky o nej. Odvolávame sa na slová autorov, ktorí tvrdia, že: „*Druhé, rozšírené vydanie učebnice zažilo celkom úspešný príbeh a jeho obsah bol dobrým zdrojom poznania pre stovky študentov. Vývoj poznatkového systému kriminológie sa však nezastavil. Dospel čas, keď treba pôvodný obsah obohatiť o nové fenomenologické javy (zistenia), prehĺbiť pohľad na príčiny kriminality, upozorniť v obsahu učebnice na nové témy a procesy, ktoré sú zdrojom sociálnej patológie spoločnosti.*“²⁵

Tretie aktualizované a doplnené vydanie učebnice vzniklo pod gesciou prof. Dianišku, ktorý riadil a usmerňoval kolektív autorov, ku ktorým patria vyučujúci Právnickej fakulty TU a Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Do tohto kolektívu patria doc. Vráblová, prof. Strémy, JUDr. Šimunová. a Ing. Klimentová. Tvorbu učebnice podporili aj významní slovenskí trestní právnici ako prof. Čentěš a prof. Šimovček.

Autori vnímajú spoluprácu pri tvorení tohto diela medzi týmito dvoma právnickými fakultami a APZ ako dobré znamenie do budúcnosti, pretože táto spolupráca môže aj v budúcnosti priniesť vyššiu kvalitu výučby a zároveň môže podporiť ďalšie spoločné výskumy na poli kriminológie.

Radi by sme teraz priblížili aspoň v skratke obsah tejto novej učebnice. Publikácia je rozdelená do dvoch základných častí, ktoré sa delia na kapitoly a podkapitoly. Prvá, tzv. **všeobecná časť** zahŕňa:

1. Predmet, miesto a úlohy kriminológie
2. Metodológia kriminologického výskumu
3. Fenomenológia kriminality
4. Etiológia kriminality
5. Páchateľ trestnej činnosti
6. Obet trestnej činnosti
7. Prevencia kriminality
8. Sankčná politika

²⁵ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 12.

Ďalej sa učebnica delí na tzv. **špeciálnu** alebo **osobitnú časť**, ktorej obsahom sú:

1. Majetková kriminalita
2. Ekonomická kriminalita
3. Násilná kriminalita
4. Mravnostná kriminalita
5. Drogová kriminalita
6. Počítačová kriminalita
7. Kriminalita mládeže
8. Masmédiá a kriminalita
9. Organizovaná kriminalita
10. Význam kriminológie pre činnosť právnik

Toto najnovšie vydanie okrem aktualizácie údajov, ktoré obsahovali kapitoly vo všeobecnej časti (najmä etiológia, prevencia), bolo navyše doplnené dvomi úplne novými kapitolami, a to kapitolou o **kriminologickom výskume** a o **sankčnej politike**. Kapitoly osobitnej časti boli doplnené o aktualizované údaje o fenomenológii jednotlivých druhov kriminalít a na doplnenie spomenieme aj úplné prepracovanie kapitoly o ekonomickej kriminalite. Kniha obsahuje v každej kapitole, resp. podkapitole niektoré *aktivizačné* prvky ako: „Zamyslite sa“ alebo „Vyskúšajte si“. Tieto časti slúžia v prvom rade na oživenie textu, ale aj na to, aby čitateľ mal možnosť sa zamyslieť nad významom textu, prípadne ho aspoň v teoretickej rovine aplikovať.

*„Všetky tieto nové vstupy a úpravy smerujú k zvýšeniu kvality, aktuálnosti a invenčnosti obsahu učebnice a zároveň prehľbujú jej metodické usporiadanie a didaktickú hodnotu obsahu.“*²⁶

²⁶ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 12.

2.1.5 Aktuálny stav kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej republike

Pre poznanie aktuálneho stavu slovenskej kriminológie nie sú dôležité len všeobecné poznatky a vedomosti, prípadne (akokoľvek pádne, vecné a erudované) postrehy a názory odborníkov. Hlbšie pochopenie problematiky si často vyžaduje aj konkrétne čísla a údaje, reálne, exaktne hodnotiace daný stav. Výsledkom takéhoto dopytu po údajoch, hodnotiacich početnosť s kriminológiou súvisiacich aktivít na ustanovizniach Slovenskej republiky, je Informačná správa popisujúca situáciu v oblasti kriminológie v Slovenskej republike. Tá je aj záverečnou správou výskumného projektu s názvom *Súčasnosť a perspektívy kriminológie ako študijného a vedného odboru v Slovenskej republike*. Riešiteľom projektu bola Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, zadávateľom bola Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu. Fakt, že zadávateľom je občianske združenie, a nie štát, je vyjadrením nie veľmi potešiteľného stavu záujmu štátu o vedný odbor kriminológia.

Dotyčná informačná správa je prameňom deskriptívnej povahy, predmetom jej skúmania je *reálne naplnenie elementárnych (obsahových, formálnych, inštitucionálnych, personálnych a ďalších obligatórnych) náležitostí kriminológie ako študijného a vedeckého odboru*.²⁷

Predmetu skúmania sú prispôsobené aj ciele výskumu:

- a.) vypracovanie zoznamu a stručné charakterizovanie inštitúcií participujúcich na uskutočňovaní vysokoškolskej výučby kriminológie, na uskutočňovaní výskumov a vedecko-teoretických podujatí s kriminologickou problematikou a podieľajúcich sa na popularizácii kriminológie ako vedného a študijného odboru

²⁷ POLÁK, P. Aktuálny stav kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej Republike. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 13. ISBN 978-80-8054-793-6.

- b.) opísanie obsahu, foriem, inštitucionálneho a personálneho zabezpečenia vysokoškolskej výučby kriminológie v Slovenskej republike
- c.) vypracovanie prehľadu kriminologických výskumných projektov uskutočňovaných v Slovenskej republike
- d.) opísanie rozsahu, foriem a obsahu kriminologických vedecko-teoretických podujatí uskutočňovaných vzdelávacími a výskumnými ustanovizňami Slovenskej republiky
- e.) vypracovanie prehľadu kriminologických publikácií zverejňovaných vzdelávacími a výskumnými ustanovizňami Slovenskej republiky
- f.) vypracovanie prehľadu tlačových, elektronických a iných aktivít popularizujúcich kriminológiu ako študijný a vedný odbor vzdelávacími a výskumnými pracoviskami Slovenskej republiky

Nasledujúce strany obsahujú výstupy z danej záverečnej správy. Pri manipulácii s údajmi treba mať na pamäti, že ide o pilotný, ojedinelý výskum.

Výskumný súbor bol tvorený ustanovizňami s právnym, spoločenskovedným, humanitným, alebo bezpečnostným zameraním. Výskum bol realizovaný dotazníkovou metódou, pričom dotazník bol zaslaný 46 ustanovizňam. V štyroch prípadoch išlo o vysoké školy nečlenené na fakulty, tridsaťsedem ráz išlo o fakulty a v piatich prípadoch išlo o ústavy SAV. Odpovede poskytlo 42 takýchto ustanovení, t. j. 91,30 % a odpovede neposkytli štyri ustanovizne, t. j. 8,7 % opýtaných.

Spomínané ustanovizne vykonávajú kriminologické aktivity pomocou svojich pracovísk. Ak však takéto aktivity vykazovali vysoké školy alebo fakulty bez ďalšieho vnútorného členenia, boli aj ony považované za pracoviská. Pracoviská sa delia na päť skupín, a to:

- **pracoviská pôsobiace v rámci oslovených ustanovizní s predpokladanými vzdelávacími, výskumnými, publikačnými**

a inými systematickými aj nepravidielnymi kriminologickými aktivitami

- kriminologické pracoviská, ktorých kriminologický status je vyjadrený už v ich názve, ale najmä kriminologická problematika tvorí rozhodujúci obsah ich vysokoškolského vzdelávania alebo samostatného výskumu
- kvázikriminologické pracoviská, ktorých súčasťou sú okrem kriminológie aj ďalšie príbuzné vedné odbory
- nekriminologické pracoviská s kriminologickými aktivitami
- nekriminologické pracoviská bez kriminologických aktivít

Dotazník bol adresovaný 46 ustanovizniám. Na základe daných kritérií možno konštatovať, že na týchto ustanovizniach pôsobí **51 pracovísk** – 3 vnútorne nečlenené vysoké školy, 28 vnútorne nečlenených fakúlt, 5 ústavov SAV, 12 katedier, 2 výskumné centrá a jedno oddelenie.

Z tohto počtu však iba **24 (t. j. 47,06 %)** vykazuje kriminologické aktivity. Zo zvyšných 27 pracovísk **23 (45,10 %)** odpovedalo, že kriminologické aktivity nevyvíja a **4 (7,84 %)** pracoviská neposkytli odpoveď. Z daných 24 pracovísk však iba **2 (8,33 %)** spĺňajú kritériá priradenia statusu kriminologické. Ďalších **5 (20,83 %)** pracovísk sa radí medzi kvázikriminologické a zvyšných **17 (70,84 %)** patrí medzi nekriminologické pracoviská vykazujúce kriminologické aktivity.

Čo sa týka diferenciácie na jednotlivé druhy vysokých škôl, **30 (65,22 %)** zo 46 oslovených ustanovizní bolo z verejných vysokých škôl, **4 (8,70 %)** zo štátnych vysokých škôl, **7 (15,22 %)** zo súkromných vysokých škôl a **5 (10,87 %)** z verejnoprávnych výskumných ústavov. Zo spomínaných 24 pracovísk s kriminologickými aktivitami je **16 (66,6 %)** situovaných na verejných vysokých školách, **5 (21,74 %)** na súkromných vysokých školách, **1 (4,35 %)** na štátnej vysokej škole a **2 (8,70 %)** na verejnoprávnych výskumných ústavoch. V prípade **4 (16,67 %)** pracovísk hovoríme o pracoviskách výskumných a **20 (83,33 %)** pracovísk je pracoviskami výskumnými. V Slovenskej republike sa aktuálne nachádzajú dve

kriminologické pracoviská. Jedno z nich je vzdelávacie – **Katedra kriminológie APZ** – a jedno z nich je výskumné – **Výskumné kriminologické centrum Katedry práva Paneurópskej vysokej školy**. Čo sa týka piatich kvázikriminologických pracovísk, štyri z nich sú vzdelávacie:

- **Katedra trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave**
- **Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave**
- **Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a penológie Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**
- **Oddelenie trestného práva, kriminalistiky a kriminológie Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy**

Výskumným pracoviskom je **Kriminologické a kriminalistické výskumné centrum Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**. Zo 16 nekriminologických pracovísk s kriminologickými aktivitami sú výskumné iba 2 – **Geografický ústav a Sociologický ústav SAV v Bratislave**.

Nadobudnuté poznatky a východiská treba nielen hromadiť a aplikovať do praxe, ale najmä odovzdávať ďalším generáciám. Zo súboru 51 pracovísk však iba **17 (33,33 %)** praktizuje výučbu kriminológie. Za zmienku stojí aj fakt, že táto miera nie je jednotná, neexistuje štandard, ktorý by sa mal spĺňať. Zvyšných **34 (66,67 %)** pracovísk výučbu nerealizuje vôbec. Zo 17 kriminológiu vyučujúcich pracovísk je **1 (5,88 %)** kriminologické, **4 (23,53 %)** sú kvázikriminologické a **12 (70,59 %)** pracovísk je nekriminologických. Výučba sa realizuje na **trinástich** verejných vysokých školách, **troch** súkromných vysokých školách a **jednej** štátnej vysokej škole. Zo 17 pracovísk až **15 (88,23 %)** pôsobí v odboroch právnických, spoločenskovedných a bezpečnostných. Výučbu kriminológie ako samostatného študijného predmetu uskutočňuje vyše polovica pracovísk – **9 (52,94 %)** pracovísk. V rámci iného, ale stále samostatného

študijného predmetu kriminológiu vyučujú **3 (17,65 %)** pracovísk a v rámci viacerých predmetov sa výučba kriminológie realizuje v **5 (29,41 %)** pracoviskách. Viacsemestrálnu výučbu kriminológie zabezpečuje iba jedna vysoká škola, a tou je APZ v Bratislave. Študijný program „kriminológia“ ako súčasť študijného programu „kriminológia a kriminalistika“ je v súčasnosti akreditovaný pre všetky tri stupne vysokoškolského štúdia.

V rovine kriminológie ako vedného odboru dotazník kladol dôraz na úroveň vedeckovýskumných projektov, vedecko-teoretických podujatí a zverejňovanie výstupov vo vedeckých publikáciách. Z 51 pracovísk však iba **13 (25,49 %)** uskutočňuje kriminologický výskum. Z týchto pracovísk **8 (61,54 %)** pôsobí na verejných vysokých školách, **4 (30,77 %)** na súkromných vysokých školách a **1 (7,69 %)** na štátnej vysokej škole. Kriminologické pracoviská sú z toho **2 (15,38 %)**, kvázikriminologické **3 (23,08 %)** a nekriminologických pracovísk je **8 (61,54 %)**. Vlastný kriminologický prieskum prebieha na **5 (38,46 %)** pracoviskách, v prípade **7 (53,80 %)** pracovísk ide o iný vlastný výskum a na kriminologickom výskume uskutočňovanom externými pracoviskami sa podieľalo **1 (7,69 %)** nekriminologické pracovisko. Zvyšných **38 (74,51 %)** pracovísk z 51 pracovísk vyvíjajúcich aktivity nevykazuje žiadne výskumy.

Z 57 výskumných projektov bolo najviac, **36 (63,16 %)** realizovaných z podpory grantových agentúr odlišných od agentúr Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, **15 (26,32 %)** bolo podporovaných agentúrou VEGA, **4 (7,02 %)** agentúrou APVV a **2 (3,51 %)** agentúrou KEGA. Dominantnými boli projekty zamerané na prognózovanie kriminality – **11 (19,3 %)** projektov a obete kriminality **9 (15,79 %)** projektov.

Zvyšné sa venovali kontrole kriminality **6 (10,53 %)** projektov, trestnoprávnym aspektom kriminality **5 (8,77 %)** projektov, výskumu všeobecnej kriminality **4 (7,02 %)** projekty, geografickým aspektom kriminality **4 (7,02 %)** projekty, kriminologickým aspektom ochrany bezpečnosti občanov **4 (7,02 %)** projekty. Ku slovu sa dostali aj projekty, riešiace problematiku niektorých osobitných druhov kriminality. Násilnej kriminalite boli venované **4 (7,02 %)**

projekty, rovnako ako aj kriminalite mládeže. Nasledovala drogová kriminalita **3 (5,26 %)** projekty, hospodárska kriminalita **2 (3,51 %)** projekty a počítačová kriminalita **1 (1,75 %)** realizovaný projekt.

Dôležitým ukazovateľom kriminologických aktivít sú aj vedecko-teoretické podujatia. Bohužiaľ, aj v tomto smere boli prezentované výsledky sklamaním, treba však dodať, že reálne výsledky sú zrejme o niečo priaznivejšie, pretože nie všetky pracoviská poskytli kompletne potrebné podklady. Z 51 pracovísk takéto podujatia organizuje iba **10 (19,61 %)**. Z tohto počtu **6 (60 %)** pracovísk pôsobi na verejných vysokých školách, **3 (30 %)** na súkromných vysokých školách a **1 (10 %)** pracovisko je na štátnej vysokej škole. Polovica z týchto pracovísk je nekriminologického charakteru, **3 (30 %)** sú kvázikriminologické a **2 (20 %)** sú kriminologické. Práve tieto dve pracoviská (Katedra kriminológie APZ a Výskumné kriminologické centrum Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy) uskutočnili až **32 (49,22 %)** z celkovo 65 vedecko-teoretických podujatí.

Z celkového počtu 65 podujatí vyše polovicu, konkrétne **34 (52,31 %)** tvorili medzinárodné podujatia a **13 (20 %)** podujatí bolo s medzinárodnou účasťou. Národných podujatí bolo **18 (27,69 %)** a **3 (4,62 %)** podujatia boli regionálne. Najčastejšou formou boli konferencie **32 (49,23 %)** podujatí, nasledované seminármi **26 (40 %)** podujatí, okrúhlymi stolmi **4 (6,15 %)** podujatia, workshopmi **2 (3,08 %)** podujatia a sympóziom **1 (1,54 %)** podujatie. Najčastejšou témou podujatí bola etiológia všeobecnej kriminality, ktorá bola obsahom **17 (26,15 %)** podujatí. V tesnom závесе nasledovali problematika obetí kriminality **14 (21,54 %)** podujatí a problematika kontroly kriminality **12 (18,46 %)** podujatí. Páchatelom boli venované **2 (3,08 %)** podujatia. Prognózovaniu a iným výskumom kriminality sa venovalo **9 (13,85 %)** podujatí. Neslávne vyznieva počet podujatí, ktoré sa venovali kriminológií ako samostatnému vednému odboru, pretože boli len **2 (3,08 %)**. Zvyšných **9 (13,85 %)** podujatí sa kriminologickým problémom venovalo iba sprostredkované.

Východiskom vedecko-teoretických podujatí bývajú zborníky, obsahujúce príspevky a myšlienky, ktoré na podujatí odznali. Z de-

siatic pracovísk, ktoré takéto podujatia usporadúvajú, **6 (60 %)** vydalo takéto zborníky. Celkový počet vydaných zborníkov, zaevidovaných v databázach mimo databáz WOS alebo Scopus, bol 25. Zborníky sa teda vydávali iba v **39,06 %** podujatí. Až **23 (92 %)** z nich bolo vydaných z podujatí s medzinárodnou účasťou alebo podujatí medzinárodných.

Poslaním kriminologického, ale aj hocikákeho iného pracoviska je vyvíjať vedecko- publikačnú činnosť. Z 51 pracovísk takúto činnosť vyvinulo **16 (31,37 %)** pracovísk. Na verejných vysokých školách pôsobí **11 (68,75 %)** pracovísk, na súkromných vysokých školách **4 (25 %)** pracoviská a na štátnej vysokej škole **1 (6,25 %)** pracovisko. Z nich **10 (62,5 %)** je nekriminologického charakteru, **4 (25 %)** kvázikriminologického charakteru a **2 (12,5 %)** sú charakteru kriminologického. Celkový počet publikácií podliehajúcich kritériám zaradenia medzi kriminologické publikácie je **1 061**. Z nich celkovo **453 (42,69 %)** vykázali kriminologické pracoviská (366 APZ a 87 Fakulta práva PEVŠ). Záslužnú publikačnú činnosť vykazujú aj Katedra trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (**139 publikácií**) a Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (**98 publikácií**). Status vedeckej štúdie má **745 (70,22 %)** publikácií, o vedeckú monografiu ide v **82 (7,73 %)** prípadoch. Študijných publikácií je **54 (5,31 %)** a odborných článkov je **115 (10,84 %)**. Zvyšných **65 (6,13 %)** publikácií nepatrí do nijakej z vyššie uvedených kategórií. Z celkového počtu **1 061 publikácií 661 (62,30 %)** možno zaradiť do všeobecnej časti kriminológie a **400 (37,7 %)** do osobitnej časti kriminológie.

Čo sa týka publikácií o všeobecnej časti kriminológie, **147 (22,24 %)** z nich sa venuje kriminologickým výskumom. Iba o niečo menej, **142 (21,48 %)** publikácií je o kontrole kriminality. Obetiam kriminality sa venuje **119 (18 %)** publikácií. Ďalšími témami sú trestanie a kriminalita **57 (8,62 %)** publikácií, páchatelia kriminality **60 (9,08 %)** publikácií, kriminológia ako vedný odbor **50 (7,46 %)** publikácií, restoratívna justícia **17 (2,57 %)** publikácií, kriminogénne faktory **15 (2,56 %)** publikácií a kriminologické školy **4 (0,61 %)** publikácie.

Z osobitnej časti bolo najviac publikácií venovaných všeobecnej kriminalite – **72 (18 %)** publikácií, novým druhom kriminality **66 (16,50 %)** publikácií, hospodárskej kriminalite **44 (11 %)** publikácií, bezpečnosti občanov, obydľí, lokalít **35 (8,75 %)** publikácií, korupcii **34 (8,50 %)** publikácií, drogovej kriminalite **32 (8,00 %)** publikácií a organizovanej kriminalite **14 (3,50 %)** publikácií.

V neposlednom rade dotazník upriamil pozornosť na popularizáciu kriminológie ako vedného odboru. Aj tu však boli výsledky neuspokojivé. Z 51 pracovísk iba **10 (19,61 %)** vykazovalo tzv. popularizačné aktivity. Nízky bol aj počet samotných realizovaných aktivít, ktorých bolo iba 21. Z toho v **5 (23,81 %)** prípadoch išlo o rozhlasové relácie, v **4 (19,05 %)** prípadoch išlo o popularizačné články v denníkoch a v **2 (9,52 %)** prípadoch išlo o popularizačné články v denníkoch. Ďalšími aktivitami boli **3 (14,29 %)** televízne relácie, **2 (9,52 %)** internetové prezentácie, **1 (4,76 %)** aktivita v rámci vzdelávania a **4 (19,05 %)** iné, bližšie nešpecifikované aktivity. Neutešenú bilanciu podčiarkuje ešte aj fakt, že rovina daných aktivít bola viac či menej vzdialená kriminologickému kontextu a nazeraniu na prezentované témy.

Závery danej informačnej správy sú limitované neurčitou mierou spoľahlivosti poskytnutých údajov, ale aj nízkou mierou špecifikácie daných aktivít. Napríklad, samotný názov vyučovacieho predmetu nemôže prezradiť komplexné informácie o konkrétnej realizácii výučby kriminológie. Pozitívom však je relatívne vysoká návratnosť dotazníka, ktorá napriek všetkému poskytuje ucelený pohľad na vzdelávacie, výskumné, vedecko. teoretické, vedecko-publikačné a vedecko-popularizačné aktivity daných pracovísk. Správa o stave slovenskej kriminológie má potenciál poskytnúť odborníkom cenné poznatky o aktuálnej podobe kriminológie, ktoré sa neskôr môžu stať podkladom na prijatie konkrétnych opatrení na zlepšovanie a rozvíjanie výučby kriminológie na Slovensku.

2.2 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v iných krajinách

Jedným z cieľov predchádzajúcej analýzy bolo priblížiť súčasný stav slovenskej kriminológie v rovine samostatného vedeckého odboru a zároveň načrtnúť konkrétnu podobu realizácie výučby kriminológie ako študijného predmetu. Na jeho rozvoji je názor nevidieť, ako je dôležité uskutočňovať vlastnú teoretickú a kritickú sebareflexiu. Prejavom snahy o zdokonaľovanie kriminológie je okrem iných aktivít aj organizovanie medzinárodných vedeckých konferencií, ktoré okrem iného slúžia aj na prehľbovanie už nadobudnutých poznatkov, medzinárodnú spoluprácu zainteresovaných inštitúcií, ale aj vzájomné poskytovanie si rád, návrhov a riešení. O to viac je dôležité hovoriť o postavení kriminológie ako vedného a študijného odboru v niektorých vybraných krajinách. Jadro analýzy tvorí nielen charakteristika vzdelávacieho procesu na konkrétnych univerzitách dotýčnych krajín, ale aj priblíženie činností kriminologických inštitúcií pôsobiacich v daných krajinách. Tie sa už len svojou samotnou existenciou podieľajú na skvalitnení vzdelávania a šírení spoločenského povedomia v oblasti kriminológie. Vďaka týmto poznatkom je tak téma vzdelávania rámcovaná širšie a odhalí tak viacero súvislostí. Ide predovšetkým o systémové prvky, ktoré v konečnom dôsledku môžu mať významný prínos na skvalitnenie vzdelávania, výskumu a spoločenskej dôležitosti kriminológie aj na našom území.

2.2.1 *Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Českej republike*

Je legitímne povedať, že Česká republika je štátom, s ktorým má Slovenská republika najužšie väzby. Niet sa čomu čudovať. Geografická blízkosť, podobnosť jazyka, množstvo „zmiešaných“ rodinných zväzkov a najmä desaťročia existencie v spoločnom štáte vytvorili z Českej republiky významného strategického partnera.

Na českých vysokých školách študujú desaťtisíce slovenských študentov. Spolupráca českého a slovenského národa neobchádza ani kriminológiu. Jedným z jej dôležitých prejavov je napríklad účasť českých odborníkov na medzinárodných vedeckých konferenciách.

Medzi ne patrí napríklad už spomínaná medzinárodná vedecká konferencia, ktorá sa uskutočnila v dňoch 29. a 30. mája v Piešťanoch pod gesciou Katedry kriminológie APZ v Bratislave. Konferencia mala názov *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*. Práve tam odznel zaujímavý príspevok doktorky Jany Firstovej z Inštitútu bezpečnostných a kriminologických štúdií z pražskej Vysokej školy podnikania a práva. Ten obsahuje cenné informácie o kriminologických inštitúciách a vzdelávaní v odbore kriminológia v Českej republike.

Česká kriminológia je rovnako ako slovenská determinovaná najmä rokom 1989, ktorý priniesol zmenu režimu a veľké spoločenské zmeny. Dovtedy totiž kriminológia doplácala na charakter režimu, ktorý a priori odmietal existenciu zločinu vo vtedajšom Československu, keďže podľa socialistických teórií bol zločin výhradne vecou západných, buržoázných krajín. Aj napriek tomu však zásluhou svedomitých odborníkov prebiehali kriminologické štúdie a výskumy. Za všetky aktivity hodno spomenúť vytvorenie Výskumného ústavu kriminologického v 60. rokoch minulého storočia. Podobnosť so slovenskou kriminológiou predstavuje aj situácia v 90. rokoch, ktorá bola u našich západných susedov takisto významne ovplyvnená zmenou režimu, slobodou podnikania, s tým súvisiacim rozvojom majetkovej a násilnej kriminality a v neposlednom rade nezvládnutou amnestiou, ktorá v určitom období zapríčinila enormný nárast kriminality ako takej. V súčasnosti možno konštatovať, že česká kriminológia nastúpila na správnu cestu, minimálne v inštitucionálnom zabezpečení. Už spomínaný Výskumný ústav kriminologický totiž funguje dodnes. Po roku 1989 bol transformovaný do Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu (ďalej len IKSP). Jeho zriaďovateľom je samotné Ministerstvo spravodlivosti ČR, ktoré schvaľuje plán jeho výskumných

úloh a stanovuje jeho rozpočet.²⁸ Samotný inštitút vníma ako svoju hlavnú úlohu prispievať svojou výskumnou, teoretickou, analytickou, publikačnou a ďalšou činnosťou k tvorbe kvalitnej legislatívy a fungujúcej sankčnej politiky štátu.²⁹

S týmto cieľom Inštitút realizuje rad nasledujúcich aktivít:

- výskumy, študijná a analytická činnosť v oblasti kriminológie, trestného práva, viktimológie a penológie
- výskumy v oblasti trestnej a bezpečnostnej politiky, účinnosti trestnej legislatívy, kontroly zločinnosti prostriedkami prevencie a represie, prejavov a príčin kriminality a súvisiacich sociálno-patologických javov.

Aktivity IKSP reflektujú väčšinu aktivít českej kriminológie. Uznávaný kriminológ, PhDr. Miroslav Scheinost, ich nazýva *administratívnu kriminológiou*.³⁰ Dané aktivity kriminológovia prijímajú kladne a považujú za legitímne, doktor Scheinost aj doktorka Firsťová však zhodne prizvukujú potrebu väčšieho uznania kriminológie od zákonodarcov, vedeckej obce i laickej verejnosti.³¹ Vzhľadom na skúsenosti slovenských kriminológov možno konštatovať, že tento problém majú obe naše krajiny spoločný. Netreba však zabúdať, že Česká republika disponuje IKSP, ktorého obdoba v tej našej zatiaľ absentuje. Pozitívnym príkladom je aj existencia *Českej kriminologickej spoločnosti*, ktorá vznikla v roku 2012 s cieľom podporovať rozvoj kriminológie ako samostatného a nezávislého vedeckého odboru v Českej republike.³² Túto spoločnosť tvoria odborníci

²⁸ Dostupné online na: http://www.ok.cz/iksp/o_post.html [22.2.2020]

²⁹ Dostupné online na: http://www.ok.cz/iksp/o_zame.html [22.2.2020]

³⁰ Dostupné online na: <http://www.mvcr.cz/soubor/scheinost-kriminologie-v-cr-pdf.aspx> [22.2.2020]

³¹ FIRŠTOVÁ, J. 2018. Kriminologie v pětadvacetiletém období samostatné České republiky, in: *Kriminologie jako samostatný vědní odbor v rovine vědeckovýzkumné a akademické výuky na vysokých školách v Slovenské republice, České republice a Polské republice*, 1. vydanie, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 41. ISBN 978-80-8054-793-6.

³² Dostupné online na: <http://www.czkrim.cz/cs> [22.2.2020]

z oblasti kriminológie a jej podobných odborov a svoje ciele plní organizovaním vedeckých konferencií, prednášok či seminárov. Zaoberá sa však aj výskumom a popularizáciou kriminológie na akademických inštitúciách rôzneho stupňa.

Dôležitým indikátorom spoločenského statusu kriminológie je aj jej výučba v rámci vysokých škôl. Situácia v Českej republike obsahuje viaceré paralely so situáciou u nás. V Českej republike sa môžu s kriminológiou stretnúť študenti práva či bezpečnostných odborov, ale aj študenti sociálnej práce, sociológie a pedagogiky. V neprávnych odboroch však často ide len o čiastkové, povrchné načretie do danej problematiky.

Vo všeobecnosti však prevláda výučba kriminológie na právnických fakultách, čo svedčí o jej úzkej spätosti s trestným právom.

Jedinou samostatnou kriminologickou katedrou v sústave vysokých škôl je Katedra kriminológie Policajnej akadémie Českej republiky v Prahe. Dôraz kladie na výskum kriminológie s dôrazom na trestnú politiku, trestné právo a kriminalistiku. Kvalite vzdelávania napomáha spolupráca s už spomínaným IKSP, vďaka čomu sú študenti obohatení o poznatky odborníkov s praxou.³³ Významným počínom je založenie Inštitútu bezpečnostných a kriminologických štúdií, ktorý 1.12.2017 zriadila Vysoká škola podnikania a práva v Prahe.³⁴ Inštitút je prejavom snahy „o posilnenie kriminologickej základne po inštitucionálnej a personálnej stránke, ktorá je nutná pre zaistenie stability odboru, pokrytie ďalších oblastí nielen empirického výskumu, ale tiež pre teoretickú reflexiu“.³⁵ Takisto si kladie za úlohu skvalitňovať proces kriminologického vzdelávania a venuje sa aj výskumu v oblasti bezpečnostných vied a kriminológie.

³³ Dostupné online na: <http://polac.cz/g2/view.php?katedry/kkre/kkre.html> [22.2.2020]

³⁴ FIRSTOVÁ, J. 2018. Kriminologie v pětadvacetiletém období samostatné České republiky, in: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 42. ISBN 978-80-8054-793-6.

³⁵ Tamže.

Podobu kriminologického vzdelávania možno uviesť aj na konkrétnom príklade. Univerzita Karlova v Prahe (ďalej len UK) je poprednou českou vysokou školou. Jej súčasťou je, prirodzene, aj právnická fakulta. Kriminológia sa tu vyučuje ako dvojsemestrálny, no iba povinne voliteľný predmet. Rozsah výučby je dve hodiny za týždeň. V prvom semestri sa výuka orientuje na všeobecnú časť kriminológie a postupne sa zaoberá jej základmi, fenomenológiou, školami, smermi, prevenciou a výskumom. Ďalšie hodiny sú venované obeti a páchatelovi trestného činu, trestnej politike štátu a penológií.³⁶ V druhom semestri sa zaoberá fenomenológiou, etiológiou a prevenciou jednotlivých druhov kriminality.³⁷ Kriminológia je na UK aj súčasťou tzv. špecializačného modulu v zložení trestné právo, kriminológia a kriminalistika. Ide o „určitú profiláciu realizovanú absolvovaním príbuzných povinne voliteľných a voliteľných predmetov, ktoré sú združené do špecializačného modulu“.³⁸ Táto profilácia sa po úspešnom absolvovaní štúdia uvedie na dodatku k získanému diplomu. Na UK je aktuálne otvorený aj doktorandský študijný program v už spomínanej kombinácii trestné právo, kriminológia, kriminalistika. Pre kriminológiu je určite pozitívom, že študentom sa ponúka možnosť aspoň čiastočne sa špecializovať a orientovať práve na ňu.

Smerom do budúcnosti sľubne pôsobí aj práve sa rozbiehajúci projekt „Kriminológia pre 21.storočie“, ktorého autorom je odborník v oblasti kriminológie pôsobiaci na UK, doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, PhD., v spolupráci so svojimi doktorandmi.³⁹ Úlohou projektu je, ako už názov evokuje, aktualizovať spôsob výučby kriminológie tak, aby čo najvernejšie zodpovedal súčasnému vývoju najmä

³⁶ Dostupné online na: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HP0222>

³⁷ Dostupné online na: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HP0223>

³⁸ Dostupné online na: <https://www.prf.cuni.cz/magisterske-studium/speciализacni-moduly-20192020>

³⁹ Dostupné online na: <https://www.prf.cuni.cz/node/5025>

európskej kriminológie.⁴⁰ Hoci je ešte len vo svojich začiatkoch, je potešujúce, že existujú odhodlaní odborníci, ochotní podieľať sa na zveľaďovaní úrovne a postavenia kriminológie nielen na akademickej pôde.

2.2.2 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Poľskej republike

Ďalším susedom Slovenskej republiky je Poľská republika. S uspokojením možno konštatovať, že podobne ako vo vzťahu k Českej republike, aj medzi týmito dvoma národmi dochádza k spolupráci na poli kriminológie.

Na už viackrát spomínanej medzinárodnej vedeckej konferencie v Piešťanoch v roku 2018 odznel príspevok dvoch zástupcov Policajnej akadémie v Szczytne – jeho autormi boli prof. Dr. hab Jacek Dworzecki, Ph.D., z fakulty sociálnych vied, a plk. doc. Izabela Nowicka, Ph.D., z fakulty právnych vied. Prostredníctvom svojho príspevku obohatili účastníkov konferencie cennými poznatkami o súčasnom stave poľskej kriminológie a zároveň popísali vzdelávaciu činnosť policajnej akadémie v oblasti kriminológie. Kriminológia v Poľskej republike si takisto prešla svojím vývojom, ktorý determinovali najmä svetové vojny, a ako je to v postsocialistických krajinách zvykom, zmena režimu. Súčasní kriminológovia si veľmi dobre uvedomujú jej dôležitosť, ale najmä permanentnú potrebu prispôbovať sa aktuálnym „trendom“ v oblasti zločinu.

Veľmi vecne to zhodnotil skúsený poľský kriminológ, prof. Brunon Holyst: *„Globálne prepojenia zločinnosti existujú v každej oblasti kriminálnych aktivít – od organizovaného zločinu, terorizmu, prania špinavých peňazí až po počítačovú kriminalitu, obchodovanie s drogami či jadrovými zbraňami. V tomto kontexte je veľmi dôležité realizovať interdisciplinárny výskum, ktorého cieľom je stanoviť aktuálny stav a rozsah politického, ekonomického a sociálneho vplyvu na formovanie nových dru-*

⁴⁰ Dostupné online na: <https://www.prf.cuni.cz/node/5025>

hov zločinu. Práve toto stavia kriminológiu do pozície dominantnej vedy na poli identifikácie nebezpečných zón.⁴¹ V reakcii na tieto skutočnosti a na spoločenský dopyt po kvalitnom kriminologickom zázemí, vysoké školy na území Poľskej republiky pracujú na skvalitnení vzdelávacích procesov v oblasti kriminológie, aby ich absolventi boli dostatočne kvalifikovaní na pracovné pozície, ktoré súvisia s bojom proti zločinu, respektíve s nápravou jeho páchatel'ov.⁴² Autori príspevku sa zhodujú, že hoci je kriminológia na vzostupe, stále ostáva akoby „v tieni“ iných vyučovaných vied.⁴³

Pozitívnym príkladom kriminologického vzdelávania sú Uniwersytet Warmisko Mazurski v Olsztyne a Białystok School of Criminology (BSK), ktorá je súčasťou Právnickej fakulty univerzity v Białystoku.⁴⁴ V nasledujúcej časti si však bližšie rozoberieme činnosť už spomínanej Policajnej akadémie v Szczytne, ktorá v kriminologickom vzdelávaní využíva osobitné metódy.

Policajná akadémia v Szczytne je obdobne ako APZ v Bratislave jedinou školou svojho druhu a zamerania v krajine. Primárne sa

⁴¹ HOLYST, B. 2007. Kryminologia, in: DWORZECKI, J., NOWICKA, I. *Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytne*, in: Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 103. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁴² HOLYST, B. 2007. Kryminologia, in: DWORZECKI, J., NOWICKA, I. *Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytne*, in: Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 103. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁴³ DWORZECKI, J., NOWICKA, I. *Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytne*, in: Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 107. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁴⁴ Tamže.

venuje príprave budúcich vyššie postavených dôstojníkov, pričom kladie dôraz nielen na právne vedy, ale aj vedy humanitné a sociálne (psychológia, sociológia, etika).

Samozrejmosťou sú aj kurzy zamerané na potrebné odborné zručnosti budúcich príslušníkov, ako napríklad zvládnutie taktiky, policajných zásahov, streleckých zručností či bezpečnosti na cestách. Veľký dôraz sa kladie aj na kriminológiu. Postupné napredovanie v tomto odbore a konkrétne výsledky reflektujú požiadavky vyjadrené vo vývojovej stratégii univerzity pre roky 2018 až 2021.⁴⁵ Podoba a forma vyučovacieho procesu korešponduje s požiadavkami na schopnosť kriminológie efektívne reagovať na aktuálne potreby prevencie a potlačania zločinnosti. Základom je študentov dôkladne pripraviť na uplatnenie nadobudnutých poznatkov v praxi, čo chce škola doceliť aj za pomoci súvisiacich a spolupracujúcich štátnych inštitúcií. Výučba kriminológie sa realizuje naprieč tromi didaktickými jednotkami – ide o Inštitút právnych vied, Inštitút sociálnych vied a Jazykové centrum. Hlavnou úlohou Inštitútu sociálnych vied je pomocou inovatívnych metód pripravovať študentov na zvládnutie manažmentu v jednotlivých policajných oddieloch.⁴⁶ Presah kriminológie vidieť najmä vo vyučovaní psychológie, prispôsobenej požiadavkám budúceho výkonu povolania policajta. Inštitút právnych vied kladie dôraz na výkon budúceho povolania študenta a zameriava sa aj na to, aby dotýčný zvládol právne úkony vo verejnej správe.⁴⁷

⁴⁵ DWORZECKI, J., NOWICKA, I. Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytno, in: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 108. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁴⁶ DWORZECKI, J., NOWICKA, I. Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytno, in: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 108. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁴⁷ Tamže.

Kriminológia nachádza svoje uplatnenie vo vzdelávaní spolu s trestným právom a problematikou vynútenia trestných sankcií. Takisto úzko súvisí s náukami o sociálnej patológii. Jazykové centrum zas ponúka výučbu v anglickom, nemeckom, francúzskom a ruskom jazyku, ktorú si je možné zvoliť aj v kriminologickom kurze. Autori príspevku sa na záver zhodujú, že dlhoročné kvalitné vzdelávanie a príprava aj v oblasti kriminológie sú veľmi pozitívnym prejavom snahy o zabezpečenie verejného poriadku a bezpečnosti v Poľskej republike.

2.2.3 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Spojenom kráľovstve

Pokus o krátky exkurz do súčasnej podoby kriminológie v Českej a Poľskej republike sa síce nerodil ľahko, avšak proces jeho kreovania značne uľahčovali historické a spoločenské reálie, v mnohom podobné faktorom, ovplyvňujúcim kriminológiu na našom území. Celkom iné je však snažiť sa načrtnúť dianie na poli kriminológie v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (ďalej len „Spojené kráľovstvo“). Rozhodujúcou ani tak nie je geografická vzdialenosť či odlišný historický vývoj Spojeného kráľovstva. V prvom rade netreba zabúdať na fakt, že v Spojenom kráľovstve sa uplatňuje angloamerický právny systém, na rozdiel od kontinentálneho právneho systému, ktorý prevláda v drvivej väčšine európskych krajín. Zaoberať sa jednotlivými odlišnosťami oboch právnych systémov patrí teórii práva a právnej komparatistike. Čo však zaujíma kriminológiu je kriminalita, jej prejavy, fenomenológia, etiológia, páchatelia, obete, sankcionovanie a jeho efektívnosť, prevencia a prognóza. Inak to nie je ani v Spojenom kráľovstve, kde je predmet kriminológie síce rovnaký ako v našej krajine, ale jeho konkrétne podoby, prirodzene, vyzerajú rozdielne.

Odpoveď na otázku, ako z týchto odlišností vyťažiť dôležité poznatky a informácie, ponúka aplikovaná kriminologická disciplína, *porovnávacia kriminológia*. Profesor Dianiška pri jej opise akcentuje

jej rozvoj na pozadí metódy komparácie, využívanej pri analýze zločinnosti. Opodstatnenosť tejto disciplíny odvodzuje od existencie významných globalizačných kriminogénnych faktorov, ktorými sú terorizmus, organizovaný zločin, ekonomická kriminalita a veľká korupcia.⁴⁸

Predmet porovnávacej kriminológie vymedzuje takto: „*Predmetom porovnávacej (komparatívnej) kriminológie sú negatívne protispoločenské činy, ktoré trestné zákonodarstvo v rôznych krajinách sveta charakterizuje ako trestný čin (kriminalita, zločinnosť), podmienky a príčiny kriminality, páchatelia a ich obeť, sankcionovanie, ako aj efektívnosť trestnej kontroly, prevencia a prognózovanie vývoja kriminality. Predmet porovnávacej kriminológie môžu konkrétnejšie formovať etapy histórie tejto vedy, osobitosti metodologických princípov, charakteristika a rozdiely vedeckých škôl a ich dominancia na svetadieloch.*

V predmete budú dominovať odlišnosti vyplývajúce z pozorovania javov a procesov zistených pri trestnej činnosti páchatel'ov a ich obetí. Predmet zaregistruje odlišnosti fenomenológie a etiológie trestnej činnosti, zhodu a rozdiely kriminologického prognózovania, ako aj osobitosti trestno-právnej a preventívnej praxe kontroly kriminality.“⁴⁹

Z obsiahlej, zato vecnej definície predmetu porovnávacej kriminológie možno jednoznačne odvodiť potrebu a dôležitosť spolupráce kriminológov na celosvetovej úrovni, pretože tá má potenciál obohacovať a dopĺňať doteraz dosiahnutý stav poznania v tejto oblasti. Profesor Dianiška do ním navrhovaného tematického obsahu potenciálnej výučby porovnávacej kriminológie zahrnul aj *krimi-*

⁴⁸ DIANIŠKA, G. 2018. Porovnávacia kriminológia, in: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky* (Pocť. prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám), 1. vydanie. Praha: Leges, s. 35. ISBN 978-80-7502-79-0, dostupné online na: https://www.paneuouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf [22.2.2020]

⁴⁹ DIANIŠKA, G. 2018. Porovnávacia kriminológia, in: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky* (Pocť. prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám), 1. vydanie. Praha: Leges, s. 35. ISBN 978-80-7502-79-0, dostupné online na: https://www.paneuouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf [22.2.2020]

nologicko-právne systémy anglosaskej sféry.⁵⁰ Kriminológia ako vedný odbor má v Spojenom kráľovstve bohatú históriu. Už v päťdesiatych rokoch minulého storočia sa začala uberať viacerými vývojovými vetvami. Medzi dve najdôležitejšie patrili tzv. „administratívna kriminológia a radikálna, alebo kritická kriminológia“.⁵¹

Východiskom administratívnej kriminológie boli pokusy vlády prispôbovať podobu trestného práva aktuálnym trendom na poli kriminality, ktoré získavali pomocou analýzy trestných činov. Radikálna kriminológia vychádzala z niektorých téz Marxa, Engelsa a Durkheima a hľadala na kriminalitu ako dôsledok sociálnej nerovnosti a politiky štátu.⁵² Autori článku, prof. Ben Bowling a James Ross z King's College v Londýne, sa zhodujú, že nazeranie na kriminológiu z rôznych uhlov pohľadu anglickej kriminológií ostalo.

Za veľmi potešujúci fakt považujú určitú „profesionalizáciu“ kriminológie, narastajúci počet odborníkov, výskumníkov, ale aj celkovo postgraduálnych kurzov a programov.⁵³ Vedúcu pozíciu medzi kriminologickými inštitúciami má British Society of Criminology (Britská kriminologická spoločnosť, ďalej len „BSC“). BSC sa môže pochváliť takmer 90-ročnou tradíciou.

Vznikla totiž už v roku 1931 ako *Association of Scientific Treatment of Criminals* (čo vo voľnom preklade znamená Asociácia vedeckého liečenia kriminálnikov).⁵⁴ Inštitút je nositeľom, širiteľom a podporovateľom vzdelanosti, výskumu a informovanosti v oblasti kriminológie. Výsledkom jeho činnosti je aj veľké množ-

⁵⁰ DIANIŠKA, G. 2018. Porovnávacía kriminológia, in: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky* (Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám), 1. vydanie. Praha: Leges, s. 35. ISBN 978-80-7502-79-0, dostupné online na: https://www.paneurowni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf [22.2.2020]

⁵¹ Dostupné online na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627250608553013.pdf> [22.2.2020]

⁵² Dostupné online na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627250608553013.pdf> [22.2.2020]

⁵³ Dostupné online na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627250608553013.pdf> [22.2.2020]

⁵⁴ Dostupné online na: <https://www.britisccrim.org/history/> [22.2.2020].

stvo publikácií, vedeckých konferencií, odborných prác, učebníc či kurzov. Samozrejmosťou je takisto spolupráca so stovkami odborníkov z rôznych iných krajín. BSC každý rok usporadúva veľkú medzinárodnú vedeckú konferenciu za účasti popredných svetových kriminológov. Jej téma je vždy aktuálna a reflektuje dianie vo svete. Témou tohtoročnej konferencie je *Kriminológia v dobe globálnej nespravodlivosti*.⁵⁵ Existencia takeého významného inštitútu v krajine je pre kriminológiu nepochybne veľmi dôležitá a prospešná. Dôkazom je veľké množstvo univerzít a inštitúcií, kde je v Spojenom kráľovstve možné nadobudnúť či prehĺbiť si kriminologické vzdelanie.

O vzostupe kriminológie ako samostatného vedného odboru v Spojenom kráľovstve svedčí aj fakt, že na mnohých univerzitách kriminológia nie je len súčasťou právnického vzdelávania, ale tvorí samostatný a plnohodnotný študijný odbor. Tento fenomén možno rozhodne hodnotiť pozitívne. Nájdú sa však aj univerzity, ktoré ponúkajú štúdium kriminológie už v klasickej kombinácii s právom, ako napríklad univerzity v Birminghame, Coventry či Surrey. Čo sa týka štúdiá len samotnej kriminológie, za jednu z najlepších ustanovizní je považovaný Institute of Criminology (Inštitút kriminológie), ktorý je súčasťou slávnej univerzity v Cambridge.

Inštitút je rozdelený na päť výskumných centier – Centrum výskumu väzenia, Centrum analytickej kriminológie, Centrum teórie a etiky penológie, Centrum pre výskum násilia a Centrum pre komunitnú, rodovú a sociálnu spravodlivosť. Z názvov jednotlivých centier možno odvodiť, že Inštitút kladie dôraz na praktické aspekty kriminológie a tomu podriaďuje aj svoju výskumnú a vzdelávaciu činnosť. V ponuke sú, samozrejme, viaceré študijné programy. Nižším stupňom kriminologického vzdelania je štúdium na úrovni „MPhil“.

Na univerzite v Cambridge môže byť jednak vyjadrením stupňa vzdelania dosiahnutého štúdiom a jednak stupňom vzdelania

⁵⁵ Dostupné online na: <https://www.britsoccrim.org/conference/> [22.2.2020].

dosiahnutého výskumom. V súčasnosti sú spustené dva programy – MPhil v kriminológii a MPhil v kriminologickom výskume.

Prvý program trvá deväť mesiacov a tvorí ho kombinácia štúdia a výskumu. Požadovanými výstupmi štúdia sú viaceré eseje a záverečná práca, ktorou má študent demonštrovať znalosť a aplikáciu požadovaných poznatkov. Tento program je primárne určený pre študentov, ktorí sa následne chcú zamestnať v profesiách, kde môžu zužitkovať kriminologické vzdelanie.⁵⁶ Druhý program sa orientuje primárne na výskum a vedeckú činnosť. Trvá rok a je určený predovšetkým študentom, ktorí majú záujem pokračovať v postgraduálnom štúdiu a uchádzať sa o vedecký titul PhD. Preto je tento program hlavne prípravou na výskumnú činnosť, ktorá ich čaká na vyššej úrovni štúdia. Počas postgraduálneho štúdia sa od študenta očakáva riešenie výskumných úloh, ale aj ďalšie zdokonaľovanie vo svojich vedeckých zručnostiach. Zoznam tém, ktorými sa študenti aktuálne zaoberajú, potvrdzuje orientáciu na problematiku, ktorej riešenie je v praxi veľmi žiadané a potrebné. Ako príklad možno spomenúť niektoré z nich – *Efektivita a význam segregácie vo väzení, Skúsenosti obetí domáceho násillia v súvislosti s uväznením násilníckeho partnera, Organizovaný zločin v dobe počítačovej* či *Ako ideológia ovplyvňuje teroristické skupiny pri bráni rukojemníkov*.⁵⁷ Je vidno, že kriminológia sa v Spojenom kráľovstve teší nielen mimoriadnej obľube a záujmu, ale najmä kvalitnému vzdelávaniu a príprave odborníkov. Ostáva dúfať, že postupom času budú aspoň základné aspekty tohto fungujúceho systému implementované aj do vzdelávacieho procesu v našej republike.

⁵⁶ Dostupné online na: <https://www.crim.cam.ac.uk/Courses/mphil-courses> [22.2.2020]

⁵⁷ Dostupné online na: <https://www.crim.cam.ac.uk/Courses/ph-d-courses/current-phd-topics> [22.2.2020]

2.2.4 Kriminológia ako vedný a študijný odbor v Spojených štátoch amerických

V súvislosti s čoraz viac postupujúcou globalizáciou je samozrejmé, že tento trend podstatným spôsobom zasahuje aj do podoby kriminality. Na tomto svete prakticky niet miesta, kde by nedochádzalo k páchaniu zločinu.

Takisto treba vnímať aj nadnárodný rámec páchania trestnej činnosti – dnešný svet poskytuje „slobodu pohybu“ páchatelom, prostriedkom na páchanie trestnej činnosti i peniazom.⁵⁸ Preto nemožno ignorovať ani zločinnosť, jestvujúcu na iných svetadieloch, vzdialených neraz aj tisícky kilometrov.

Z tohto dôvodu je legitímne venovať niekoľko riadkov aj kriminológii, bojujúcej so zločinom až v Spojených štátoch amerických (ďalej len „USA“). Ucelene opísať jej vývoj by bolo značne náročné, najmä kvôli tomu, že územie USA je skutočne obrovské a administratívne je tvorené vyše päťdesiatkou štátov s rôznou legislatívou. Trestná politika, s ktorou kriminológia súvisí, je s legislatívou prísne spätá, a preto aj samotná podoba inštitútov kriminológie a trestného práva má vzhľadom na veľký počet jednotlivých štátov rôzne formy. Osobitosťou americkej trestnej politiky je napríklad tzv. zbraňová politika – v štáte Texas je legálne nosiť zbraň viditeľne, t. j. nemusí byť schovaná počas pohybu po verejných priestranstvách.⁵⁹ Trest smrti, ktorý môže pôsobiť ako účinná prevencia proti páchaniu obzvlášť závažných zločinov, je v niektorých štátoch povolený, inde nie. Čo je však nesporné, je prínos americkej kriminológie ako vedného odboru. Dôležitú rolu zohráva v smere sociologických kriminologických teórií, najvyužívanejšom smere pri výskume príčin a eliminácie kriminality.⁶⁰ Tieto teórie pri vý-

⁵⁸ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 98. ISBN 978-80-7380-620-0.

⁵⁹ Dostupné online na: <https://zbrojnice.com/2019/09/09/texas-aktualni-zmeny-zbranove-legislativy-v-souvislostech/> [22.2.2020]

⁶⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 39. ISBN 978-80-7380-620-0.

skume kriminality akcentujú najmä úlohu prostredia, v ktorom sa páchatel' či obeť pohybuje. Americká kriminológia prispela najmä poznatkami Chicagskej kriminologickej školy. Jej hlavným východiskom sú ekologické štúdie, zamerané na geografické rozloženie kriminality v meste Chicago.⁶¹ Základy Chicagskej kriminologickej školy boli postavené po prvej svetovej vojne, ale najväčšia miera informácií bola získaná až o pár rokov neskôr. Koncom tridsiatych rokov v krajine vypukla veľká hospodárska kríza, na základe ktorej mohli vtedajší odborníci deklarovať podstatný vplyv zlých sociálnych podmienok na geografické rozloženie kriminality. Tej sa najviac darilo v mestách, ktoré boli postihnuté veľkou chudobou, prisťahovalectvom a nezamestnanosťou.

Práve sociológia je mostom medzi krátkym exkurzom do histórie a súčasťou kriminológie ako vedného a študijného odboru v USA.

Vzhľadom na historické sociologické reálie sa totiž v USA, na rozdiel od Európy, výučba kriminológie realizuje zväčša v rámci sociologického, nie právnického vzdelávania.⁶² Široká ponuka študijných inštitúcií či univerzít svedčí o záujme o štúdium tohto odboru. Pre zaujímavosť, v roku 2017 bolo v odbore kriminológia udelených 9 008 akademických titulov naprieč všetkými úrovňami vysokoškolského vzdelávania.⁶³ Za najkvalitnejšieho poskytovateľa kriminologického vzdelávania bola označená University of California Irvine (ďalej len „UCI“), o činnosti ktorej budú nasledujúce riadky.

Vzdelávanie v oblasti kriminológie sa na UCI realizuje v rámci oddelenia štúdia kriminológie, práva, a spoločnosti. Samostatnosť kriminológie vychádza z interného delenia možností štúdia

⁶¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 40. ISBN 978-80-7380-620-0.

⁶² FIRSTOVÁ, J. Kriminologie v pětadvacetiletém období samostatné České republiky, in: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie, 2018. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 42. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁶³ Dostupné online na: <https://datausa.io/profile/cip/criminology> [22.2.2020].

– kriminológia tvorí jednu oblasť, právo a spoločnosť tvoria druhú oblasť.⁶⁴ Katedra kriminológie, práva a spoločnosti vykonáva výskumné a vzdelávacie, ktoré sa zameriavajú na príčiny, prejavy a následky kriminality, metódy kontroly kriminality a vzťahy a interakcie medzi zákonom, sociálnou štruktúrou a kultúrnymi zvyklosťami. Kurzy zahŕňajú prehľad o amerických právnych systémoch, formách kriminality, právnej a trestnoprávnej teórii, spoločenských vedách a zákonoch, viktimológii a regulačných záležitostiach vrátane základných právnych oblastí, ako sú rodina, trestné činy, životné prostredie či prisťahovalectvo. Okrem už klasickej možnosti štúdia kriminológie na úrovni PhD. ponúka UCI aj možnosť získať nižšie vzdelanie v odbore kriminológia formou on-line štúdia. Rozhodne ide o inováciu, je však na zváženie, či takáto forma štúdia skutočne aspoň približne zastreší všetky aspekty potrebné na získanie požadovaných poznatkov, informácií a znalostí. Kriminológia je súčasťou viacerých kurzov, ktoré pokrývajú jej rôznorodé komponenty.

Patrí medzi ne napríklad:

- zločin a verejný poriadok: tento predmet hovorí o povahe a rozmeroch kriminality v USA. Zaoberá sa použitím, ale aj limitmi rôznych mechanizmov jej kontroly, venuje sa najmä problematike väzenia, trestu smrti, domáceho násillia, zbraňovej politiky a potenciálu programov, slúžiacich na prevenciu kriminality
- deviácia: predmet nazerá na príčiny deviácie a jej prejavy v správaní ľudí, spoločnosti celkovo, ale aj v mýtoch či poverách. Analyzuje vhodnosť a legitimitu doplnkových teórií deviantného správania
- kriminologická teória: na tomto predmete sa skúmajú príčiny kriminality z rôznych perspektív. Preberajú sú tu rôzne kriminologické školy a názory, napríklad utilitarizmus, pozitivizmus, teória nálepkovania či rôzne radikálno-kritické teórie

⁶⁴ Dostupné online na: <https://cls.sococo.uci.edu/pages/departments-overview> [22.2.2020].

- juvenilná delikvencia: zaoberá sa najmä vzormi, ktoré preberajú neplnoletí delikventi, prevenciou a prognózou tejto delikvencie, ale aj pohľadom z historickej perspektívy⁶⁵

Doktorský študijný program možno absolvovať v spojení kriminológie, práva a náuky o spoločnosti. Štúdium a výskum sú zamerané na príčiny, prejavy a dôsledky kriminality, vplyvy zločinu na spoločnosť, súdny systém, spoločenskú reguláciu kriminality, sociálny a kultúrny kontext práva a vzájomné prepojenie práva a fungovania spoločnosti.⁶⁶ Vďaka interdisciplinárnemu presahu vzdelávania a kvalitnej príprave budú študenti pripravení na následné zastávanie pozícií vo výskume, vzdelávaní či administratívnych odvetviach právneho systému.

V rámci našich možností sme stručne priblížili status kriminológie ako vedného a študijného odboru v niektorých krajinách. Opodstatnenosť takejto komparácie zakladá potreba neustáleho zdokonaľovania a zefektívňovania kriminológie aj formou kritickej sebareflexie a hľadania inšpirácie v iných štátoch. Spoločným znakom prístupu ku kriminológii vo všetkých štátoch sa javí byť snaha o inštitucionalizovanie kriminológie a vytváranie ucelených a samostatných inštitúcií s potenciálom byť lídrami v oblasti výskumu, vzdelávania a popularizácie kriminológie.

Pre rozvoj kriminológie v SR je dôležitý nielen opis konkrétnych vyučovacích metód a postupov na konkrétnych inštitúciách, ale aj snaha aspoň elementárne ukotviť a popísať status kriminológie v jednotlivých krajinách. Dovoľme si na základe nami uskutočnenej komparácie konštatovať, že spoločenské povedomie o dôležitosti kriminológie je, zdá sa, na vzostupe. Kvalitné vzdelávanie a výchova odborníkov je pozitívnym prísľubom do budúcnosti. Netreba však zabúdať, že to nie je všetko. Veľmi dôležitým faktorom je najmä politická vôľa a intervencia štátu, ktorý by, prirodze-

⁶⁵ Dostupné online na: <http://catalogue.uci.edu/schoolofsocialecology/departments/criminologylawandsociety/#courseinventory> [22.2.2020].

⁶⁶ Dostupné online na: <https://cls.sococo.uci.edu/pages/phd-program> [22.2.2020].

ne, mal mať záujem s pomocou všetkých dostupných prostriedkov podporovať postavenie kriminológie ako jedného z kľúčových faktorov boja proti zločinu.

2.3 Rozvíjanie vzdelávania a výskumu v oblasti kriminológie

2.3.1 Opodstatnenosť napredovania vo vzdelávaní a výskume v oblasti kriminológie

Pre každú vedu je dôležité, aby sa rozvíjala, napredovala a bola schopná permanentne prinášať nové výsledky a poznatky, potrebné na pochopenie jej predmetu. Údaje, s ktorými sa operuje v procese vedeckého vzdelávania a výskumu, majú byť čo najaktuálnejšie, aby veda prostredníctvom nich mohla poskytnúť odozvu na súčasné problémy. V prípade kriminológie, ktorej predmetom záujmu je zločin, to platí dvojnásobne. Dynamika, s akou sa kriminalita formuje, mení a vyvíja, je závažná. Existuje množstvo kriminogénnych faktorov, ktoré priamo zakladajú vznik kriminality. Podľa Kubalu rozoznávame tri hlavné skupiny týchto faktorov – sociálno-kultúrne, politicko-ekonomické a právne a biologicko-psychologické.⁶⁷ Pri podrobnejšom rozbere týchto kategórií zistíme, že niektoré z nich sú čoraz aktuálnejšie a páchanie zločinu dynamizujú vo významnej miere. K sociálno-kultúrnym kriminogénnym faktorom patria aj negatívne sociálne javy, ako napríklad chudoba. Čoraz viac sa rozvíjajúce „sociálne nožnice“, čiže prehlbovanie sociálnej nerovnosti a rozdielov v príjmoch či životnom štandarde ľudí, zapríčiňujú nespokojnosť, frustráciu, závisť a snahu majetkovo, finančne sa vyrovnáť jedincem, ktorí sú v tomto meradle považovaní za úspešnejších. Tento stav, podporovaný materializmom, konzumnou spoločnosťou či neschopnosťou niektorých ľudí naplňať svoje majetkové potreby

⁶⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 96. ISBN 978-80-7380-620-0.

legálnym spôsobom, je živnou pôdou pre vznik kriminality. Medzi politicko-ekonomické a právne kriminogénne faktory sa radí napríklad nestabilná politická scéna. Pri pohľade na situáciu nielen vo vnútri jednotlivých štátov, ale najmä na celý svet, ktorý je entitou priamo ovplyvňovanou vzťahmi, interakciami, ale aj konfliktmi medzi jednotlivými štátmi či zoskupeniami štátov, treba kriticky zhodnotiť, že dnešná politická situácia vo svete je neistá a zdá sa, že ani na budúcnosť nemožno nahliadať prehnane optimisticky. Napriec všetkými kontinentmi možno badať eskaláciu konfliktov, ktoré sú výsledkom etnických či ekonomických rozporov. Stabilita nepridávajú ani intervencie štátov do citlivých záležitostí iných štátov, diplomatické spory či viac alebo menej otvorené snahy o šírenie politickej motivovanej propagandy.

Vyššie uvedené príklady majú za úlohu demonštrovať, že kriminalita v súčasnom svete nemizne, naopak, možno očakávať, že aj pod vplyvom spomínaných faktorov pretrvá, či dokonca bude stúpať. Preto je dôležité, aby všetky inštitúcie, ktorých úlohou je zločin poznať, vyšetrovať, trestať alebo mu predchádzať, nepretržite kooperovali pri realizácii týchto úloh. Kriminológia sa ako veda môže javiť „len“ ako súbor teoretických poznatkov. Takéto tvrdenie je však zavádzajúce a neodráža jej skutočnú dôležitosť. Kriminológia totiž narába so skutočnými faktami, číslami a údajmi, ktoré získava použitím špeciálnych a regulárnych metód. Jej dôležitosť zakladajú najmä jej úlohy, ktorými sú:

- neustále sledovanie a objasňovanie fenomenológie kriminality
- skúmanie príčin kriminality, jej podstaty a javov
- podiel na kontrole kriminality
- ovplyvňovanie obsahu a realizácie trestnej politiky štátu
- rozvíjanie vzdelávania a výskumu v odbore kriminológia a kriminologickej osvetu v spoločnosti
- uskutočňovanie teoretickej a kritickej sebareflexie kriminológie

Na obsah týchto úloh sme upozornili v úvode kapitoly. Pre prax je však podstatné zdôvodniť dôležitosť rozvíjania vzdelávania, vý-

skumu a kriminologickej osvety v spoločnosti. Základom je fakt nepretržitej existencie predmetu kriminológie, ktorým je zločin. Priamo s tým súvisí aj požiadavka napredovania kriminológie ako vedy. Základom akéhokoľvek napredovania je okrem materiálneho zabezpečenia dostatok ľudí, ochotných podieľať sa na výskume a disponujúcich kvalitným vzdelaním a teoretickou prípravou. Vzdelávanie v oblasti kriminológie v Slovenskej republike prebieha na viacerých právnických fakultách, čo je potešujúce. Aj preň však, ako pre akéhokoľvek vzdelávanie, platí neustála potreba skvalitňovania či rozširovania obzorov, o to viac, že stále existujú názory, bagatelizujúce postavenie kriminológie ako samostatného vedného odboru. Ďalšie strany tejto kapitoly obsahujú náčrt možností, akými prostriedkami možno dosiahnuť želaný efekt na poli kriminologického vzdelávania tak, aby takto dosiahnuté výsledky boli prospešné pre samotnú kriminológiu, štát, verejnosť i akademickú obec. Zvolené spôsoby vyplývajú z vecného pohľadu na aktuálny stav slovenskej kriminológie spolu s uvedomením si niektorých nedostatkov či oblastí, kde je priestor na zlepšenie. Takisto možno badať aj inšpiráciu či poukazovanie na niektoré aktivity a prvky, ktoré figurujú v kriminologickom vzdelávaní v iných krajinách.

2.3.2 Rozvíjanie vzdelávania na úrovni vysokých škôl

Vzdelávanie budúcich generácií vedcov a odborníkov je elementárnym poslaním každej vedy. Kvalitný vzdelávací proces je základom formovania študenta nielen v rámci jeho prípravy na výkon praxe, ale aj ako osobnosti, schopnej samostatne, analyticky uvažovať a svojou neskoršou činnosťou byť prospešný a nápomocný pre celú spoločnosť. S ohľadom na povahu predmetu kriminológie možno konštatovať, že vyššie napísané riadky pre ňu platia dvojnásobne. Zločin má tendenciu zasahovať aj do života tých jedincov, ktorých sa možno konkrétny skutok ani netýka. Dôsledkom zločinu nie sú len škody na živote, zdraví či majetku človeka, často spúšťa aj proces nedôvery jedinca v štátne inštitúcie a štát samotný.

Je veľmi dôležité, aby verejnosť dostávala signály svedčiace o tom, že štát to s bojom proti zločinu myslí vážne a je pripravený poskytovať ochranu všetkým, ktorých práva sa porušujú, ohrozujú či upierajú. Bez kvalitného zázemia a personálneho zabezpečenia to však nie je možné.

So zločinom, a teda aj kriminológiou, je spätý výkon viacerých, najmä právnických povolání, náhodne možno spomenúť advokátov, sudcov, prokurátorov, príslušníkov PZ alebo ZVJS, ale aj psychológov, sociológov či sociálnych pracovníkov. Nadobúdanie kriminologických poznatkov sa však často realizuje nedostatočne, respektíve vôbec. Preto sa vynára potreba vzdelávanie v odbore kriminológie neustále rozvíjať, inovovať a pristupovať k nemu s náležitou pozornosťou. Dôležitosť kvalitného vzdelávania si uvedomujú aj odborníci, ktorí svoj názor sformulovali ako jedno z odporúčaní z konferencie v Piešťanoch v roku 2018: „6. Podporiť dynamické rozvíjanie vzdelania a výskumu v odbore kriminológie a kriminologickú osvetu spoločnosti. Rozšíriť vzdelávanie a rôznorodosť jeho foriem v profesiách, ktoré zabezpečujú vymožiteľnosť práva a sociálnu prácu.“⁶⁸

Vzdelávanie v oblasti kriminológie je realizované primárne na pracoviskách, vchádzajúcich do ustanovizní v právnických, spoločensko-vedných a bezpečnostných odboroch.⁶⁹ Vedúce postavenie (aj) právnických univerzít má svoje opodstatnenie v úzkom prepojení kriminológie s trestným právom. Tento vzťah dvoch rovnocenných odborov treba neustále prízvukovať. Na základe ich vzájomnej podmienenosti možno legitímne presadzovať, aby kriminológia na všetkých právnických fakultách bola povinným predmetom.

⁶⁸ *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 195, 2018. ISBN 978-80-8054-793-6.

⁶⁹ POLÁK, P. Aktuálny stav kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej Republike, in: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 17, 2018. ISBN 978-80-8054-793-6

Vďaka jej rozširujúcemu rámcu nazerania na predmet trestného práva je totiž rovnako podstatným, regulárnym a potrebným predmetom. Kriminológia je predmetom dôležitým pre budúcu prax absolventa právnickej fakulty.

Skvalitniť proces kriminologického vzdelávania možno aj prostredníctvom pravidelnej aktualizácie konkrétnej podoby vyučovanej matérie, nakoľko aktuálnosť je pre kriminológiu a jej schopnosť reagovať kľúčová.

Na túto skutočnosť opäť poukazujú odborníci vo svojich odporúčaniach: „3. *Objasňovať nové javy príčin kriminality, konkretizovať základné kriminologické činitele, ich spoločenský a individuálny rozmer. Zároveň pri analýze jednotlivých druhov kriminality poukázať na nové prvky, ich inovačnú schopnosť, flexibilitu korupcie a vynaliezavosť a brutálnosť extrémizmu a terorizmu.*“⁷⁰ V prípade úspešnej implementácie skvalitňujúcich prvkov do vzdelávacieho procesu možno pristúpiť aj k zvýšeniu frekvencie výučby, čo do počtu seminárov a prednášok. Základom by však mala byť povinná výučba kriminológie na právnických fakultách a dôraz na analyzovanie aktuálneho stavu jednotlivých súčastí predmetu kriminológie.

Ďalšou z možností zvyšovania úrovne vzdelania v odbore kriminológie môže byť možnosť samostatného postgraduálneho štúdia kriminológie. Samozrejme, poslucháči doktorandského štúdia aj v súčasnosti môžu študovať a skúmať problematiku kriminológie. Nóvvum by spočívalo v možnosti absolvovania postgraduálneho štúdia len a jedine v odbore kriminológia. Takéto štúdium by okrem obvyklého prehlbovania vzdelania a výskumných aktivít zahŕňalo hlavne priame a blízke prepojenie s následnou praxou. V súvislosti s prípadnou existenciou kriminologického inštitútu by bolo možné spájať časť náplne doktorandského štúdia aj s aktivitami, vykonávanými na tomto inštitúte. Študent by tak mohol nadobudnuté teoretic-

⁷⁰ *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 196, 2018. ISBN 978-80-8054-793-6

ké poznatky kombinovať s výkonom praxe, respektíve stáže v štruktúrach inštitútu, kde by sa podieľal na jeho činnosti a východiskách. Výsledkom tejto interakcie by bolo nielen zdokonaľovanie študenta ako budúceho vedca a akademika, ale aj napríklad ako pracovníka inštitútu. Postgraduálne štúdium kriminológie je veľmi populárne napríklad v Spojenom kráľovstve alebo USA.

Je otázkou na odborníkov, či by sa slovenská akademická obec mala vydať ich cestou, spočívajúcou vo veľkom počte možností postgraduálneho štúdia, alebo by mala klásť dôraz na špecializáciu obmedzeného množstva budúcich kriminológov, ktorí sa v budúcnosti reálne budú podieľať na výskume, vzdelávaní a šírení kriminologickej osvetu. Isté však je, že možnosť takéhoto štúdia by pozitívne ovplyvnila stav slovenskej kriminológie. Najmä preto, že súčasnú generáciu kvalitných kriminológov, za ktorými je množstvo práce a výsledkov, by časom mal kto nahradiť a pokračovať v nimi započatom diele.

Proces rozvíjania kriminologického vzdelávania je rozhodne „behom na dlhú trať“ a jeho výsledná podoba určite bude výsledkom desiatok analýz, prognóz a príspevkov uznávaných odborníkov. Je však prirodzené a správne mať víziu do budúcnosti a nestagnovať. Preto nemožno obísť myšlienku zavedenia jednoodborového štúdia kriminológie, ktoré by na seba prebralo úlohu vedúcej inštitúcie na poli kriminologického vzdelávania. Tri piliere kriminológie – trestné právo, psychológia a sociológia – sú dostatočne obsažné na to, aby ich ucelený predmet mohol byť obsiahnutý v jednom samostatnom študijnom odbore. Vďaka svojej novosti a špeciálnosti by mal odbor potenciál pritiahnuť študentov, ktorí majú úprimný záujem o nadobudnutie kriminologického vzdelania. Absolvent takéhoto štúdia by mal vďaka komplexnému nazeraniu na kriminológiu širokú škálu uplatnenia v rôznych profesiách, ktoré prichádzajú do priameho aj menej priameho kontaktu s kriminalitou. Je samozrejmé, že všetky vyššie spomínané idey nemožno pretaviť na realitu „cez noc“ a kriminológia má pred sebou ešte stále dlhú cestu. Je však dôležité, že táto cesta vedie správnym smerom a treba na nej zotrvať.

3. VEDECKÉ PROBLÉMY TRNAVSKEJ KRIMINOLOGICKEJ CESTY V ROKOCH 2000 – 2018

3.1 Kriminológia ako veda

3.1.1 Stručný exkurz do histórie

Kriminológia ako tzv. „veda o zločine“ je v Slovenskej republike pomerne mladým vedným odborom, ktorý sa začal výraznejšie rozvíjať až v priebehu šesťdesiatych rokov 20. storočia, a to v podobe Vedeckovýskumného ústavu kriminalistiky, ktorý tvoril inštitucionálnu základňu československej kriminologickej vedy. Napriek tomu môžeme určité stopy o existencii kriminológie na Slovensku, respektíve Československu nájsť už v období prvej Československej republiky, dokonca v malej miere už koncom 19. storočia.

Kriminologické myslenie „v tom čase vyrastalo z právnej vedy a zo sociologickej reflexie problémov. Zrodili sa prvé kriminologické smery a školy. V Čechách v rámci rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1889 zverejnil Jozef Prušák štúdiu *Počiatky kriminální aetiologie* a v roku 1904 *Kriminální noetiku*. V roku 1890 použil tento právnik, sudca, profesor trestného práva na Karlovej univerzite termín „kriminální věda“.⁷¹ V jeho poňatí táto veda študuje zločin ako určitý sociálny jav, ktorý je spôsobený prírodnými, sociálnymi a individuálnymi faktormi. Sám rozlišoval medzi tzv. „kriminálnou antropológiou“, ktorá sa zaoberá osobnosťou zločincina, a medzi „kriminálnou sociológiou“, ktorá študuje spoločenské základy zločinnosti. Takéto široké poňatie kriminológie „prekračuje hranice trestného práva a otvára krimino-

⁷¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 45.

lógii cestu k ďalším vedným odborom“.⁷² Môžeme povedať, že práve jeho zásluhou do Československej vedy o kriminalite prenikali poznatky európskej kriminológie, ktoré reprezentovali mená ako napríklad Lombroso⁷³ a Garofalo. O pár rokov skôr, presnejšie v roku 1878, vyšlo klasické dielo T. G. Masaryka *Sebevražda jako masový jev moderní doby*.⁷⁴ Toto dielo sa vyznačuje pozoruhodným empirickým prístupom vrátane rozsiahleho využívania štatistických dát.

Na prelome 19. a 20. storočia myšlienky kriminológie rozvíjali predovšetkým právnici na univerzitnej pôde. K tomu viedli najmä dva dôvody, a to:

1. „to bola snaha vysvetliť strmý nárast kriminality po prvej svetovej vojne a po
2. to bola snaha o zjednotenie právnej úpravy rakúskej (platnej v Čechách a na Morave) a uhorskej (platnej na Slovensku a Podkarpatskej Rusi).“⁷⁵

Výučba kriminológie prebiehala na pôde katedry trestného práva Univerzity Karlovej v Prahe pod taktovkou profesora Augusta Miříčku, ktorý na univerzite v roku 1926 vytvoril Kriminologický ústav, ktorý mal za úlohu zavádzať nové poznatky z odboru kriminológie do výučby. Ako ďalšia sa k Univerzite Karlovej pridala Univerzita Komenského v Bratislave, kde bol v roku 1927 založený obdobný kriminologický ústav a nakoniec v roku 1928 Masarykova univerzita v Brne, kde taktiež vznikol ústav pod vedením prof. Jaroslava Kallaba. Tieto kriminologické ústavy usporadúvali odborné kur-

⁷² SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminologů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 8.

⁷³ Cesare Lombroso (1835 – 1909) – bol taliansky psychiater, antropológ a kriminológ. Zakladateľ kriminálno-biologickej teórie, tzv. teória „Rodeného zločínca“.

⁷⁴ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 45.

⁷⁵ ZOUBKOVÁ, I. 2018. Vzájemná podmíněnost kriminologie a trestní politiky. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky. Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám*. [cit. 09.12.2019]. Dostupné online na: https://www.paneu-rouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf, s. 312.

zy zamerané na otázky kriminológie a kriminalistiky.⁷⁶ Aktivity týchto kriminologických ústavov veľmi prispeli k sľubnému rozvoju kriminológie v Československu. Napríklad:

- a. **v rovine teoretickej**, kde sa venovali systémovému postaveniu kriminologickej vedy voči trestnému právu. „Napriek tomu, že kriminológovia nedospeli k jednotnému konsenzu, ktorý sa týkal pohľadu na rozsah kriminológie, keď Miříčka chápal kriminológiu len ako pomocnú vedu k trestnému právu a zas naopak Kalláb ju chápal ako vedu, ktorá trestné právo zahŕňa. Tieto úvahy veľmi prispeli k základom slovenskej a českej kriminológie“,
- b. **v rovine legislatívnej**, kde Miříckovo a Kallabovo pozitivistické kriminologické myslenie sa prakticky prejavilo najmä pri kodifikácii zákona č. 48/1931 Sb. Z. a n., zákon o trestnom súdnictve nad mládežou. „Tento zákon bol považovaný vo svojej dobe za veľmi vydarený a patril k najlepším svojho druhu v Európe.“⁷⁷

Okrem usporadúvania vyššie zmienených kurzov sa k nám dostávali diela slávnych klasikov svetovej kriminológie, ako Beccaria, Garofalla, Lombrosa, Morea a ďalších. Radi by sme zmienili taktiež niektoré naše ďalšie osobnosti tohto odboru, medzi ktoré patrí František Procházka, ktorý napísal v roku 1925 dielo *Rozprawy o zločincích jako úvod do kriminální psychologie a sociologie*. Ďalej Vladimír Solnař a jeho dielo *Zločinnost v zemích českých v letech 1914 – 1922 z hlediska kriminální etiologie a reformy trestního práva*, ktoré vydal v roku 1931. Svoje vlastné osobitné miesto má učebnica od Josefa Šejnohu, ktorý napísal štvorzväzkové dielo *Kriminální psychologie*. V období prvej Československej republiky sa tak *prírodnou cestou formovali pomerne*

⁷⁶ ZOUBKOVÁ, I. 2013. Akreditace kriminologie ve vysokoškolském vzdělávání. In: *Kriminologie, aktuální problémy*, [cit. 09.12.2019]. Dostupné online na: http://www.czkrim.cz/files/kriminologie_aktualni_problemy.pdf, s. 12.

⁷⁷ ZOUBKOVÁ, I. 2018. Vzájemná podmíněnost kriminologie a trestní politiky. In: *Kriminologie jako súčasť trestnej politiky*. Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám. [cit. 09.12.2019]. Dostupné online na: https://www.paneu-rouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf s. 312.

sľubné základy k etablovaníu kriminológie ako samostatného a špecializovaného odboru.⁷⁸

Avšak tento sľubný vývoj kriminologickej vedy v Československu prekazilo vypuknutie najničivejšieho konfliktu v našej histórii, a to druhá svetová vojna. Čechy a Morava sa v tom čase stali nemeckým protektorátom a nový Slovenský štát vznikol pod patronátom fašistického Nemecka ako jeho satelitný štát. „České univerzity fašistickí okupanti zatvorili, a tak sa ich kriminologická základňa stratila. Vojna kriminológiu nepotrebuje, nechce, pretože sama je absurdným kriminogénnym činiteľom plodiacim masové kriminálne činy.“⁷⁹

3.1.2 Kriminológia počas totalitného režimu

Každá veda, teda aj kriminológia, je svojím spôsobom závislá od existujúcich podmienok v spoločnosti, ktoré umožňujú jej vznik a následný vývoj. Tzv. „**socialistická kriminológia**“ vznikla a rozvíjala sa v súlade so zmenami, ktoré nastali po Veľkej októbrovej revolúcii v ZSSR. Po druhej svetovej vojne, keď vznikli ďalšie štáty budujúce socializmus, postupne dochádzalo k formovaniu vedeckých kriminologických výskumov aj v týchto štátoch.“⁸⁰

Do roku 1948, pokým sa v Československu absolútne neodstránil kapitalistický spoločenský poriadok a nenastolil sa nový spoločenský poriadok, ktorý smeroval k socialistickej spoločnosti – **socializmus**, skúmanie príčin kriminality vychádzalo z ideológie subjektívneho⁸¹ a objektívneho idealizmu⁸² a nelíšilo sa od metód

⁷⁸ SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 9.

⁷⁹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 45.

⁸⁰ SCHUBERT, L., NIKŠOVÁ, G. 1986, *Kriminológia: Všeobecná časť*, 1. vydanie. Bratislava, Polygrafické stredisko UK v Bratislave, s. 28.

⁸¹ Podľa tohto filozofického smeru **podstata predmetov a javov sveta** je v tom, že sú výsledkami poznávacej činnosti určitého individuálneho subjektu, teda sú komplexom pocitov, predstáv a myšlienok, prípadne stavov ľudského „ja“.

⁸² Podľa objektívneho idealizmu **podstata sveta** spočíva v jeho nezávislosti od mimo-

skúmania v ostatných kapitalistických štátoch. „*Pokiaľ sa v ČSR do roku 1948 vykonávali kriminologické výskumy a na ich základe teoretické zovšeobecnenia a podstate kriminality, boli poplatné filozofickým názorom buržoáznej kriminológie, čo malo vplyv aj na realizáciu boja s kriminalitou v praxi.*“⁸³

Po roku 1948, keď sa definitívnym spôsobom odstránilo kapitalistické zriadenie a nastúpil socializmus, sa postupne začal uplatňovať aj v kriminológii marxisticko-leninský svetonázor. **Kriminalita**, „*hromadný negatívny spoločenský jav sa považovala za triedno-spooločenský fenomén, ktorého vznik je bezprostredne spätý s podmienkami vykorisťovateľskej spoločnosti.*“⁸⁴ V odstránení tohto spoločenského zriadenia sa videla možnosť odstrániť aj kriminalitu, nežiadúci jav pre socialistickú spoločnosť.“⁸⁵ Nástrojom na odstránenie kriminality malo byť neprestajné zvyšovanie materiálnych i kultúrnych podmienok spoločenského života občanov. „*Od týchto zmien sa očakávalo, že vzniknutá možnosť sa premení na skutočnosť. V podstate išlo o vedecko-teoretické zdôvodnenie existencie kriminality, ako aj možnosti jej postupného zániku.*“⁸⁶ Ako sa však veľmi skoro ukázalo, táto myšlienka bola veľmi naivná a kriminalita, samozrejme, nezanikla, pretože v praxi vývoj kriminality absolútne nezodpovedal vtedajším ideologickým schémam.

Aby sme si urobili presnejší obraz o vtedajšom vývoji kriminality v ČSR, tak ako príklad spomenieme obdobie rokov **1948 – 1956**, keď trestné právo slúžilo ako významný nástroj na upevňovanie

svetového činiteľa, idey, existencie. Táto idea tvrdí, že svet vo svojej podstate je pasívny a nemenný.

⁸³ SCHUBERT, L., NIKŠOVÁ, G. 1986. *Kriminológia: Všeobecná časť*, 1. vydanie. Bratislava, Polygrafické stredisko UK v Bratislave, s. 30.

⁸⁴ Prístup ku kriminalite vyjadrovala **hypotéza**: existujúca kriminalita je produktom vykorisťovateľskej spoločnosti a je s ňou spätá – rozumej kapitalizmus. V zmysle marxistického chápania kriminalita nie je nevyhnutným javom, ktorý sprevádza ľudskú spoločnosť. Odstránením tejto vykorisťovateľskej spoločnosti musí kriminalita nevyhnutne vymiznúť.

⁸⁵ SCHUBERT, L., NIKŠOVÁ, G. 1986. *Kriminológia: Všeobecná časť*, 1. vydanie. Bratislava, Polygrafické stredisko UK v Bratislave, s. 30.

⁸⁶ Tamže.

vtedajších socialistických spoločenských vzťahov a ich ochranu, či už pred vnútornými alebo vonkajšími nepriateľmi. Život celej spoločnosti bol poznamenaný politickou požiadavkou *revolučnej bdelosti a ostrážitosti*. Trestné právo a trestná represia boli v tom období jedným z najúčinnějších a najpoužívanějších nástrojov ochrany štátu, a najmä jeho politiky. Práve v tom období platila predstava o tom, „že takmer výlučne prostriedkami trestného práva a prísnyim postihom možno účinne riešiť triedny antagonizmus, ekonomické a tiež sociálne problémy. Takéto predstavy reprezentujúce oficiálnu politiku štátu a ovplyvňujúce prax orgánov činných v trestnom konaní viedli k výraznému rastu kriminality najmä v oblasti trestných činov proti základom republiky, jej bezpečnosti a obrane, trestných činov ohrozujúcich verejný poriadok, ale aj trestných činov hospodárskych, týkajúcich sa najmä tzv. vecí poľnohospodárskych, neplnenia predpísaných dodávok, bezporuchovej činnosti socialistického sektora a pod.“⁸⁷

V roku 1956 sa začínajú objavovať nové tendencie v trestno-právnych vedách bývalého ČSR. Bolo stále jasnejšie, že úspešný boj proti kriminalite „si vyžaduje aj potrebu účinne predchádzať zločinnosti a to nie je možné bez stále širšieho používania vedeckých poznatkov. Táto nová situácia si preto vyžadovala realizáciu kriminologických výskumov. Nové trestnopolitické koncepcie, porovnávanie zákonitostí zločinnosti, jej príčin a podmienok, ako aj nové chápanie prevencie vyžadovali opätovné oživenie kriminológie aj v domácich pomeroch“.⁸⁸

V 60. rokoch minulého storočia tak v Československu vznikla nová inštitucionálna základňa kriminológie v podobe *Kabinetu pre kriminológiu v rámci katedry trestného práva ako spoločného pracoviska Právnickej fakulty Univerzity Komenského a Ústavu štátu a práva Československej akadémie vied*,⁸⁹ a najmä založenie nového Vedeckovýskumného ústavu kriminalistiky, ktorý pôsobil popri vte-

⁸⁷ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK v Bratislave, s. 84.

⁸⁸ MADLIAK, J. a kol. 1993. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice, OLYMPIA spol. s r. o. – Edičné stredisko UPJŠ v Košiciach, s. 57.

⁸⁹ SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 9.

dajšej Generálnej prokuratúre ČSR, ministerstve spravodlivosti a ministerstve vnútra. V tomto ústave sa začali postupne rozvíjať kriminalistické výskumy a neskôr aj výskum kriminológie. Ústav sa v druhej polovici 60. rokov premenoval na **Výskumný kriminologický ústav (VKÚ)**. Tento novozaložený ústav bol zaradený iba pod Generálnu prokuratúru a odvtedy sa venoval výhradne len kriminologickému výskumu. Začiatky činnosti ústavu boli nutne spojené s hľadaním odpovedí na základné teoretické i metodologické otázky. Táto prvotná orientácia na teoretické otázky kriminológie bola veľmi skoro spojená s prvými multidisciplinárne pojatými empirickými výskumami. Z tejto doby sa zachoval rad významných výskumných aktivít „dotýkajúcich sa napríklad osobnosti páchatel'a trestnej činnosti, delikvencie mládeže, recidívy, nealkoholickej toxikománie a ďalších kriminologicky relevantných tém.“⁹⁰ Začali sa intenzívnejšie ozyvať a publikovať odborníci z rôznych vedeckých disciplín a kriminológia postupne získavala kredit interdisciplinárneho odboru.“⁹¹

Ústav sa v tejto dobe rozhodujúcim spôsobom zaslúžil o zavedenie systému postpenitenciárnej starostlivosti v Československu a taktiež napomohol k zriadeniu Vládnej komisie pre starostlivosť o ohrozenú mládež.

Uznanie potreby kriminologického výskumu predstavovalo v atmosfére vtedajšieho totalitného režimu, ktorý bol poznamenaný nedôverou a otvoreným nepriateľstvom „voči všetkému, čo prichádzalo zo západu, a ideologizáciou základných otázok kriminality, nesporný pokrok“.⁹²

⁹⁰ FIRSTOVÁ, J. Kriminologie v pětadvacetiletém období samostatné České republiky. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 2018, [cit. 13.12.2019]. Dostupné online na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2018/Kriminologia%20ako%20samostatny%20vedny%20odbor.pdf>, s. 41 – 42.

⁹¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 45.

⁹² NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. 2004. *Kriminologie*, 2. prepracované vydanie. Praha, ASPI, s. 35.

Považujeme za potrebné poukázať aj na ten fakt, že kriminológia za socializmu sa nepovažovala za samostatnú vedu, ale existovali **2 teórie**, alebo názory o postavení kriminológie:

- **1. názor**, ktorý kopíroval sovietsku myšlienku bol ten, že kriminológia je súčasťou trestného práva hmotného. Tento názor vychádzal z toho, že:
 - primárne pojmy, ktorými narába kriminológia ako sú napríklad trestný čin, osobnosť páchatela sú obsiahnuté v ustanoveniach trestného práva.
 - samotná kriminológia neobsahuje prvky, ktoré sú nevyhnutné pre jej uznanie ako samostatnej vedy.⁹³
- **2. názor** bol ten, že kriminológia je súčasťou sociológie. Argumenty na potvrdenie tohto názoru boli, *„že právna metóda nie je vlastná kriminológii, že kriminológia sa nezaoberá skúmaním právnych noriem, zákonitostí, ktoré sú predmetom skúmania kriminológie nie sú zákonitosťami právnymi, ale sociálnymi“*.⁹⁴

A práve o osamostatnenie kriminológie ako vedného odboru sa pokúšali tri najvýznamnejšie osobnosti tzv. „slovenskej časti“ československej kriminologickej obce a bola to profesorka Gabriela Nikšová a profesori Ladislav Schubert a **Vojtech Hatalu**.

3.1.3 Život a dielo profesora Vojtecha Hatalu

*„Nemôže byť spravodlivosti pre jednotlivca tam, kde niet spravodlivosti pre celý národ, nemôže byť právna istota tam, kde niet sudcovskej nezávislosti a právnej záväznosti zákona.“*⁹⁵

⁹³ MADLIAK, J. a kol. 1993. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice, OLYMPIA spol. s r. o. – Edičné stredisko UPJŠ v Košiciach, s. 11.

⁹⁴ MADLIAK, J. a kol. 1993. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice, OLYMPIA spol. s r. o. – Edičné stredisko UPJŠ v Košiciach, s. 11 – 12.

⁹⁵ Životné krédo profesora V. Hatalu.

V súvislosti s vtedajším výskumom na poli kriminológie a jej príbuzných vied by sme chceli spomenúť mimoriadne významného slovenského právnicka, pedagóga, poslanca Federálneho zhromaždenia ČSSR a najmä vedca, **profesora Vojtecha Hatalu** (1930 – 1985).

*„Prof. Hatala sa narodil 17.4.1930 v Trnave. V rokoch 1936 – 1941 navštevoval ľudové školy v Trnave a Žiline, ďalej pokračoval v štúdiu na gymnáziu v Žiline a v rokoch 1948 – 1952 absolvoval vysokoškolské štúdium na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Po skončení štúdia pôsobil najprv ako asistent a postupne ako profesor na Katedre trestného práva.“*⁹⁶

Bol priekopníkom a zakladateľom teórie trestného práva, trestnoprávnej vedy a kriminológie v Československu. Napísal viac ako 80 odborných štúdií a článkov, angažoval sa za modernizáciu trestného práva a za zrušenie trestu smrti. To, že už ako 36-ročný získal titul mimoriadneho profesora a onedlho riadny titul profesora, svedčí o jeho mimoriadnej nadanosti. Profesor V. Mathern o ňom napísal: *„Profesor V. Hatala akoby podvedome tušil, že času nie je nazvyš, že sa musí ponáhľať, ak chce vypovedať všetko, čo v ňom dozrelo.“* Podľa profesora Dianišku a profesora Strémyho za *„jeho mimoriadny prínos je možné považovať aj vzájomné obohacovanie práva a psychológie. Aj jeho prínos v politike mal vysoký odborný podtext. Vážne rozhodnutia nerobil bez vedeckých analýz. Týkalo sa to aj jeho snahy o zrušenie trestu smrti, ako aj problematiky nového štátoprávneho usporiadania v ČSR. Nedokázal mlčať, ak cítil nekompetentnosť a nespravodlivosť.“*⁹⁷ To ale predstavitelia socializmu netolerovali. V roku 1969 sa na protest voči politickému vývoju v štáte vzdal všetkých politických funkcií. Za „trest“ ho režim zbavil aj jeho pedagogických a vedeckých funkcií a pod nátlakom sa musel stiahnuť z verejného života, no napriek tomu ho príslušníci ŠTB prenasledovali pod krycím menom „DEMOKRAT“

⁹⁶ KUBÍČEK, P. Profesor JUDr. Vojtech Hatala, CSc. In: ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, 2012, s. 11.

⁹⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Kriminologické štúdie profesora Hatalu In: Kriminologie, aktuální problémy. 2013. [cit. 14.12.2019]. Dostupné online na: http://www.czkrim.cz/files/kriminologie_aktualni_problemy.pdf, s. 148.

ako nepriateľskú osobu. Od roku 1970 až do svojej smrti v roku 1985 pracoval ako vedecký pracovník Ústavu detskej psychológie a psychopatológie v Bratislave (VUDPaP).

Niektoré diela a štúdie:

- **Motív a trestný čin,**⁹⁸ SAV (1. vydanie v roku 1968, 2. vydanie v roku 2003)
- **Neoprávnené používanie cudzieho motorového vozidla ako problém juvenilnej kriminológie,** VUDPaP, Bratislava (1973)
- **Právne vedomie a juvenilná kriminalita,** VUDPaP, Bratislava (1975)
- **Recidíva a juvenilná kriminalita,** VUDPaP, Bratislava (1977)
- **Sexuálna kriminalita mládeže,** VUDPaP, Bratislava (1983)
- **Kriminologické štúdie. Výber z diela 1973 – 1985,** Kalligram, Bratislava (2011)

Profesor Hatala bol podľa profesorov Dianišku a Strémyho príkladom „vzácného vedeckého prístupu, dôsledne vychádzajúceho zo znalosti teórie a metodológie vedeckého problému. Vysoká kultivovanosť práce s literatúrou a získavaním empirických poznatkov sa výrazne odzrkadľuje na praktickom prínose jeho kriminologických štúdií. Schopnosť využívať a transformovať multidisciplinárne poznatky, umenie interdisciplinárnej spolupráce viditeľne obohacujú trestné právo“⁹⁹ a, samozrejme, kriminológiu.

⁹⁸ Najznámejšie a zároveň najvýznamnejšie dielo **prof. Hatalu**, v ktorom približuje problematiku motívu trestného činu a podáva k nemu teoretický výklad. Prináša širší výklad motívu ľudského činu a z neho logicky vyplývajúce porovnanie rovnakosti a kontrastov medzi motívom činu spoločensky bezchybného a motívom činu spoločensky reprobovaného. Keďže motív sa v tejto práci neskúma len výlučne a izolovane, ale ako súčasť javov príčinne podmienujúcich kriminalitu, teda ako jedna z príčin, ktorá súvisí aj s inými príčinami a okolnosťami a je nimi determinovaná, je potrebné sa v knihe venovať aj širšiemu kriminologickému zreteľu.

⁹⁹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., Kriminologické štúdie profesora Hatalu, In: Kriminologie, aktuální problémy, 2013, [cit. 14.12.2019]. Dostupné online na: http://www.czkrim.cz/files/kriminologie_aktualni_problemy.pdf, s. 151.

Nebola by to ale československá kriminológia, keby sa jej vývoj opäť neprerušil. Zavinielo to obdobie tzv. **normalizácie** po roku 1970, keď ideologický tlak vtedajšieho režimu znova zosilnel. VKÚ bol obvinený z tzv. nemarxistických úchyliet a niektorí z najsúkusenejších výskumných pracovníkov museli z ústavu odísť. Ako ďalšie negatívum bolo to, že sa prerušili i tak stále podpriemerne rozvinuté kontakty s kriminologickými vedeckými ústavmi a kriminológmi vo svete a taktiež sa zosilnili *ideologické bariéry*, ktoré narúšali koncipovanie a realizáciu kriminologických výskumov. Tie boli v nasledujúcom skoro dvadsaťročnom období značne poznamenané nanovo silnejúcimi ideologickými vplyvmi, keď hlavná úloha kriminológie, ktorá sa skladala z nezávislých kriminologických výskumov sa pretransformovala na skúmanie a rozpracovávanie apriórnych rozhodnutí politických orgánov. „Ak sa vo výskumoch z tej doby podarilo poukázať na skutočné korene kriminálnych javov vo vtedajšej spoločnosti, odozva návrhov na riešenie bola u kompetentných orgánov minimálna.“¹⁰⁰ V tom období sa taktiež výrazne zvýšil nárast kriminality, ktorý súvisel s „politickými, organizačnými a aj legislatívnymi opatreniami v súvislosti s už spomenutou normalizáciou a konsolidáciou pomerov“,¹⁰¹ ktoré vládli v ČSR.

Napriek tomu vyšla v tom čase prvá česká učebnica kriminológie, i keď musela byť, samozrejme, napísaná v štýle, ktorý bol poplatný svojej dobe a ideologickým obmedzeniam. Zásluhou viacerých výskumných pracovníkov sa naďalej „udržovala tradícia empirického výskumu a boli vytvorené niektoré zaujímavé poznatky. Kriminológia sa znova začala prednášať na právnických fakultách a po určitú dobu pôsobil taktiež Výskumný ústav penologický. Bohužiaľ bol v roku 1980 zrušený ako „nepotrebný“.“¹⁰² Inštitucionálna základňa teda v 70. a 80. rokoch naďalej pretrvala, ale iba v obmedzenom rozsahu

¹⁰⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., 2004, Kriminologie, 2. prepracované vydanie, Praha, ASPI, s. 36.

¹⁰¹ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK v Bratislave, s. 85.

¹⁰² SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 9.

a úroveň odboru sa darilo zachovávať vďaka obetavému úsiliu jednotlivých pracovníkov.

Takýto neutešený stav československej kriminológie pretrvával vo viac-menej nezmenenej podobe nasledujúcich dvadsať rokov, až do konca 80. rokov 20. storočia, keď sa socialistický režim ocitol v kríze.

3.1.4 Obdobie po roku 1989

Nežná revolúcia v roku 1989 otvorila brány novému politickému a spoločenskému zriadeniu – demokracii, a zároveň otvorila brány do sveta. V tom čase sa v československej kriminologickej obci formovalo presvedčenie, že ideologický aspekt, ktorý tu bol až do roku 1989, predstavoval akúsi zábranu, ktorá bránila ďalšiemu rozvoju kriminológie. *„Silneli hlasy pre posilňovanie jej odborného charakteru. Vytváralo sa aj presvedčenie, že aplikácia dogmatického vedeckého komunizmu v slovenskej kriminológii znamená faktický únik z reality.“*¹⁰³

Zmeny, ktoré po revolúcii nastali v spoločnosti, privítali aj predstavitelia slovenskej kriminológie, pretože „otvorením brán do sveta“ sa naskytla veľká príležitosť znovu obnoviť spoluprácu so zahraničím (najmä so Západom), a znova k nám začali prenikať myšlienky, a najmä literárne diela od zahraničných autorov.

Zároveň práve v tom období dôležitosť kriminologických výskumov a poznatkov značne narástla, pretože po revolúcii bol zaznamenaný prudký nárast registrovanej kriminality, a tak aj počtu stíhaných osôb. Medzi javy, ktoré zapríčinili tento nárast, patria podľa profesora Novotného a docenta Zapletala napríklad:

„Devalvácia základných civilizačných hodnôt – vlastníctvo sa stalo najvyššou hodnotou spoločnosti.

Odstránenie inštitucionálnych foriem kontroly – oslabenie činnosti OČTK a najmä polície, ktorá stratila svoju autoritu.

¹⁰³ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 50.

- *Nefunkčnosť neformálnej sociálnej kontroly – neúcta k zákonom.*
- *Nestabilita a neprehľadnosť právnych predpisov.*
- *Otvorenie sa svetu – migrácia, prostitúcia, privatizácia a podobne.*
- *Rozvoj trhovej ekonomiky – zvyšuje sa rozdiel medzi bohatými a chudobnými.*
- *Silné populačné ročníky.*
- *Amnestie prezidenta v rokoch 1989 – 1990.*
- *Nízka úroveň právneho vedomia.*
- *Nízka mravnostná úroveň.*
- *Šok zo slobody.* ¹⁰⁴

Práve kvôli tomuto stavu sa predpokladalo, že nastane inštitucionálny rozvoj v oblasti vedeckého výskumu kriminológie – dôjde k vzniku obdobného ústavu, ako je terajší český **Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu**, ktorý bol založený v roku 1994.

„Tento inštitút by mal fungovať ako pracovisko, ktoré kumuluje poznatky z viacerých odborov ako napríklad kriminológie, sociológie, psychológie a podobne na základe svojich výskumných, teoretických či analytických poznatkov. Hlavným predmetom záujmu je sústreďovať poznatky o stave, štruktúre, dynamike a vývoji kriminality, sociálno-patologických javov, trestnej politiky v hraniciach Slovenskej republiky, ale aj poznatky o príčinách a prognózovaní kriminality. Práve na základe takýchto poznatkov je možné pracovať na kvalitnej a v praxi účinnej trestnoprávnej legislatíve, ktorá by prispievala ku skvalitneniu samotných trestnoprávnych kódexov.“¹⁰⁵ Žiaľ, ani po tridsiatich rokoch samostatného štátu u nás takýto ústav neexistuje, a to aj napriek snahe slovenských kriminológov, ktorí neraz predložili svoje návrhy na rôznych odborných seminároch, prípadne pred kodifikačnými komisiami pre trestné právo. Vždy ich čakala rovnaká odpoveď...

¹⁰⁴ SVATOŠ R. 2012. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 37.

¹⁰⁵ REDAKCIA, Prečo na Slovensku nemáme Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu?, in: *PRÁVNE NOVINY*, 2013, [cit. 23.12.2019]. Dostupné online na: <https://www.pravenoviny.sk/spravy/preco-na-slovensku-nemame-institut-pre-kriminologiu-a-socialnu-prevenciu>.

Napriek neúspešným pokusom o založenie samostatnej inštitúcie, ktorá by spájala kriminológov a ich poznatky na Slovensku, veľkým úspechom je, že došlo k nebývalému rozmachu výučby tohto odboru na vysokých školách. Medzi nimi napríklad **Akadémia Policajného zboru** v Bratislave, kde vznikla samostatná **Katedra kriminológie**. V rámci tejto katedry sa vydalo množstvo odborných textov a podieľala sa na viacerých výskumoch. Tieto výskumné aktivity zahŕňali výskum, ktorý sa zaoberal prognózou kriminality vlámaniami do bytov, krádežami motorových vozidiel a inými. Ďalej **Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave** riešila pod vedením profesora Strémyho projekt *Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“*.¹⁰⁶ Avšak o tomto projekte na pôde Právnickej fakulty Trnavskej univerzity a ďalších budeme hovoriť osobitne.

Ďalej by sme radi uviedli aspoň zopár ďalších publikácií alebo učebníc, ktoré naši súčasní kriminológovia publikovali. Patrí tu napríklad kniha **Zločinnosť** od docentky Turayovej a profesora Číča, ktorá sa zaoberá kriminologickými a trestnoprávnymi aspektami kriminality, ďalej učebnica od profesora Čechotu a kol. s názvom **Kriminológia**. Spomenuli by sme taktiež viaceré rovnomenné učebnice kriminológie od profesora Holcra a kol., profesorov Ondrejoviča, Madliaka a docentky Turayovej a kol. a, samozrejme, od profesora Dianišku a kol.

Naši slovenskí kriminológovia sú aktívni aj v zahraničí, o čom svedčí viacero publikácií a odborných článkov v najrôznejších odborných časopisoch a zborníkoch z medzinárodných konferencií.¹⁰⁷ Čo sa týka metodologických otázok kriminológie, tak k významným stránkam slovenskej kriminológie patrí rozpracovanie témy sociálnej patológie a sociologicky orientovanej kriminológie od On-

¹⁰⁶ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 51 – 52.

¹⁰⁷ Svetový kongres kriminológie v Monterrey, Mexiko, v roku 2014 a Konferencia európskej kriminologickej spoločnosti v Prahe v roku 2014.

drejškoviča, Lubelcovej a ďalších. Nevšedné a zaujímavé výsledky dosiahli štúdie a práca Holcra, Chalku, Holomeka a ďalších na poli kriminologickej prognózy. A Heretik, Dianiška, Havrlentová a Šimunová dosiahli, že sa významne rozvinula vzájomná spolupráca a využívanie poznatkov v oblasti psychológie, najmä forenznej a sociálnej v teórii, ale aj vo výskumných aktivitách kriminológie.¹⁰⁸

3.2 Vedecké aktivity na Právnickej fakulte TRUNI

Počiatky vedeckých kriminologických aktivít sa spájajú s menami **profesora Gustáva Dianišku** a **profesora Ivana Šimovčeka**, ktorí v roku 1999 pôsobili na Akadémii Policajného zboru v Bratislave a následne od roku 2000 začali pôsobiť aj na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Práve ich príchodom a začiatkom ich spolupráce sa na našej fakulte začal najväčší inštitucionálny rozvoj kriminologickej vedy. Jedným z dôsledkov bolo aj to, že v rámci katedry trestného práva sa vytvorila báza pre kriminologický výskum, a tak vznikla **Katedra trestného práva a kriminológie (KTPaK)**. Treba ďalej spomenúť, že veľmi blízky vzťah ku Katedre trestného práva a kriminológie má aj **Katedra propedeutiky právnických predmetov**, a to z toho dôvodu, že zabezpečuje výučbu „predmetov Forezná psychológia, Kriminológia a Penológia. V rámci tohto vzťahu sa podieľa na kriminologických a trestnoprávných výskumoch. Katedra propedeutiky bola v rokoch 2008 až 2010 riešiteľom grantu VEGA „Hospodárska kriminalita v Slovenskej republike“ a v súčasnosti sa podieľa s KTPaK na riešení grantu „Trestná zodpovednosť právnických osôb v SR“.¹⁰⁹

Časom sa profesorom Dianiškovi a Šimovčekom podarilo na právnickej fakulte zorganizovať veľmi schopný kolektív zložený z vysokoškolských pedagógov, ktorí prejavili záujem o rozvoj

¹⁰⁸ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 50.

¹⁰⁹ Dostupné online na: <http://iuridica.truni.sk/profil-katedry-ppp>.

kriminológie a kriminologického výskumu nielen na fakulte, ale aj v rámci celého Slovensku. Prostredníctvom viacerých diskusií a seminárov sa pokúsili o kladný rozvoj kriminológie a najmä o vzájomnú spoluprácu slovenských kriminológov. Spomenuli by sme zorganizované podujatia ako **Páchateľ hospodárskej kriminality** z roku 2008, ďalej **Hospodárska kriminalita v roku 2010**, no najmä už skôr spomenutý projekt s názvom **Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky**, ktorý sa realizoval v rokoch 2013 až 2017. Taktiež by sme radi uviedli dôležité odborné stretnutie významných slovenských vedcov z oblasti kriminológie a zahraničného hosťa – nemeckého kriminológa profesora Helmuta Kuryho v roku 2011.¹¹⁰ V súvislosti s týmto stretnutím sa profesor Dianiška vyjadril, že: „Potreba vzájomne sa informovať narastá, vzájomná ignorancia je cesta do pekla. To sa dotýka i snáh, či reálnych činov v prospech komunitnej integrácie slovenských kriminológov. Slovenská kriminológia sa snaží dobehnúť svet, ale svet o nej nevie skoro nič. Je naozaj načase, aby sa to zmenilo“.¹¹¹ Týmto výrokom pán profesor zhrnul obavy a myšlienky slovenských kriminológov, ktoré majú svoj základ už v 20. storočí.

3.2.1 Projekt – Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky¹¹²

Od začiatku druhej polovice 20. storočia sa v európskom priestore významne rozvíja tzv. **restoratívna justícia** (z anglického *restore* –

¹¹⁰ STRÉMY, T. Život a dielo profesora Gustáva Dianišku, in: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*, 2015. Dostupné online na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiška-Zbornik.pdf>, s. 16.

¹¹¹ Tamže.

¹¹² Tento projekt bol vytvorený pod vedením Agentúry na podporu výskumu a vývoja. Začal sa 1. októbra 2013 a predpokladaný záver bol naplánovaný na 1. septembra 2017.

obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu) a s tým spojené ukladanie alternatívnych trestov. Tento druh trestania predstavuje priamy opak stále dominujúcej retributívnej justície, ktorá má za úlohu páchatela trestného činu potrestať, zvyčajne vo forme trestu odňatia slobody.

Vývoj tohto právneho odvetvia je úzko spätý s tzv. „krízou trestu odňatia slobody“. Pod touto krízou si môžeme predstaviť situáciu, ktorá spočíva v nízkej resocializačnej a preventívnej efektívnosti trestu odňatia slobody. Tento stav sa prejavuje tak, že tresty retributívnej justície strácajú svoj odstrašujúci a výchovný efekt v spoločnosti, a najmä voči odsúdeným, s čím súvisí zvyšujúca sa trestná činnosť recidivistov. Restoratívna justícia sa snaží riešiť tento problém, a naopak predstavuje „maximálnu možnú mieru uzdravenia a obnovu trestným činom narušených vzťahov, a preto účastníkom umožňuje aj prostredníctvom alternatívnych trestov spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky“.¹¹³

Ďalšou z veľkých výhod alternatívnych trestov je nižšie finančné zaťaženie, ktoré súvisí s výkonom trestu. Podľa Ministerstva spravodlivosti SR sú priame náklady štátu na jedného odsúdeného ročne okolo 13 500 eur. Navyše je všeobecne známe, že veľká časť odsúdených sa po výkone trestu odňatia slobody len ťažko vie opätovne zaradiť do spoločnosti a má veľké problémy nájsť si prácu, čo spôsobuje ďalšie finančné náklady štátu, ktoré slúžia na ich podporu, a zároveň sa tým zvyšuje riziko, že budú ďalej páchať trestnú činnosť. Práve aj tomuto riziku by malo zabrániť ukladanie alternatívnych trestov.

Alternatívne tresty podľa slovenského Trestného zákona:

- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49, § 50).
- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51, § 52).
- Trest domáceho väzenia (§ 53).

¹¹³ JURIŠOVÁ, K. Systém a význam alternatívnych trestov na Slovensku, in: *Právne noviny*, 2017, [cit. 28.12.2019]. Dostupné online na: <https://www.pravnenoviny.sk/spravy/system-a-vyznam-alternativnych-trestov-na-slovensku>.

- *Trest povinnej práce (§ 54, § 55).*
- *Peňažný trest (§ 56, § 57).*
- *Trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62a).*

Slovenská normotvorba v oblasti trestného práva, ako hmotného, tak i procesného, sa snaží uplatňovať myšlienky a princípy restoratívnej justície. Pod názvom „restoratívna justícia“ si však nemôžeme predstavovať iba ukladanie tzv. alternatívnych trestov. Môžeme tvrdiť, že je to koncepcia „spravodlivosti, ktorá sa nesnaží dominantne o potrestanie páchatelov a ich izoláciu, ale o odčinenie nepriaznivých dôsledkov trestného činu a znovuoobnovenie vzťahu so spoločnosťou za aktívnej spoluúčasti páchatela. Tento prístup, na rozdiel od retributívnej spravodlivosti, sa neobracia k minulosti, ale je orientovaný do budúcnosti“.¹¹⁴

Tab. 1 Porovnanie základných princípov klasickej a restoratívnej justície¹¹⁵

Klasická, „trestajúca“ justícia	Restoratívna justícia
1. Trestný čin je primárne porušením práva a prehréskom proti štátu	1. Trestný čin je prehréskom proti osobe a narušením vzájomných osobných vzťahov
2. Porušením zákona vzniká vina	2. Porušenie normy vytvára záväzky a povinnosti
3. Spravodlivosť je naplnená prostredníctvom uznania viny páchatela a jemu uloženej ujmy	3. K naplneniu spravodlivosti dochádza za účasti poškodeného, páchatela a členov komunity, ktorí sa usilujú o obnovu narušeného stavu a vzťahov
4. Hlavný zreteľ sa kladie na to, aby páchatelia boli podľa zásluhy potrestaní	4. Hlavný zreteľ sa kladie na potreby poškodeného a zodpovednosť páchatela v procese nápravy

¹¹⁴ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike, in: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, [cit. 28.12.2019]. Dostupné online na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5268/4353>, s. 94 – 95.

¹¹⁵ TOMÁŠEK, J. 2010. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha, GradaPublishing, a. s., s. 164.

No hoci Slovenská republika má k dispozícii už od roku 2014 elektronické systémy na monitorovanie osôb, sudy naďalej uprednostňujú zásady retributívnej justície. Podľa profesora Strémyho tu naďalej panuje „ako keby“ pocit strachu z udelenia alternatívnych trestov, osobitne trestu domáceho väzenia, a to zo strany prokuratúry a súdov. Myslíme si, že kľúčovú úlohu pre rozsiahlejšie uplatnenie alternatívnych trestov zohráva verejná mienka (médiá a ich nezáujem o túto problematiku) a osobnosť právnika (sudcu, prokurátora a pod.), ktorá je ochotná osvojiť si princípy restoratívnej justície a taktiež uplatňovať ich v justičnej praxi“.¹¹⁶

3.2.1.1 Rozbor projektu APVV-0179-12

I. Etapa

Teoretické východisko projektu tvorila hypotéza o tom, že **restoratívna justícia vo vzťahu k retributívnej justícii na území Slovenskej republiky je aplikovaná vo veľkom nepomere** a významne tak ovplyvnila voľbu metodologických princípov výskumu. Pre riešiteľov¹¹⁷ boli v prvej etape riešenia projektu sformulované viaceré úlohy, ktorými sa mali zaoberať, a to:

1. Restoratívna justícia v Rakúsku,
2. Uplatňovanie trestu povinnej práce v SR a ČR,
3. Fenomenológia trestu domáceho väzenia v SR a ČR,
4. Aplikácia peňažného trestu v SR,
5. Úvahy o restoratívnej justícii v kriminologických štúdiách v minulosti a
6. Problematika alternatívnych foriem konania a náležitého zisťovania skutkového stavu vecí v koncepte restoratívnej spravodlivosti.

¹¹⁶ STRÉMY, T. Úvodom, in: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Nakladatelství Leges, s. r. o., 2017, s. 9 – 11.

¹¹⁷ Gustáv Dianiška, Ivan Šimovček, Tomáš Strémy, Adrián Jalč, Miroslava Vráblová, Lucia Šimunová, Eva Szabová, Andrea Gregušová, Štefan Zeman, Kristína Jurišová.

Práce pokračovali vytvorením metodologických východísk a zvolením metód výskumu, osobitne sa využili najmä postupy kriminologického výskumu. Zároveň s prípravou výskumu sa začala „analýza zahraničných skúseností s uplatňovaním restoratívnej justície v právnej praxi“.¹¹⁸ Výstupy a publikácie riešiteľov týkajúce sa tohto projektu je možné dohľadať v rôznych právnych časopisoch a periodikách, ako **Justičná revue**, **Bulletin slovenskej advokácie**, **Policiálna teória a prax**, **Právny obzor** a česká **Trestněprávní revue**.

V skratke môžeme povedať, že konferencia, ktorá sa uskutočnila v tejto etape mala za cieľ zanalyzovať a popísať získané informácie o problematike restoratívnej justície nielen v Slovenskej republike, ale aj v iných okolitých krajinách, skúmali sa výhody a nevýhody trestu odňatia slobody a porovnávali sa s alternatívnymi trestami, ktoré predstavuje restoratívna justícia. Riešitelia mali taktiež za úlohu zmapovať chyby tejto formy justície. „*To všetko prostredníctvom odbornej diskusie, ktorá môže prispieť nielen k relevantným legislatívnym zmenám, ale aj k návrhom smerujúcim k zabezpečeniu efektívnosti právnej úpravy v justičnej praxi. Odbornú garanciu nad medzinárodnou konferenciou prevzali prof. JUDr. Pavel Baláž, CSc., prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.*“¹¹⁹

II. Etapa

Druhá etapa projektu sa začala schválením konkrétneho metodologického náčrtu úloh, ktoré sa mali riešiť v rámci tejto etapy. Medzi tieto metódy patrili napríklad: „*metóda kriminálnej geografie, dotazník verejnej mienky o alternatívnych trestoch, dotazník uplatňovania alternatívnych trestov v aplikačnej praxi sudcov, predmetové heslá*

¹¹⁸ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, [cit. 28.12.2019]. Dostupné online na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5268/4353>, s. 94.

¹¹⁹ STRÉMY, T., Úvodom. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2014. Praha, Leges, s. r. o., s. 9.

obsahovej analýzy súdnych spisov".¹²⁰ Po začiatku realizácie týchto výskumných aktivít sa okamžite dostavili prvé zaujímavé výsledky. Avšak jedným z problémov, ktoré sa vyskytli bolo skúmanie a následné analyzovanie súdnych spisov a to vďaka nechote niektorých slovenských súdov. Pre výskum bola charakteristická dobrá spolupráca a diskusia medzi jednotlivými členmi riešiteľského kolektívu. Zároveň s výskumom sa zabezpečovalo materiálne a technologické zaopatrenie a najmä obsahové zameranie budúcej konferencie.

Svedomitá a kvalitná práca kolektívu vyvrcholila 29. septembra 2015 zorganizovaním medzinárodnej vedeckej konferencie s názvom „**Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi**“, ktorá sa konala na pôde Trnavskej univerzity, na ktorej sa zúčastnilo viac ako 50 hostí. Na konferencii členovia riešiteľského kolektívu prezentovali *„výsledky metodológie výskumu, ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície; kriminálnej geografie alternatívnych trestov v Slovenskej republike; výsledky dotazníka uplatňovania alternatívnych trestov v aplikačnej praxi a niektoré poznatky z činnosti sudcov; výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch pomocou sociálnych sietí. Bola zamýšľaná aj obsahová analýza súdnych spisov, ale pre nevládu niektorých súdov nebolo možné túto analýzu realizovať*“.¹²¹

Táto etapa projektu sa celkovo uzatvorila v auguste v roku 2016. V tom roku riešiteľský kolektív vydal 28 výstupov a jeho členovia sa zúčastnili na viacerých domácich i medzinárodných vedeckých akciách,¹²² na ktorých prednášali rezultáty svojej práce. Na koniec považujeme za potrebné spomenúť, že na základe analýzy v tejto

¹²⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, [cit. 28.12.2019]. Dostupné online na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5268/4353>, s. 94.

¹²¹ Tamže.

¹²² Išlo napríklad o IV. kriminologické dni, konferenciu Aktuálne otázky trestného práva na Akadémii Policajného zboru, medzinárodné konferencie, napr. Bratislavské právnické fórum či Trnavské právnické dni 2016 – Európske výzvy trestného práva, ako aj XVIII. svetový kriminologický kongres v New Delhi v Indii.

etape kolektív podieľajúci sa na projekte spracoval monografiu s názvom *Restoratívna justícia*.¹²³

III. Etapa

Za hlavný cieľ tretej a zároveň záverečnej etapy si kolektív riešiteľov stanovil výskum podmienok na rozmach alternatívnych trestov a restoratívnej justície v podmienkach Slovenskej republiky. V rámci tejto etapy sa okrem odbornej a výskumnej práce uskutočnil počas niekoľkých mesiacov prieskum verejnej mienky na tému alternatívnych trestov. Predmetný prieskum sa uskutočnil prostredníctvom agentúry FOCUS na vzorke 1000 respondentov. Z prieskumu vyplynulo, že iba 45,7 % opýtaných občanov malo vedomosť o možnosti ukladania alternatívnych trestov odsúdeným v trestnom konaní. Ďalej z prieskumu vyplynul záver, že občania v súčasnosti považujú aplikovaný systém trestov za nedostatočný, nespravodlivý a zároveň príliš mierny. Táto nízka informovanosť, niekedy až úplná nevedomosť občanov si doslovne žiada o to, aby sa tejto téme venovala náležitá pozornosť, či už kriminológov, ale aj právnikov, sudcov, legislatívcov a podobne v dlhšom časovom období.

Z prieskumu možno badať, že napríklad pri otázke: „*Pri ktorých trestných činoch by ste navrhovali takéto alternatívne tresty?*“ je najmä za prečiny a nenásilné trestné činy¹²⁴ miera tolerance spoločnosti pochopiteľne oveľa vyššia, a s tým je zároveň spojená aj neochota pripustiť použitie alternatívnych trestov ako pri násilných trestných činoch.¹²⁵

Na pôde Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave sa 4. mája 2017 uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s ná-

¹²³ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. 2015. *Restoratívna justícia*. Praha, Leges, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

¹²⁴ Ohováranie (rozhodne áno vyslovilo 25,6 %), drobná majetková kriminalita (15,3 %), výtržníctvo (9,5 %), podvod (8 %), sprenevera (7,8 %).

¹²⁵ Vražda (rozhodne nie – 79 %), znásilnenie (73,2 %), domáce násilie (59,5 %) alebo ublíženie na zdraví (54,4 %).

zvom „**Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky**“. Na tejto konferencii riešitelia odprezentovali všetky výsledky svojej práce počas tretej etapy projektu za účasti zástupcov viacerých slovenských vysokých škôl, členov Slovenskej advokátskej komory, bývalého ministra spravodlivosti SR, zástupcov z Masarykovej univerzity v Brne, českého Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, Ministerstva spravodlivosti ČR a ďalších.

Na záver tejto časti si dovoľujeme poznamenať, že zásady a princípy, ktorými sa riadi restoratívna justícia sú právne rovnocenné so zásadami a princípmi retributívnej justície. Spolu tvoria významné inštrumenty rozvoja medziľudských vzťahov a aktívneho prístupu spoločnosti v procese resocializácie. *Teoretické základy a princípy restoratívnej justície, skúsenosti, ktoré má väčšina západných demokracií, predstavujú novú cestu riešenia trestných činov a ich elimináciu. Zároveň vyžadujú sociálnu dimenziu trestania a nový prístup k využívaniu triády: páchateľ, obeť, komunita. Predstavujú posilnenie hodnoty ľudských práv v trestnom konaní.*¹²⁶

3.2.1.2 Uplatnenie výsledkov projektu

Záveru riešenia projektu „**Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky**“ bude možné *de lege ferenda* využiť v legislatívnej praxi Ministerstva spravodlivosti SR, ďalej pri ďalšom skvalitňovaní trestnoprávnej normotvorby v záujme snahy o dosiahnutie rovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou justíciou. Výsledky, ktoré sa získali pri výskume a vypracovávaní projektu, môžu veľmi prispieť k účinnejšej ochrane obetí trestných činov. Tieto poznatky „*upozorňujú na potrebu nového vnímania vzťahu páchateľ, obeť a komunita a vyzývajú k tvorbe nových trestnoprávnych prístupov. Výsledky podporujú efektívnejší proces ukladania alternatívnych trestov a kontrolu ich resocia-*

¹²⁶ Dostupné online na: <https://www.apvv.sk/buxus/docs/zk/zk-apvv-0179-12.pdf>, s. 2.

*lizačného procesu prostredníctvom elektronického systému monitoringu osôb. Poznatky a závery projektu môžu byť využité na podporu a rozvoj podielu účinnejšieho využitia probačnej a mediačnej služby pri uplatňovaní prvkov restoratívnej justície. Uplatňovanie výsledkov výskumu bude prínosom aj pre vyššiu ekonomickú efektívnosť trestania v podmienkach Slovenskej republiky a pri odbremenení nadmernej záťaže väzenského systému“.*¹²⁷

Jedným z dôležitých výsledkov tohto projektu bolo aj vytvorenie pracovnej skupiny¹²⁸ ministrom spravodlivosti SR, ktorá má za úlohu presadzovať legislatívne zmeny a postupne zavádzať do praxe rozsiahlejšie využívanie alternatívnych trestov. Táto skupina je zložená z advokátov, akademikov, sudcov, taktiež z mediačných a probačných úradníkov a zo zástupcov Zboru väzenskej a justičnej stráže. Aktuálne jej činnosť smeruje k zavádzaniu tzv. **ESMO**, t. j. **Elektronický systém monitorovania osôb**, pod ktorým môžeme rozumieť využívanie elektronických monitorovacích náramkov.

Jedným z členov tejto skupiny je aj profesor Strémy, ktorý sa k systému ESMO vyjadril takto: *„Za najvýznamnejší prejav týchto zmien možno určite považovať vytvorenie podmienok pre široké uplatnenie alternatívnych spôsobov konania pred súdom a predovšetkým využitie alternatív na potrestanie v trestných veciach. V rámci celosvetového vývoja sa presadzuje úsilie o využívanie trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Prostredníctvom uloženia alternatívneho trestu je páchatelovi daná možnosť neprerušiť kontakt so svojím domácim prostredím a pokračovať v riadnom živote, pričom súd prejavuje určitú dôveru v páchatel'a, berúc na zreteľ jeho pozitívne vlastnosti. Nezanedbateľnou stránkou alternatívnych trestov je aj skutočnosť, že ich výkon je spojený s oveľa nižšími nákladmi ako trest odňatia slobody.“*¹²⁹

¹²⁷ Dostupné online na: <https://www.apvv.sk/buxus/docs/zk/zk-apvv-0179-12.pdf>, s. 2.

¹²⁸ Bližšie informácie online na: <https://www.projustice.sk/trestne-pravo/elektronicky-system-monitoringu-osob> a <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2364>.

¹²⁹ Dostupné online na: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2511>.

Na odstránenie prekážok a zlepšenie fungovania procesov aplikanej praxe prebehli v rokoch 2017 a 2018 porady s probačnými a mediačnými úradníkmi, v menšej miere aj so sudcami v každom kraji na Slovensku. Ďalej Ministerstvo spravodlivosti SR zabezpečilo na roky 2018 až 2020 ďalšie vzdelávanie probačných a mediačných úradníkov vo viacerých oblastiach ich činnosti. Taktiež spomenieme novelizáciu zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorého sa tieto zmeny najviac dotkli. Avšak nebolo by správne vynechať ani novelizácie iných zákonov, ako zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a najmä vytvorenie nového zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

3.2.2 Štúdia – Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality

Tento článok, respektíve štúdia vyšla v zborníku *Kdo slyší hlas volajícího na poušti* z konferencie vo Vranově nad Dyjí, ktorá sa uskutočnila v roku 2010. Tento zborník vydala Masarykova česká sociologická spoločnosť, Sekcia sociálnej patológie. Štúdia vznikla spoluprácou profesorov Dianišku a Strémyho.

Úvahy, ktorými sa pri tvorení štúdie zaoberali, podložili fenomenológiou ekonomickej kriminality na Slovensku v rokoch 1989 až 2008. „Odrážali“ sa aj od empirických faktov vychádzajúcich z ich vlastných skúseností o minimálnom záujme o vedecký výskum tohto druhu kriminality. Ďalej sa snažili zhrnúť a vysvetliť „spoločenské a osobnostné faktory malého záujmu o hlbšie poznanie“¹³⁰

¹³⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajícího na poušti*. Referáty z konferencie vo Vranově nad

ekonomickej kriminality a na záver načrtli viaceré podnety týkajúce sa prevencie.

3.2.2.1 Pojem ekonomická kriminalita

Ako sme už na začiatku uvádzali, tak 20. storočie znamenalo pre Slovenskú republiku obdobie, ktoré bolo charakteristické veľkými zmenami vo všetkých oblastiach kultúrneho, spoločenského, politického a hospodárskeho života. Jedna z najchaotickejších a najdynamickejších etáp nastala na Slovensku po Nežnej revolúcii v roku 1989.

Prvotné nadšenie československej spoločnosti z pádu totalitného režimu už čoskoro nahradilo všeobecné sklamanie z nenaplnených očakávaní a pocity nedôvery, ktoré vyústili až do rozpadu Česko-Slovenskej Federatívnej republiky. V roku 1993, keď vznikla samostatná Slovenská republika zaznamenala vtedajšia spoločnosť výrazný rozvoj základných ľudských práv a slobôd, rozširovanie liberalizmu, a čo je však pre túto úvahu najrelevantnejšie, vznikol úplne rozdielny systém fungovania hospodárstva v štáte. Tieto významné zmeny sa, žiaľ, prejavili v náraste ekonomickej a aj majetkovej trestnej činnosti.¹³¹

Ekonomická kriminalita sa za posledné roky u nás stala natoľko frekventovaná, že výrazne podryva stabilitu hospodárstva, a tým aj základné piliere fungovania štátu, jeho príjmových zložiek, pod ktoré môžeme zaradiť dane, clá alebo iné poplatky. Ekonomická kriminalita dosiahla také rozmery, že navyše *„destabilizuje právne povedomie občanov, nesie v sebe spoločenský náboj súvisiaci s ideou fungovania spoločenskej spravodlivosti pri získavaní majetku a ekonomického, a tým aj spoločenského vplyvu“*.¹³²

Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 189.

¹³¹ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, s. 202.

¹³² FRYŠTÁK, M. Fenomén ekonomickej kriminality v 21. storočí a její příčiny. In: *Fenomén ekonomickej kriminality a právne nástroje na jej eliminovanie*, 2015, [cit. 10.02.2020]. Dostupné online na: <https://lawconference.sk/bpf/sprava/files/zborniky/9.sekcia.pdf>, s. 1196.

Následky ekonomickej kriminality sa prejavujú postupne „vo vytváraní neodôvodnených majetkových rozdielov medzi ľuďmi, ktoré vedú k polarizácii spoločnosti. V najkrajnejších prípadoch (ktoré sú často skryté v latencii) ekonomická kriminalita zasahuje aj do oblasti politiky štátu. Tam niektorí jedinci, ktorí monopolne ovládnu pozície, môžu prostredníctvom svojich sprostredkovateľov ovplyvňovať niektoré oblasti štátnej politiky a môžu byť úspešní aj v politickom živote“. ¹³³ Takáto snaha páchatel'ov ekonomickej kriminality o preniknutie do oficiálnych štruktúr štátu často evokuje v širšej spoločnosti to, že títo ľudia sú zákonom nepostihnutelní. Smeruje to k oslabovaniu dôvery občanov v štátne inštitúcie a narúša to samotnú ideu o právnom a demokratickom štáte.

Ekonomickú, respektíve hospodársku kriminalitu môžeme vymedziť ako „protiprávne zavinené konanie, ktorým bol dosiahnutý finančný alebo iný prospech na úkor konkrétneho ekonomickeho subjektu, ktoré naplňa skutkovú podstatu niektorého z trestných činov uvedených v osobitnej časti Trestného zákona, ktoré poskytujú ochranu súkromným, verejným a štátnym záujmom v oblasti ekonomiky“. ¹³⁴

Typické znaky podľa profesora Čečota:

- protiprávne konania, ktoré porušujú alebo ohrozujú záujmy v ekonomickej sfére a majú iný ako individuálny charakter,
- latentný charakter trestnej činnosti súvisiaci so stále sa rozvíjajúcimi a novými formami tejto kriminality,
- veľký rozsah škôd v porovnaní s ostatnými druhmi kriminality,
- vyšší stupeň inteligencie a rafinovanosti páchatel'ov,
- anonymita a absencia bezprostredného kontaktu medzi páchatel'om a poškodeným,
- prepojenosť na organizovaný zločin.

¹³³ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 203.

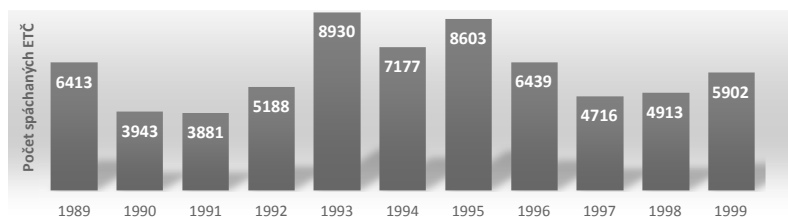
¹³⁴ ČEČOT, V. a kol. 2009. *Kriminológia: Osobitná časť*, 1. vydanie. Vysoká škola v Sládkovičove, Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., s. 15.

3.2.2.2 Rozbor štúdie

I. Fenomenológia

K popisu a následnej analýze ekonomickej kriminality na Slovensku autori využili údaje, ktoré boli prezentované Slovenským štatistickým úradom. V **prvej časti** sa uvádza počet spáchaných ekonomických trestných činov na našom území v rokoch 1989 až 1999 a v rokoch 2000 až 2008. Obaja profesori uvádzajú, že: „*Fenomenológia akéhokoľvek druhu kriminality, tzn. aj ekonomickej, predstavuje základný zdroj úvah kriminológa. Považujeme za užitočné porovnať dve desaťročia stavu a vývoja ekonomickej kriminality. Predpokladáme, že analýza umožní zachytiť zvláštnosti týchto dekád, ako aj narastajúcu dynamiku ekonomickej trestnej činnosti.*“¹³⁵

Ekonomická kriminalita v rokoch 1989 až 1999 zaznamenala určité zmeny vo vývoji, ale tieto zmeny nemali významnejší charakter. V roku 1990 ekonomická kriminalita mierne klesala (3943 ETČ¹³⁶) a od roku 1992 (5188 ETČ) bol zaregistrovaný mierny nárast až do roku 1996. V nasledujúcich dvoch rokoch mala opäť klesajúcu tendenciu, a to až do roku 1999, keď bol zaznamenaný jej opätovný nárast (5902 ETČ).

Graf č. 1. Ekonomická kriminalita v SR v r. 1989 až 1999¹³⁷

¹³⁵ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie ve Vranov nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 190.

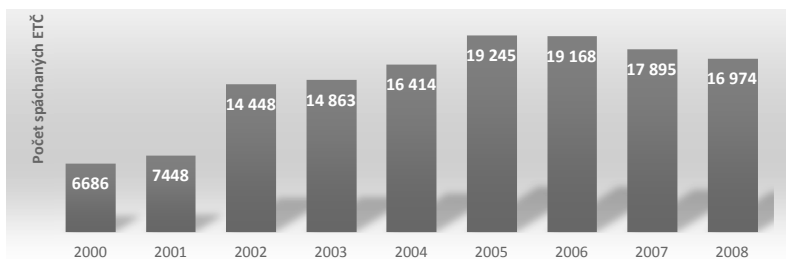
¹³⁶ Ekonomické trestné činy.

¹³⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie ve Vranov nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 190.

Objasnenosť trestných činov patriacich pod ekonomickú kriminalitu bola v roku 1989 veľmi vysoká, dosahovala až 91,6 %. Od tohto roku ale nastal výrazný pokles, dokonca v roku 1993 dosiahla iba 53 %. V rokoch 1997 až 1999 sa zvýšila a ustálila sa na 76,2 %.

Ďalej autori uvádzajú fenomenológiu ekonomickej trestnej činnosti na začiatku 21. storočia. Od roku 2000 táto kriminalita mierne vzrástla (6686 ETČ) a do roku 2002 bol zaznamenaný najvyšší nárast, a to o viac ako 100 % (14 448 ETČ). „*Tento nárast bol spôsobený nielen krachom nebankových subjektov, ale taktiež vytvorením špecifických druhov podvodov ako sú napríklad úverový, kapitálový, subvenčný a poisťovací podvod.*“¹³⁸ Nárast pokračoval až do roku 2006 (19 168 ETČ). Do roku 2008 sa zaregistroval mierny pokles (16 974 ETČ).

Graf č. 2. Ekonomická kriminalita v SR v r. 2000 až 2008¹³⁹

Objasnenosť ekonomickej kriminality v SR v roku 2000 až 2001 nebola rozdielna od predchádzajúcich rokov a pohybovala sa okolo 76,2 %. Avšak od roku 2002 začala výrazne klesať (57 %) a v rokoch 2006 a 2007 sa prepadla pod alarmujúcich 50 %.

¹³⁸ Tamže, s. 191.

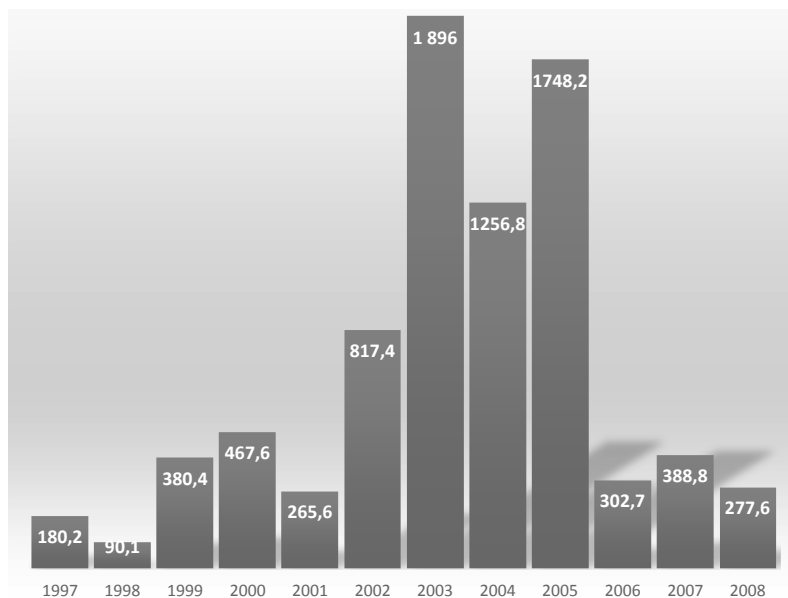
¹³⁹ Dostupné online na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.

II. Škody spôsobené ekonomickou kriminalitou

V **druhej časti** sa autori zaoberali škodami a súvisiacimi javmi, ktoré vznikli v spojitosti s ekonomickou kriminalitou. Vzhľadom na to, že v registri Štatistického úradu Slovenskej republiky chýbajú číselné údaje o škodách spôsobených touto kriminalitou v rokoch 1989 až 1996, profesori Dianiška a Strémy venujú svoju pozornosť v štúdii škodám až od roku 1997.

Na objasnenie závažnosti toho, aký problém táto kriminalita predstavuje, uvádzame informácie o škodách v rokoch 1997 až 2008 v nasledujúcom grafe:

Graf č. 3. Škody spôsobené ekonomickou kriminalitou v SR v r. 1997 až 2008 (v mil. Eur)¹⁴⁰

¹⁴⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie ve Vranov nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 192.

Na základe výskumu sa zistilo, že najviac páchanými trestnými činmi v oblasti ekonomickej kriminality boli podvody, ale nezaostávali ani tzv. podvodné nákupy a sprenevery. „Najčastejšou formou boli odbery tovaru prenajatého na leasingovú zmluvu, alebo zakúpeného na úver. V značnej miere sa oproti predchádzajúcim rokom podieľala na ekonomickej kriminalite počítačová kriminalita. V oblasti environmentálnej trestnej činnosti bolo v roku 2003 zistených až 1 200 prípadov, čím vznikla majetková škoda vo výške 620 726 eur.“¹⁴¹ Autori chceli ďalej poukázať najmä na to, že Slovenská republika prichádza pri ekonomických trestných činoch o nemalé zisky, ktoré by inak mohli byť príjmami štátneho rozpočtu SR. Preto by podľa nich bolo viac ako potrebné vypracovať určité preventívne opatrenia, ktoré by aplikovali subjekty verejnej i súkromnej sféry. V závere tejto časti sa uvádza, že ekonomická kriminalita v štruktúre kriminality na Slovensku zaujíma druhú pozíciu za majetkovou kriminalitou.

III. Faktory ovplyvňujúce poznanie ekonomickej kriminality

Tretia časť štúdie sa zaoberá faktormi, ktoré podľa autorov negatívne ovplyvňujú záujem o poznanie a bližšie skúmanie príčin ekonomickej kriminality. Medzi **empirické fakty** profesori Dianiška a Strémy zaraďujú:

- nedostatočne známe údaje o obvinených, odsúdených a nedostatok údajov o postpenitenciárnych opatreniach a činnostiach,
- určité časti spoločnosti a štátne inštitúcie nemajú alebo majú iba minimálny záujem o poznatky o ekonomickej trestnej činnosti,¹⁴²
- na území Českej republiky už dlhšie pôsobí Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, ktorý každý rok produkuje dôle-

¹⁴¹ Tamže.

¹⁴² PhDr. Stanislav Jabůrek sa na konferencii vo Vranove nad Dyjí vyjadril, že záujem o tieto poznatky nemá finančná oligarchia, byrokracia a na niektoré výnimky ani predstavitelia samosprávy a štátnej správy. S týmto názorom sa stotožňujú aj autori.

žité poznatky o kriminalite vo všeobecnosti a o prevencii trestnej činnosti,

- na viacerých univerzitách v Slovenskej republike sa síce uskutočňujú kriminologické výskumy a kriminológia je zaradená do výučby, čoho výsledkom sú kvalitné učebnice kriminológie, napríklad od profesora Dianišku a kol. a od profesora Holcra a kol., no napriek tomu tu chýba úsilie o integráciu poznatkov na celoštátnej úrovni a zatiaľ nedošlo ani k vytvoreniu samostatnej stavovskej kriminologickej spoločnosti;
- napriek mimoriadnej aktuálnosti a závažnosti ekonomickej kriminality sa nedarí získavať dostatočné grantové úlohy, a to kvôli rôznym prekážkam a nepochopeniu zo strany štátnych orgánov,
- nepochopenie dôležitosti potreby skúmania a rozvoja poznatkov o ekonomickej kriminalite zo strany „cieľových skupín“, ako sú advokáti, sudcovia, prokurátori, notári, ale aj študenti právnických a iných fakúlt.

Medzi **spoločenské faktory** podľa názoru autorov patria:

- pre spoločnosť a jednotlivých občanov *nie sú následky ekonomickej kriminality okamžite viditeľné*. Pretože tu prevažuje anonymita a odstup medzi obeťou a páchatelom trestného činu, čo je v priamom protiklade s ostatnými typmi kriminality (najmä s násilnou). Ďalej sa tu prejavuje vysoká latentnosť a akási „zhovievavosť“ zo strany spoločnosti,
- spoločnosť pod vplyvom modernej doby zmenila svoju hodnotovú orientáciu a jej stredobodom sa stali peniaze a zisk,
- nastal veľký nárast chudoby a s tým spojené rastúce napätie medzi jednotlivými vrstvami spoločnosti,¹⁴³
- v spoločnosti sa výrazne znížil prah citlivosti vo vzťahu k eko-

¹⁴³ **Teória štrukturálneho napätia.** Za zakladateľa je považovaný **prof. R. Merton** a ide o „podruhu“ teórie anómie. Anómia sa v tomto prípade rovná nestabilite a býva spájaná s demoralizáciou a dezinštitucionalizáciou. V takomto prípade sa stáva sociálne správanie podľa Mertona nekontrolovateľným. *Vzniká tzv. anomická situácia, na ktorú reagujú jednotlivci, ale i skupiny vo svojom správaní inováciou, adaptáciou, rebéliou alebo ritualizmom.*

nomickej trestnej činnosti, prejavila sa ľahostajnosť a taktiež strata dôvery v inštitúcie zaoberajúce sa ekonomikou a jej rozvojom,

- legislatíva iba veľmi pomaly napreduje, zaostáva za rýchlym vývojom ekonomickej kriminality,
- u občanov panuje vysoká nedôvera voči politikom a ich sľubom o odstránení klientelizmu, korupcie a kriminality.

IV. Úvahy o prevencii

Na záver štúdie autori ponúkli niekoľko úvah o prevencii ekonomickej kriminality. Označujú ju ako „*cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré evokujú alebo umožňujú kriminalitu. Cieľom tejto spoločensky prospešnej činnosti je predchádzať, potláčať a zamedzovať kriminalitu, t. j. aj kriminalitu ekonomickeho charakteru*“.¹⁴⁴

Ide o nasledujúce **úvahy**:

- potreba presnejšieho a systémovejšieho riešenia trestnej zodpovednosti právnických osôb v prípade páchania ekonomickej trestnej činnosti. Väčšie využívanie multidisciplinárnych poznatkov;
- prekonanie tzv. nesystémovej, náhodnej až živelnej normotvorby, ktorá zbytočne komplikuje právny poriadok;
- zvýšenie osvetu a jej kvality vo vzťahu ku kriminológii. Na kriminológiu ako študijný predmet by sa nemalo zabúdať a mala by sa presadzovať vo vzdelávaní právnikov, príslušníkov policajného zboru a iných profesií, ktoré sa zaoberajú elimináciou, kontrolou a skúmaním kriminality;
- široká verejnosť a štátne i neštátne orgány by mali podporovať úsilie orgánov kontrolujúcich kriminalitu, pomáhať im a taktiež podporovať ich nezávislé fungovanie;

¹⁴⁴ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie v eVranov nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická spoločnosť, 2010, s. 195.

- treba prekonať sociálne stereotypy tejto doby. „Je záujem aj o človeka, nielen o zisk a účelovú efektívnosť v ekonomike? Je možné, aby v globalizovanej ekonomike fungovala etika a morálka?“¹⁴⁵

K tejto časti by sme si dovolili poznamenať to, že práve spoločnosť a najmä jednotliví občania sú tí, kto v demokratickom systéme hrá prvoradú, ústrednú rolu „z hľadiska fungovania systému kontroly kriminality. Pokiaľ neoznamujú delikty, ktorých sa stali obeťami alebo svedkami, prípadne nespokupujú pri vyšetrovaní a dokazovaní trestnej činnosti, je celkový chod justičného systému prakticky nemožný“.¹⁴⁶ Preto je viac ako nutné, aby vo vzťahu občanov k práci orgánov činných v trestnom konaní panovala aspoň základná dôvera a aby zásady, na ktorých je celý justičný systém postavený, neboli v rozpore s predstavami spoločnosti o presadzovaní spravodlivosti.

3.3 O budúcom vývoji kriminológie a jej potrebe

Túto časť úvah by sme si dovolili začať dvomi otázkami, a to: „potrebuje spoločnosť vedu akou je kriminológia?“ a „prečo a načo je potrebné, aby sa kriminológia ďalej rozvíjala?“.

Kriminalita je stará ako ľudstvo samo. V každom období svetových dejín, ktoré sú zaznamenané existovala trestná činnosť. Úroveň rozvoja rozličných vied, biologických – prírodných alebo spoločenských, postupne začala v mysliach ľudí budiť myšlienky a úvahy o tom, prečo istí jednotlivci páchajú zločiny, aké príčiny stoja za ich správaním, ako sa tomu dá zabrániť, prípadne predísť. „Na tieto úvahy spočiatku dávalo odpoveď náboženstvo, kresťanská ideo-

¹⁴⁵ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2010. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie ve Vranově nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 195 – 196.

¹⁴⁶ SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminologů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 205.

*lógia, podľa ktorých zločin bol dôsledkom dedičného hriechu a pôsobenia diabla. Toto učenie bolo oproti názorom učencov¹⁴⁷ z antického obdobia krokom späť.*¹⁴⁸ Túto informáciu ponúkame iba ako zaujímavosť, bola to iba malá odbočka a neradi by sme sa tak dostali do „bludného kruhu“ a priveľmi by sme odbočili od témy.

Ako sme už uviedli predtým, kriminalita je silne previazaná s ľudskou spoločnosťou a bolo by utopistické a naivné si myslieť, že niekedy existovala alebo bude existovať doba s úplnou absenciou kriminality. V skratke povedané, pokým bude existovať v ľudskej spoločnosti kriminálne správanie, dovtedy bude veda ako kriminológia potrebná a účelná.

3.3.1.1 Pozitívne a negatívne nazeranie na kriminológiu

Na všetko, čo sa nachádza okolo nás, existujú rozdielne názory a isté skupiny ľudí, ktorí tieto názory zastávajú. Či už je to farba karosérie auta, ktoré prechádza po ulici a jedna skupina ľudí bude tvrdiť, že to auto je červené a druhá zas, že je bordové. Alebo spomeňme napríklad aktuálnu politickú situáciu v našej krajine. Jedni budú tvrdiť, že sú s terajšou politickou situáciou spokojní, druhí budú opačného názoru, že situácia je veľmi biedna, a tretí budú hovoriť, že im to je jedno, že ich to prosto nezaujíma. Je to logické a pochopiteľné, vzhľadom na to, že každý človek je individuálny a je inak „nastavený“. Výnimkou v našom prípade nie je ani kriminológia. V nasledujúcich riadkoch sa budeme zaoberať **rozdielnymi názormi a pohľadmi na kriminológiu** tzv. „zhora“, a teda práve z pohľadu odborníkov.

¹⁴⁷ Odvoláme sa na myšlienky niektorých gréckych filozofov. Napríklad **Sokrates** považoval zločinné správanie ako výsledok nevedomosti. **Platón** tvrdil, že zlé skutky môžu páchať aj inak dobrí a čestní ľudia. **Hippokrates** prisudzoval protispoločenské správanie ľuďom, ktorí majú telesné abnormality a choroby. **Aristoteles** skúmal súvislosti medzi tvarom tela a psychickými vlastnosťami.

¹⁴⁸ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK v Bratislave, s. 14.

Názory slovenských právnikov, politikov a členov justície na potrebu kriminológie sa líšia. Jedna skupina, nazvime ich v tomto prípade celkom príhodne „**negativisti**“ zastáva názor, že kriminológia je pre nich a pre právnu vedu úplne irelevantná, že im len zbytočne sťažuje a komplikuje prácu a že bez kriminológie by sa bez ťažkostí zaobišli. Ďalej táto veda je pre nich akýmsi „poslom zlých správ“. Je to najmä preto, že kriminológia a kriminológovia popisujú negatívnu, odvrátenú stránku spoločnosti. A práve táto skupina ľudí nie je príliš nadšená, ak sa táto temná stránka dostane do pozornosti verejnosti, a tak im zničí celý koncept, o ktorý sa snažia, a to, že v spoločenskom a politickom systéme, ktorého sú predstaviteľmi, sa nachádzajú aj kriminálne živly ako devianti, násilníci, zloději, vrahovia a podobne. A vadí im najmä to, keď poznatky kriminológie poukážu aj na nich samotných a zistí sa, že nie sú až takí počestní, za akých sa považujú.¹⁴⁹

Ďalším prešľapom kriminológie a jej malej obľuby podľa tejto skupiny je to, že: „*kriminalita má mnoho takých príčin, ktorých pôvodcami sme z veľkej časti my všetci – aj tí, ktorí sa pokladáme za riadnych občanov*“.¹⁵⁰ Z tohto výroku by sme mohli odvodiť, že my všetci sa podieľame, či už vedome alebo nevedome na udržiavaní kriminogénnych faktorov.

Za jednu z hlavných slabých stránok, ktoré prináša kriminológia, je podľa nich aj to, že výsledky, ktoré vznikajú z činnosti a výskumov kriminológov, sa nedajú ihneď uplatniť v praxi ako „*nejaké jednoduché a stopercentne zaručené recepty, ako kriminalitu rýchlo a ľahko odstrániť*“.¹⁵¹ Niektorí právnici z tejto skupiny tvrdia, že poznatky kriminológie majú malú výpovednú hodnotu,¹⁵² a takto by sme mohli pokračovať ďalej.

¹⁴⁹ SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 217 – 218.

¹⁵⁰ Tamže, s. 218.

¹⁵¹ Tamže.

¹⁵² DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 358.

Samozrejme, že nemôžeme mať ich názory za zlé a nesprávne, keďže kriminológia má svoje chyby a nedostatky, kriminológovia to sami uznávajú. To však neznamená, že je správne odsúvať túto vedu na „vedľajšiu koľaj“ a tvrdiť, že je absolútne nepotrebná.

Podme si teraz priblížiť názory druhej strany alebo „**pozitivistov**“, ktorí tvrdia, že kriminológia má svoje miesto vo svete a najmä v právnom systéme. Docentka Turayová a profesor Čič uvádzajú, že „*absencia kriminologického myslenia v praxi vedie k formálnemu, dogmatickému chápaniu trestnoprávných noriem a preferuje len juristické, praxou získané poznatky predkladané v legislatíve*“.¹⁵³ Práve preto je kriminológia potrebná, pretože dodáva právnickému mysleniu akúsi dynamiku. Potrebujeme za potrebné poukázať aj na to, že v tomto prípade nepôjde iba o normy trestného práva, ale taktiež o normy iných oblastí práva, ako **občianske, rodinné, pracovné alebo obchodné právo**.

Ako príklady uvedieme vzťah k obchodnému právu, keď kriminológia prináša dôležité poznatky o hospodárskej, alebo použijeme kvôli aktuálnosti novší názov – ekonomickej kriminalite. Alebo vzájomný vzťah kriminológie a občianskeho práva a jeho podmnožiny rodinného práva, najmä v rámci ochrany samotnej rodiny a rodinných vzťahov. Aby sme si tento vzťah kriminológie a rodinného práva vedeli predstaviť, tak spomenieme štúdiu **JUDr. Dobrovodského**, ktorá sa týka fenoménov násillia na ženách, ktorý tvrdí, že: „*Odhliadnuc od hlbokých odborných diškurzov a pojednaní o definícii domáceho násillia možno súhlasiť s kriminologickým poňatím globálnosti fenoménu, ktorý si všíma Vráblová, keď domáce násillie nazýva sociálno-patologickým javom správania sa medzi partnermi alebo v rodine, ktorý sa vyskytuje vo všetkých štátoch a spoločnostiach sveta pričom nadobúda nadnárodný charakter. Jej tvrdenie podporujú aj štatistické údaje o násillí v EÚ, podľa ktorých v európskych krajinách jedna pätina až jedna štvrtina všetkých žien počas svojho dospelého života sa aspoň raz stala obeťou fy-*

¹⁵³ TURAYOVÁ, Y., ČÍČ, M. 2009. *Spoločnosť proti zločinu*, 1. vydanie. Bratislava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 42.

*zického násilia a viac ako jedna desatina sa stala obeťou sexuálneho násilia s použitím sily.*¹⁵⁴

Táto pozitívne zameraná skupina považuje kriminologickú vedu za mimoriadne dôležitú nielen z hľadiska teórie, ale aj praxe. Závery pochádzajúce z výskumov kriminológov obohacujú myslenie ako odbornej, tak i laickej verejnosti o poznatky týkajúce sa trestnej činnosti. Týmto spôsobom teda môžu priamo ovplyvňovať návrhy preventívnych opatrení, no najmä vedú tým správnym smerom legislatívnu činnosť, a teda aj trestnú politiku, ktorú praktikuje štát.¹⁵⁵

Výstižne zhrnul rozsiahle využitie kriminológie **profesor Madliak**, podľa ktorého kriminologické poznatky možno prakticky uplatniť najčastejšie v nasledujúcich oblastiach:

- **V oblasti právneho systému**, najmä v trestnoprávnej praxi. „*Poskytujú empiricky potvrdené poznatky vzťahujúce sa k procesu kriminalizácie či dekriminlizácie, penalizácie a depenalizácie, k postaveniu páchatela a obeť v trestnoprávných veciach, k ukladaniu, výkonu a reálnemu účinku trestov. Poznatky kriminológie nachádzajú uplatnenie aj v ďalších právnych disciplínach, ako napríklad v občianskom, rodinnom a obchodnom práve.*“¹⁵⁶
- **V oblasti spoločenského života**, v rámci ktorého vzniká a funguje trestná činnosť. Informácie získané kriminológiou, ktoré sa týkajú trestnej činnosti a jej jednotlivých prejavov môžu do-

¹⁵⁴ DOBROVODSKÝ, R. Procesné a hmotnoprávne predpoklady slovenského občianskeho práva k ratifikácii Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*, 2015, [cit. 15.02.2020]. Dostupné online na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 137.

¹⁵⁵ TURAYOVÁ, Y. Kriminológia ako súčasť akademického vzdelávania právnikov. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*. Bratislava 2015 [cit. 15.02.2020]. Dostupné online na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2015/Kriminol%C3%B3gia%20ako%20samostatn%C3%BD%20vedn%C3%BD%20odbor.pdf>, s. 13.

¹⁵⁶ HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*, Bratislava. Wolters Kluwer (Iura Edition), s. 25.

pomôcť k vytváraní a prijímaní pragmatických rozhodnutí a opatrení. Tieto rozhodnutia a opatrenia pomáhajú oslabiť pôsobenie kriminogénnych faktorov a naopak, posilňujú antikriminogénne faktory.

- **Pri vypracovaní realizačných programov a plánov kontroly kriminality**, kde kriminológovia vďaka svojim výskumom výrazne pomáhajú *„identifikovať rizikové skupiny populácie (podľa pohlavia, veku, vzdelania, sociálnych a iných znakov, vrátane osobnostných znakov), ktoré sú náchylné na páchanie kriminality, alebo naopak, ktoré sú kriminalitou ohrozené“*.¹⁵⁷

3.3.1.2 Význam uplatnenia kriminológie v trestnom práve

Kriminológia sa dá univerzálne využiť v činnosti právnikov vďaka tomu, že skúma ako sociálnu, tak individuálnu stránku kriminality. Odborníci z radov kriminológov a právnikov sa zhodujú v názore, že najširšie využitie jej poznatkov nachádzame práve v rámci **trestného práva**. Ako sme uvádzali už v predchádzajúcej časti, tak normotvorca a realizátor trestných noriem sa môže postarať o vytvorenie a následnú aplikáciu trestnoprávných noriem, ktoré podľa jeho úvahy budú čo najefektívnejšie v boji s trestnou činnosťou, a to práve na základe poznatkov, ktoré mu ponúka kriminológia.

*„Veda trestného práva využíva v hojnej miere výsledky kriminologických výskumov pri určovaní pri určovaní vlastných pojmov, pri vedeckom výklade zákona a v neposlednom rade aj pri návrhoch de lege ferenda. Poznatky kriminológie umožňujú trestnému právnikovi hlbší pohľad do sociálneho a individuálneho pozadia trestných činov a poukazujú na možnosti efektívnej interdisciplinárnej spolupráce s predstaviteľmi iných vedných disciplín.“*¹⁵⁸

¹⁵⁷ Tamže.

¹⁵⁸ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 357.

Podľa **docenta Burdu** z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave kriminológia a trestné právo môžu popri sebe pôsobiť v dvoch formách, a to:

1. forma, **bez zásadnejšieho zohľadňovania kriminológie a jej poznatkov.**
2. forma, **podľa ktorej trestné právo funguje na základe konkrétnych a komplexných kriminologických poznatkov.**

Prvá forma (alebo model), do ktorej by sme mohli zaradiť práve tzv. „**negativistov**“ z predchádzajúcich úvah popisuje, že legislatíva v trestnom práve je vedená intuitívnou potrebou zmeny či doplnenia právnych noriem. V situácii, ak sa objaví určitý prípad, je schopný vyvolať zmenu legislatívy za podmienok, ak je medializovaný. Často ho využívajú politici v rámci svojej politickej kampane, a čoraz viac a viac komplikujú trestnoprávnú úpravu, napríklad dopĺňaním Trestného zákona o nové trestné činy, zvyšovanie trestnej sadzby a podobne. Podľa slov docenta Burdu: *„Väznice sa prepĺňajú, čo síce stojí štátny rozpočet nejaký ten groš navyše, ale sme spokojní, pretože papierovo bojujeme proti kriminalite. V tomto prostredí pôsobia sudcovia, prokurátori, policajti, advokáti a čiastočne aj širšia právnická verejnosť.“*¹⁵⁹

Policajti síce pátrajú po páchateloch trestných činov, ale zameriavajú sa iba na jednoduchšie prípady, v zložitejších veciach akoby dopredu prehrávali a nevenujú im náležitú pozornosť.

Prokurátorom ide najmä o čo najvyššie preukázanie svojej činnosti už v prípravnom konaní, v ktorom sa snažia čo najčastejšie a v čo najkratšom čase ukončiť prípad, len aby mu nemuseli venovať svoju pozornosť a čas. Často využívajú odklony alebo rovno podávajú obžalobu bez bližšieho preskúmania prípadu a jeho okolností.

¹⁵⁹ BURDA, E. Nenahraditeľnosť kriminológa pre trestného právnik. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. 2015, [cit. 18.02.2020]. Dostupné online na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 98.

Advokátom ide, ak už nie o úplné oslobodenie svojho klienta – obvineného, tak aspoň o to, aby dostal čo najnižší trest. A sudcovia? „*Sudca sa zamyslí a uloží taký trest, aký sa mu zdá dostatočný. Do odôvodnenia opíše skutkový stav a potom bez hlbšieho prepojenia konštatuje, že na základe uvedeného je páchatel' vinný, a preto ho odsudzuje na určitý trest.*“¹⁶⁰ Táto forma vyznie síce trochu tragikomicky, ale keď sa hlbšie nad ňou zamyslíme a zamyslíme sa aj nad stavom slovenskej justície, môžeme v nej nájsť určité paralely so skutočným stavom.

V **druhom modeli** si predstavíme situáciu, kde kriminológia a trestné právo fungujú vo vzájomnej konjunktúre a vzájomne sa dopĺňajú a ich predstavitelia spolupracujú a zaradíme tu „**pozitivistov**“.

Trestnoprávna legislatíva si pred tvorbou trestnoprávných noriem pozorne a detailne preskúma a overí na základe kriminologických výskumov podnety, ktoré k tejto tvorbe vedú. Táto analýza poznatkov sa môže zabezpečovať aj v rámci rôznych akademických inštitúcií, no na prvom mieste túto analýzu vykonáva štát pomocou ním zriadeného samostatného kriminologického ústavu. *Samotný vplyv trestnoprávnej legislatívy nielen na trestnoprávnu realizáciu, ale aj na celkové spoločenské podmienky sa následne monitoruje a opätovne vyhodnocuje v procese kriminologického výskumu.*¹⁶¹ Politici sa v tomto modeli budú snažiť o presadzovanie iba takých prostriedkov slúžiacich v boji proti trestnej činnosti, ktoré budú za správne označené trestnými právnikmi a, samozrejme, kriminológmi.

Policaisti pri vyšetrovaní trestných činov úzko spolupracujú s policajnými psychológmi a kriminológmi pri tvorbe osobnostných profilov páchatel'ov, ale aj svedkov, alebo pri jednotlivých výsluchoch a iných úkonoch, ktoré prebiehajú pri vyšetrovaní.

¹⁶⁰ Tamže.

¹⁶¹ BURDA, E. Nenahraditeľnosť kriminológa pre trestného právniku. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. 2015, [cit. 18.02.2020]. Dostupné online na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 98.

Prokurátori sa na základe týchto vytvorených profilov rozhodujú, že ako budú ďalej pokračovať v konaní. Predstavme si modelovú situáciu, že sa k prokurátorovi dostane profil obvineného, ktorý ešte nebol trestne stíhaný, nemá žiadne výrazné negatívne vlastnosti, môže sa prokurátor na základe vlastného uváženia rozhodnúť, že s ním uzavrie dohodu o vine a treste.¹⁶² Alebo naopak, ak prokurátor dostane profil s protikladným obsahom, tak podá na súd obžalobu.¹⁶³ Poznatky kriminológie u prokurátora môžu slúžiť teda ako akýsi návod, ako má pôsobiť na obvinených. Tak tiež nesmieme pozabudnúť na **prevenciu** ako na jednu zo základných funkcií a úloh kriminológie. Činnosť prokurátora v oblasti prevencie je ustanovená v § 4 ods. 1 písm. g)¹⁶⁴ a písm. h)¹⁶⁵ zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

U advokátov môžu poznatky kriminológie dopomôcť pri dôveryhodnom popise pohnútok páchatel'a trestného činu, umožňujú plastickejšie vykresľovať správanie sa obete a navádzajú poukázať na životné negatívum advokátovho klienta. Advokát na základe znalosti kriminológie usiluje o spoluprácu s páchatel'om pri objasňovaní trestného činu a dokáže presnejšie špecifikovať vzťah páchatel'a k spáchanému trestnému činu. Znalosť kriminalistickej charakteristiky páchatel'a umožňuje advokátovi dosiahnuť spravodlivejší trest.¹⁶⁶

¹⁶² § 17 ods. 2 písm. c) zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre. Dostupné online na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/153/20200101.html>.

¹⁶³ § 17 ods. 2 písm. d) zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre. <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/153/20200101.html>.

¹⁶⁴ § 4 ods. 1 písm. g): Pôsobnosť prokuratúry vykonávajú prokurátori podieľaním sa na príprave a realizácii preventívnych opatrení zameraných na predchádzanie porušovaniu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov.

¹⁶⁵ § 4 ods. 1 písm. h): Pôsobnosť prokuratúry vykonávajú prokurátori podieľaním sa na odstraňovaní príčin a podmienok trestnej činnosti, na prevencii a na potláčaní kriminality.

¹⁶⁶ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelanie právnicka. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*. 2018, [cit. 18.02.2020]. Dostupné online na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2018/Kriminologia%20ako%20samostatny%20vedny%20odbor.pdf>, s. 97 – 98.

Podľa nášho názoru kriminologické poznatky zohrávajú dôležitú úlohu aj pri výkone funkcie sudcu. Sudca má svoje rozhodovanie opierať nielen o pravdivo zistený skutkový stav, ale aj o jednotlivé profily obvinených a po ich preskúmaní má vyniesť rozsudok. Mal by na ich základe bližšie individualizovať trestnú sankciu, ktorá sa mu zdá najspravodlivejšia a náležite ju odôvodniť. Pri tejto úvahe sme vychádzali najmä z ustanovenia § 34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. **Trestný zákon v znení neskorších predpisov**, ktorý hovorí, že: „Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.“¹⁶⁷

Uvedomujeme si, že táto spolupráca kriminológie a trestného práva je vysoko zidealizovaná, ako aj to, aké finančné a najmä časové prostriedky by si vyžadovala. V aktuálnych podmienkach sa to dá len veľmi ťažko realizovať, no napriek tomu si myslíme, že nie je to úplne nemožné, najmä v dlhšom časovom období. Na záver dodávame s menšou nádejou, že možno sa časom dočkáme realizácie aspoň časti tejto vízie, ktorá i keď by išlo čo i len o minimálnu časť, by znamenala obrovský úspech.

3.3.1.3 Prognóza vývoja kriminologickej vedy na Slovensku

Kriminológia je veda ako každá iná, má svoj predmet, metódy výskumu, úlohy, má svoje ciele, filozofické a teoretické základy a podobne. Všeobecne pre každú vedu je potrebné, aby sa vyvíjala a smerovala napred. Vedu by sme mohli prirovnať k živému organizmu, napríklad k človeku. Človek, aby sa mohol pozitívne vyvíjať, by mal neustále spoznávať nové veci, prijímať a ďalej rozvíjať informácie, ktoré sa k nemu dostali, mal by nadobúdať stále nové skúsenosti, vedieť riešiť problémy, ktoré sa vyskytnú v jeho ceste. Ak sa toto nebude diať, človek postupne začne osobnostne umierať, až nakoniec zanikne. To isté platí aj pre vedu, a teda aj pre

¹⁶⁷ Dostupné online na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/>.

kriminológiu. Ak sa táto veda nebude ďalej rozvíjať, začne časom pomaly zanikať a všetky poznatky a vedomosti, ktoré obsahuje, sa nenávratne stratia.

Kriminológia ako vedný odbor pracuje s údajmi a faktickými informáciami, ktoré sa jej podarilo zistiť v rámci jej vlastnej výskumnej činnosti, alebo ktoré získala z činnosti spríbuznených alebo pomocných odborov (napríklad štatistika). Tieto údaje musia byť čo najpresnejšie a najaktuálnejšie, aby kriminológia mohla správne plniť svoju funkciu. Je to podmienené najmä tým, že kriminológia sa zaoberá, ako sme viackrát spomenuli, „kontrovaním“, kontrolou, skúmaním a prevenciou kriminality. Tieto úlohy sú veľmi dôležité a zodpovedné, a preto treba, aby kriminológia bola minimálne rovnako efektívna a dynamická ako samotná kriminalita, ktorá je známa tým, že je veľmi premenlivá s rýchlym vývojom a spôsob páchania trestnej činnosti sa môže zmeniť „zo dňa na deň“. Nová doba so sebou prináša „*nové sofistikované spôsoby páchania trestnej činnosti, nové reakcie spoločnosti na tieto negatívne javy, nové reakcie na sankcionovanie a prevenciu kriminality*“.¹⁶⁸ A preto treba, aby sa kriminológia naďalej vyvíjala.

Napriek tomu, že kriminológia ako predmet výučby a predmet výskumu našla svoje miesto na viacerých univerzitách a vzdelávacích inštitúciách v Slovenskej republike, naďalej dosahuje kvalitné a významné výsledky vo výskume nielen u nás, ale aj v zahraničí, je tu stále cítiť absenciu samostatného kriminologického inštitútu, ktorý by sa stal centrom priestoru na „*riadený a cielený výskum príčin, podmienok a prevencie trestnej činnosti, čím by sa zároveň podchytili tak kriminogénne, ako aj antikriminogénne faktory, ktorých znalosť sa už dnes mohla náležite odraziť nielen v trestnoprávnej normotvorbe*“,¹⁶⁹ ale taktiež aj centrom pre vzdelávanie a výskum tejto vedy.

¹⁶⁸ ČÍČ, M., TURAYOVÁ, Y. 2003. *Zločinnosť – problémy – názory – stanoviská – postoje*, 1. vydanie. Bratislava, s. 18.

¹⁶⁹ TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK v Bratislave, s. 31.

3.3.1.4 Inštitút pre kriminologický výskum

Východiskom trestnej politiky štátu je kriminálna politika,¹⁷⁰ ktorá by mala vychádzať zo serióznych podkladov, pod ktorými môžeme chápať napr. *Ústavu Slovenskej republiky, zákony* a rôzne *normatívne právne akty*. S kriminálnou politikou úzko súvisí **sankčná politika.**¹⁷¹ Oba druhy politiky by mali vychádzať nielen z vyššie uvedených podkladov, ale aj zo štatistických údajov, a najmä z kriminologických výskumov, ktoré vytvára práve kriminológia v rámci svojej činnosti a výskumu. „*Poznatky o stave, štruktúre, dynamike a vývoji kriminality, o páchateloch, o obetiach a vzťahoch medzi nimi. Okrem toho môže kriminologický výskum poskytnúť i analýzu spoločenských a individuálnych príčin kriminality, môže identifikovať kriminogénne faktory, ktoré vedú k ohrozeniu jednotlivcov i spoločenského systému a jeho inštitúcií, hľadať možnosti obrany proti týmto hrozbám.*“¹⁷² Všetky tieto funkcie pochádzajúce z kriminologických výskumov, môžu byť akýmsi návodom na kreovanie trestnej politiky a jeho cieľa – sankčnej politiky. Pri absencii relevantných záverov pochádzajúcich z týchto výskumov „*môže zákonodarca pri kreovaní sankčnej politiky dospieť ku kontroverzným záverom*“.¹⁷³

Docentka Lubelcová sa vo vzťahu k absencii jednotného inštitútu pre kriminológiu vyjadrila: „*V našich podmienkach treba povedať,*

¹⁷⁰ **Kriminálna politika** je súčasť politiky štátu, ktorá pomocou legislatívnych úprav a praktického uplatňovania trestného práva presadzuje ochranu spoločnosti.

¹⁷¹ **Sankčná politika** sa zaoberá problematikou účelu trestania, systému trestných sankcií a ich uplatňovania.

¹⁷² CEJP, M. Úloha kriminologického výzkumu při koncipování kriminální politiky. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky*. Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám. 2018, [cit.18.02.2020]. Dostupné online na: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf, s.19.

¹⁷³ TÓTHOVÁ, V. Absencia kriminologických výskumov pri kreovaní trestnej politiky štátu s akcentom na trest domáceho väzenia. In: *STUDIA IURIDICA CAS-SOVIENSIA*, 2019, [cit. 19.02.2020]. Dostupné online na: https://sic.pravo.upjs.sk/ecasopis/72019-2/8_TOTHOVA_Absencia_kriminologickych_vyskumov.pdf, s. 85.

že nám veľmi chýba nejaká zastrešujúca inštitúcia, ktorá by sa venovala kriminológii ako vede, pretože ona je interdisciplinárna, ktorá by rozvíjala aj kriminologický výskum. Pretože v zahraničí, v takmer každej krajine môžeme nájsť takúto inštitúciu, ale bohužiaľ, u nás na Slovensku sa nevytvorila. Skôr teda touto témou sa zaoberajú odborníci podľa jednotlivých disciplín, čiže sú to trestní právnici, sú to sociológovia, sú to psychológovia, predovšetkým teda forenzní psychológovia, možno psychiatri, lekári, biológovia. Ale vlastne nemáme nejakú platformu, kde by sme mohli tieto medziodborové skúmania realizovať a najmä chýba nám veľmi aj empirický výskum, ktorý by sa mohol venovať práve aj tej téme, či podmienenosti kriminálneho správania alebo otázok väznenstva, efektívnosti trestných sankcií. Čiže to, čo v tomto si myslím, že máme značný nedostatok a zostávame oproti zahraničiu a bolo by veľmi žiadúce zväziť pre potreby kvalifikovaného kriminologického výskumu takúto inštitúciu.¹⁷⁴

Ako sme už spomínali, v Čechách v 60. rokoch 20. storočia vznikol **Výskumný ústav kriminologický** so sídlom v Prahe, ktorý bol v roku 1989 premenovaný na **Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu**. Avšak po rozpade ČSFR zostal „na smolu“ slovenských kriminológov pod vplyvom a kontrolou Českej republiky. Na Slovensku nevznikol žiadny podobný ústav napriek veľkej snahe slovenských kriminológov o vytvorenie takejto inštitúcie. Na druhej strane nemôžeme povedať, že by ich snaha bola absolútne bezvýsledná. Príkladom týchto snáh môže byť *Návrh na zriadenie Inštitútu kriminológie Ministerstva spravodlivosti SR*.¹⁷⁵

Tento návrh bol prednesený na zasadaní **Rady vlády pre prevenciu kriminality** 31. marca 2005. Rada následne tento návrh kvitovala a vydala navrhovateľom poverenie na rokovania s Ministerstvom spravodlivosti SR, Generálnou prokuratúrou SR a Slovenskou akadémiou vied (SAV). Tieto rokovania skončili čiastočným úspechom navrhovateľov a Ministerstvo spravodlivosti SR povolilo

¹⁷⁴ Dostupné online na: <https://www.vedatechnika.sk/SK/enoviny/Zmedii/Stranky/Slovensku-chyba-institutia-pre-krimivyskum.aspx>.

¹⁷⁵ Celý dokument je dostupný online na: http://wwwold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf.

lo zriadenie **Odboru kriminológie a prevencie** od 1. januára 2006. „Pracovisko si začalo vytvárať informačnú základňu a postupne pristúpilo k riešeniu viacerých výskumných úloh (Mravné a právne vedomie mládeže, Obete trestnej činnosti na Slovensku) a súčasne sa podieľalo na spracovaní Prognózy vývoja kriminality a jej kontroly v Slovenskej republike. Popritom vytvorilo Koncepciu prevencie kriminality v rezorte Ministerstva spravodlivosti SR na roky 2008 – 2010 a Koncepciu zamerania a podpory výskumu a vývoja do roku 2010.“¹⁷⁶ Avšak ako to býva v našej republike zvykom, tak ani táto „inštitúcia“¹⁷⁷ nemala dlhšieho trvania a už v roku 2008 sa v rámci programu šetrenia financií a s tým súvisiaceho znižovania pracovných miest zostal na tomto odbore iba jeden výskumný pracovník.

Ako reakcia na tento neutešený stav výskumu slovenskej kriminológie bol podaný ďalší návrh na zriadenie Inštitútu kriminológie. Tento návrh mal svoje základy v *uznesení vlády SR č. 681 z 15. augusta 2007*,¹⁷⁸ ktorým sa schvaľovala *Stratégia prevencie kriminality na Slovensku v rokoch 2007 – 2010*.

Tento novozriadený **Inštitút kriminológie** mal byť podľa návrhu výskumným a teoretickým pracoviskom s medziodborovým zameraním. Jeho zriaďovateľom malo byť **Ministerstvo spravodlivosti SR** a mal sa zaoberať vedeckou a inou činnosťou, predovšetkým:

1. „skúmaním prejavov a príčin kriminality a s ňou súvisiacich sociálno-patologických javov a prognózovaním vývoja kriminality,
2. výskumnou, študijnou a analytickou činnosťou v oblasti trestného práva pre potreby rezortov spravodlivosti a prokuratúry,
3. otázkami trestnej a bezpečnostnej politiky a kontroly kriminality ako z hľadísk trestnej represie, tak i z hľadísk prevencie, najmä:
 - a) účinnosťou trestov, alternatívnych opatrení a odklonov v trestnom konaní,

¹⁷⁶ Dostupné online na: http://wwwold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf, s. 2.

¹⁷⁷ Použijeme pojem „inštitúcia“, i keď nešlo de facto o samostatnú inštitúciu, ktorá bola prvotnou myšlienkou návrhu z roku 2005, ale išlo iba o odbor v rámci Ministerstva spravodlivosti SR.

¹⁷⁸ Celý dokument je dostupný online na: rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13781/1.

- b) *zaobchádzaním s páchatel'mi a ďalšou penologickou problematikou,*
 c) *sociálnou, situačnou a viktimologickou prevenciou kriminality.*¹⁷⁹

Inštitút by mal ďalej zabezpečovať zhromažďovanie a následnú dokumentáciu kriminologických, trestnoprávných a iných súvisiacich poznatkov. Mal by sprostredkovať odovzdávanie a popularizáciu informácií, ktoré získal, a to pomocou svojej teoretickej, analytickej a výskumnej činnosti, a tak by mal pozitívne prispievať k ďalšiemu rozvoju kriminológie, penológie a trestného práva. Inštitút sa mal zamerať najmä na tieto **činnosti**:

- prispievanie vedeckou, teoretickou, odbornou, konzultačnou a publikačnou činnosťou ku kontrole trestnej činnosti, s ňou súvisiacich javov, a tak dopomôcť k zdokonaľovaniu slovenského právneho poriadku,
- činnosť by sa mala uskutočňovať na báze koncepčných a strednodobých plánov, ktoré budú vypracovávať ústredné štátne orgány s prihliadnutím na potreby demokratického právneho poriadku,
- inštitút by mal zabezpečovať svoju činnosť a konať na základe spolupráce s orgánmi zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci a mal by spolupracovať s výskumnými a teoretickými inštitúciami v Slovenskej republike alebo v zahraničí, ktoré majú také isté alebo podobné zameranie,¹⁸⁰
- ďalej by sa mal stať členom medzinárodných odborných spoločností a inštitúcii, napríklad ako *Medzinárodná kriminologická spoločnosť – ISC*, *Európska kriminologická spoločnosť – ESC*, *Medzinárodná spoločnosť pre trestné právo – AIDP*, *Svetová viktimologická spoločnosť – WSV* a tak ďalej,
- inštitúcia by sa mala podieľať na akciách, napríklad ako vý-

¹⁷⁹ Dostupné online na: http://wwwold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf, s. 3.

¹⁸⁰ Napríklad **UNICRI Turín** ako Medzinárodný inštitút OSN pre výskum kriminality a trestnej justície, **HEUNI Helsinky** – Európsky inštitút pre prevenciu a kontrolu kriminality, **IKSP Praha** – Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, ďalej Inštitút pre kriminológiu – **IC Cambridge**, Národný kriminologický inštitút **NIC Budapešť**.

skumy organizovanej kriminality a metodická pomoc pri uplatňovaní programov prevencie, ktoré sa budú uskutočňovať pod taktovkou medzinárodných organizácií. Uvedieme *Komisiu OSN pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu – CCPCJ, Európsku sieť prevencie kriminality – EUCPN* a tak ďalej,

- mal by zabezpečovať komunikáciu s odbornou a do istej miery aj s laickou verejnosťou. Táto komunikácia by mala zahŕňať oboznamovanie s poznatkami, odporúčaniami, teoretickými závermi a inými informáciami, ktoré by vychádzali z výskumnej činnosti inštitútu v rámci edičnej, publikačnej činnosti. Taktiež by mal zabezpečiť vydávanie prekladov dokumentov OSN, EÚ, RE, ktoré sú významné na poli kontroly trestnej činnosti;
- inštitút by mal poskytovať študijné pobyty a vykonávať stáže.

V záverečnej časti dokumentu sa nachádza informácia vzťahujúca sa na vnútornú organizáciu inštitúcie a na jej postavenie v rámci štruktúry Ministerstva spravodlivosti SR. Návrh obsahoval: „Celkový navrhovaný počet pracovníkov inštitútu je 9. Na jeho čele bude stáť **riaditeľ**. Zloženie ostatných pracovníkov: 6 výskumných pracovníkov, administratívno-technický pracovník, pracovník na úseku vedeckých informácií. Inštitút bude organizačne začlenený ako samostatný útvar na úrovni odboru sekcie trestného práva. Riaditeľ inštitútu získava právo zriaďovať konzultačný zbor zložený z externých odborníkov z oblasti teórie a praxe.“¹⁸¹

Do dnešného dňa sa bohužiaľ táto požiadavka o zriadenie samostatného inštitútu kriminológie nenaplnila. Ale prečo to tak je? Môžeme len hádať, ale medzi možné prekážky k naplneniu tohto sna slovenských výskumníkov kriminológie by sme mohli zaradiť prílišnú rozvetvenosť nášho štátneho byrokratického aparátu, ktorý, ako sa už viackrát preukázalo, spomaľuje zavádzanie inovácií, prípadne aj nezáujem a nevšímavý a ľahostajný postoj samotných ústredných orgánov a justície Slovenskej republiky. V každom prípade sa azda raz v budúcnosti dočkáme takéhoto inštitútu, preto-

¹⁸¹ Dostupné online na: http://wwwold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf, s. 5.

že ako sme už raz spomenuli, kriminalita bude naďalej pretrvávať, a preto bude stále potrebná veda, ktorá sa ňou zaoberá – **krimino-
lógia**.

4. SOCIÁLNA PATOLÓGIA V AKADEMICKOM PROSTREDÍ

Štvrtá časť monografie je zameraná na problematiku sociálno-patologických prejavov v akademickom prostredí. Súčasná doba vytvára priestor pre patologické javy, a preto vidíme potrebu riešenia tejto témy. Sociálna patológia je „ako súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov“. Predmetom skúmania sociálnej patológie sú sociálno-patologické i spoločensky nežiaduce javy a tiež sociálne problémy spoločnosti. Sociálna patológia tieto javy skúma, zisťuje ich príčiny, genézy, zameriava sa na odhalenie dôsledkov, na typológie a pod.

Cieľom našich úvah je poznať a prezentovať viaceré názory na sociálnu patológiu akademického prostredia, pritom využiť poznatky o danej problematike od rôznych autorov, ako aj vytvoriť určitý obraz komparáciou týchto názorov a zistení prameniacich z výskumu. Ďalej analyzovať jej prejavy a naznačiť možnosti jej eliminácie.

K výberu témy nás motivovalo najmä samotné uvedomovanie si sociálno-patologických javov v spoločnosti celkovo a predovšetkým v špecifickom prostredí, akým je školstvo. Negatívne patologické javy sa dotýkajú práva ako takého a vidíme potrebu riešiť túto problematiku. V súčasnosti sa nestretneme s veľkým množstvom slovenskej literatúry z oblasti sociálnej patológie akademického prostredia, vo väčšej miere tému spracovali českí autori a aj od tejto skutočnosti sa odvíja náš záujem o jej spracovanie.

Prvá časť úvah je zameraná na objasnenie základného pojmu sociálnej patológie a pojmov s ňou súvisiacich, akými sú najmä sociálno-patologické javy, deviácia či anómia. V druhej časti sa venujeme konkrétnej problematike akademického prostredia rozčlenenej do štyroch úrovní. Pokúsime sa podrobnejšie zamerať na jednotlivé patologické javy daných úrovní, a tak špecifikovať

tento problém. Poslednou časťou je rozbor konkrétnych prípadov sociálno-patologických prejavov z praxe. Pokúsime sa taktiež načrtnúť riešenia.

4.1 Sociálna patológia (pojem, teória, vedecké názory)

4.1.1 Pojem sociálna patológia

Škála vysvetlení pojmu sociálna patológia je naozaj pestrá, existuje mnoho autorov, vedcov a odborníkov v tejto oblasti, ktorí sa k danej problematike odborne vyjadrujú. My sme si porovnali názory viacerých z nich, ktoré by sme chceli dať do pozornosti pre lepšie pochopenie vybraných pojmov.

Sociálna patológia je „ako súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov“ (angl. *socialpathology*, nem. *Sozialpathologie*, franc. *Pathologiesociale*).

Tento pojem začal ako prvý používať významný anglický filozof a sociológ H. Spencer (1820 – 1903), ktorý bol jedným zo zakladateľov pozitivizmu v spoločenských vedách a zástancom evolucionizmu. H. Spencer tvrdil, že spoločenské a prírodné zákony tvoria jednotu a ovládajú ľudské správanie. Podľa Spencera je aj celá spoločnosť určitým druhom špecifického biologického organizmu, v ktorom fungujú rovnaké zákony. Zameral sa na hľadanie paralely medzi sociálnou a biologickou patológiou. Práve silný biologizmus v jeho názoroch sa stal terčom kritiky až zamietania pojmu sociálna patológia a jeho postupného nahrádzania inými pojmami, najmä pojmom sociálna deviácia. Ďalším, ktorý sa zaoberal pojmom sociálnej patológie, je veľmi významný predstaviteľ generácie zakladateľov vedeckej sociológie E. Durkheim (1858 – 1917). E. Durkheim pokladal sociálnu patológiu „za vedu o chorobách a nepriaznivých skutočnostiach, činoch a správani, ktoré sa odchyľujú od stanovených noriem, ale súčasne sú organickou súčasťou, komponentom života sociálnych celkov“. V takomto poňatí teda nie je možné postaviť sociálnu chorobu proti zdraviu, pretože ide

o prejavy sociálneho a prejavy biologického života, ktoré sa navzájom vysvetľujú.¹⁸²

Problémom pri presnom vymedzení toho, čo je patologické, je práve ťažkosť presne definovať pojem normalita. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že normálne sú sociálne javy a procesy či sociálne situácie, ktoré dovoľujú človeku tie životné prejavy, ktoré sú výsledkom konsenzu a ktoré nevyžadujú vždy znova osobitnú argumentáciu na ich vlastné odôvodnenie.¹⁸³ Z hľadiska PhDr. J. Peigera sa za normálne nepovažujú iba s ohľadom na početnosť ich výskytu, ale predovšetkým s ohľadom na ich súlad s požiadavkami relatívnej stability historicky vzniknutých sociálnych štruktúr a ich vzájomných funkčných vzťahov. Ako príklad uvádza rozvodovosť, ktorú nemôžeme považovať za normálnu, aj keď bude postihovať viac ako 90 % manželstiev. Normálne bude teda to, čo podporuje relatívnu sociálnu homeostázu.¹⁸⁴ Vymedzenie pojmu norma je závislé práve od aktuálnej úrovne poznania v určitej spoločnosti. Viaceré prejavy správania sa môžu v danej spoločnosti chápať ako abnormálne len preto, že tejto spoločnosti chýba skúsenosť alebo pochopenie.¹⁸⁵

Veľmi zaujímavé je aj vysvetlenie terminológie sociálnej patológie podľa tzv. Frankfurtskej školy (kritická teória, marxizmus) z čias E. Fromma. Táto teória nastoľuje problém duševného zdravia jednotlivca v rámci spoločnosti, ktorej sa nevie prispôbiť, a zároveň patologický stav celej (západnej) spoločnosti. Naopak, T. Parsons predstavuje sociálnu patológiu ako nerovnovážne stavy, ktorá

¹⁸² ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 22 – 23. ISBN 9788022410748.

¹⁸³ BALOGOVÁ, B. – MATULAY, S. – MATULAYOVÁ, T. – ŽUPINA, M. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 2003, s. 8. ISBN 808068183.

¹⁸⁴ PEIGER, J. 2009. *Budoucnost a sociální patologie*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, s. 9. ISBN 9788090354166

¹⁸⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., s. 21. ISBN 9788024727813.

majú dočasný charakter a ktoré sú spôsobilé samy obnovovať svoj rovnovážny stav.¹⁸⁶

A. Podgoreckí chápe význam sociálnej patológie ako: „taký druh správania, taký typ inštitúcie, taký typ fungovania sociálneho systému, ktorý sa nachádza v základnom protiklade k svetonázorovým hodnotám, uznávaným v danej spoločnosti“.¹⁸⁷

O patologizáciu pôjde v prípade, keď deviantnému správaniu alebo určitým znakom takéhoto správania budeme prideliť charakter chorobnej poruchy. Spreádzajúcim negatívnym úkazom patologizácie je odobratie kompetencie sociálnej práce a pedagogiky. Kompetencia je prenesená do medicínskej oblasti, hlavne psychiatrie. Výsledkom býva redukcia snahy o nápravu na „terapiu a kuratelu“ a následkom potom labeling jednotlivca alebo skupiny.¹⁸⁸

4.1.2 Teória príčin sociálnej patológie

Sociálno-patologické (kriminálne) správanie je spoločensky nebezpečné správanie, a preto sa jej venuje rozsiahle vedecké skúmanie. Vo všeobecnosti rozlišujeme tri hlavné teórie:

1. biologicko-psychologická teória
2. sociálno-psychologická teória
3. sociologická teória.

Ad. 1 K biologicko-psychologickej teórii zaraďujeme prístupy presadzujúce predovšetkým biologické aspekty. V prvom rade musíme spomenúť Lombrosovu teóriu „rodeného zločincina“ (2. polovica 19. storočia). Teória je postavená na asi 4 000 antropometrických meraniach, podľa ktorých Lombroso dospel k záveru, že zločincina

¹⁸⁶ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 26 – 27. ISBN 9788022410748.

¹⁸⁷ PODGORECKI, A. 1969. Patologia życia społecznego, s. 29. In: Stankowski, A. 2001. *Sociální patologie*. Ostrava, s. 3. ISBN 8080559953.

¹⁸⁸ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 26. ISBN 9788022410748.

možno identifikovať pomocou určitých duševných, ale hlavne telesných znakov, ako napríklad tvar lebky. Ďalším, ktorý sa zaoberal biologickými aspektami zločincov, bol H. H. Goddard, ktorý definoval oligofréniu ako príčinu delikvencie. Ide o jedincov so zníženou úrovňou rozumových schopností (IQ 80 – 70), ktorá ich podľa Goddarda predurčuje ku kriminalite. Výsledky jeho výskumu však neboli preukázané. Z biologických aspektov spomenieme ešte genetické a adopčné štúdie. Genetická teória porovnáva jednovaječné a dvojvaječné dvojčatá. Delikventné správanie by malo byť dedičné práve v prípade jednovaječných dvojčiat. Tu sa rozchádzajú názory dvoch vedcov, kde Langove štúdie toto potvrdzujú a naopak, Christiansen takéto výsledky spochybňuje. Pri adopčnej štúdii S. A. Mednick zisťoval dosah kriminality na adoptované deti, ktorých biologický a adoptívny otec spáchali alebo nespáchali trestný čin. Mednickov výskum nepotvrdil genetický vplyv, ale poukázal na veľký vplyv prameniari z prostredia detí.

Ad. 2 Sociálno-psychologická teória sa zameriava na sledovanie osobnosti subjektu. Eysenckova teória sa zameriava na vybrané osobnostné charakteristiky. Podľa neho jedinci, ktorí sú neurotici so silnou spoločenskou orientáciou, nemajú natoľko vysokú schopnosť sociálneho učenia. To je dôvodom nedostatočnej socializácie, čo speje k jej následnému nerešpektovaniu. Cloningerova teória osobnosti pracuje s temperamentom a charakterom sledovaných jedincov. Na ich základe predpokladá špecifické reakcie ako výsledok osobnostných črt. Napríklad vyhľadávanie nového (črta temperamentu) – súvisí s impulzivitou, ľahkou vzrušivosťou, znudenosťou – dôsledkom čoho je nevypočítateľnosť a nestálosť vo vzťahoch. Walters a White prichádzajú s teóriou odlišného kognitívneho štýlu, pričom definujú osem hlavných kognitívnych charakteristík. Tieto charakteristiky sú typické pre recidivistov.

Ad. 3 Sociologické teórie sa venujú štúdiu príčin delikvencie v kontexte jedincov a spoločností, v ktorých sa nachádzajú. Teória kultúrneho prenosu zastáva ideu, že deviantné správanie je naučené už v primárnych skupinách, kde sa považuje za normálne. Teória diferenciálnej asociácie, ktorej predstaviteľom je E. H. Sutherland,

presadzuje myšlienku, že delikventné správanie vzniká v dôsledku združovania sa osôb s jedincami, ktorých správanie je označované za kriminálne. Teória anómie sa zameriava na problém tlaku spoločnosti na jedincov, ktorého výsledkom je ich nonkonformné správanie. Nesúladi medzi kultúrnymi normami a skutočnosťou vedie tak k anómii. Anomický stav ďalej vedie ku kriminalite. Na R. K. Mertona a jeho teóriu anómie nadväzuje A. Cohen, neskôr R. A. Cloward a L. E. Ohlin. Spojili poznatky teórie anómie a teórie diferenciálnej asociácie. Ich výskum spočíva v pozorovaní práve juvenilných delikventov. Sledované subjekty prežívajú sklamanie, pretože nemali možnosť dosiahnuť spoločenský úspech zákonným spôsobom. Pričom mnohokrát ide o jednotlivcov zo sociálne znevýhodnených skupín. Teória etiketizácie kladie dôraz na štúdium nielen páchatelov ako porušovateľov noriem, ale aj na interakcie s tými, ktorí normy tvoria a presadzujú. Deviantné správanie vzniká už v procesoch, keď sa typom správania pripisujú isté významy.¹⁸⁹

4.1.3 Sociálna patológia z hľadiska vedných disciplín

Štúdiu a celkovo popisu nezdravých, abnormálnych a všeobecne nežiaducich spoločenských javov, súhrnne označovaných ako sociálna patológia, sa venuje viacero vedných disciplín. Tieto jednotlivé vedné disciplíny sa zaoberajú faktormi a príčinami vedúcimi k vzniku sociálne patologických javov. Analyzujú príčiny a zdroje, ktoré umožňujú existenciu týchto javov v spoločnosti. Tieto vedné disciplíny ustanovujú a aplikujú postupy prevencie a eliminácie nežiaducich javov v spoločnosti.¹⁹⁰

¹⁸⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., s. 29 – 40. ISBN 9788024727813.

¹⁹⁰ FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., s. 14. ISBN 9788024727813.

Pri skúmaní jednotlivých faktorov a zákonitostí súvisiacich so sociálne deviantnými javmi teória sociálnej patológie rozlišuje nasledujúce hľadiská:

- Absolutistické hľadisko

Je založené na existencii jednoznačných, zrozumiteľných sociálnych pravidiel, ktoré platia rovnako pre všetky spoločnosti. Správanie odlišné od týchto pravidiel je neprípustné. Široký rozsah týchto pravidiel sa vzťahuje na všetky existujúce spoločenské štruktúry. Ako príklad môžeme uviesť prostitúciu či užívanie drog. Tie budú teda nežiaduce vo všetkých kultúrach.

- Moralizujúce hľadisko

Podľa spoločenskej morálky môžeme rozdeliť ľudí na dva typy. V prvom rade pôjde o osoby, ktoré sa riadia danými pravidlami bez odchýlky. Týchto jedincov budeme označovať ako sociálnych nedevariantov. V druhom rade pôjde o osoby, ktoré sú skôr asociálnymi typmi. Z tohto pohľadu sa jedinci už ako devianti „rodia“ a budeme ich označovať ako nemorálnych deviantov. Vzhľadom na vrodennú dispozíciu, takémuto jedincovi spoločnosť príslušnosť ku kategórii nemorálnych deviantov len prisudzuje.¹⁹¹

- Medicínske hľadisko

Sa dodnes používa v sociologickej literatúre. Podľa neho deviantné správanie súvisí so stavom spoločnosti a posudzuje sa ako jej choroba. Pričom sa používa analógia pri vnímaní ľudského a spoločenského organizmu. Deviácia bude teda choroba vzniknutá z nesúlady jednotlivých častí sociálneho systému. Zvyšovanie počtu patologických javov tak signalizuje ochorenie celej spoločnosti.

- Štatistické hľadisko

Vybočenie z predpísaného správania sa považuje ako určitá odchýlka od priemeru. Preto javy, ktoré sú vzdialené štatistickej norme, nie sú normálne a budú označované ako deviantné. Takýto pohľad je typický pre vedné odbory preferujúce kvantitu a empirický výskum pred kvalitatívnym rozborom konkrétnych aspektov súvisiacich s týmito javmi.

¹⁹¹ BARTLOVÁ, S. 1998. *Sociální patologie*. Brno, s. 9. ISBN 8070132590.

- Relativistické hľadisko

Toto hľadisko je celkom súčasné. Významom je, že určité typy správania, kultúrne symboly či iné sociálne produkty je možné posudzovať a pochopiť jedine v kontexte konkrétnej kultúry, pre ktorú sú relevantné, ktorej sú súčasťou. Deviácia a patológia sa teda budú riešiť a posudzovať len v rámci socio-kultúrneho prostredia, v ktorom k nim došlo. Na základe tohto hľadiska je teda možné, že určité správanie bude v jednej spoločnosti označované za škodlivé a v inej môže byť úplne bežné, ba dokonca pozitívne hodnotené.¹⁹²

4.2 Sociálno-patologické javy (prevencia, deviácia, anómia)

Predmetom skúmania sociálnej patológie sú sociálno-patologické i spoločensky nežiaduce javy a tiež sociálne problémy spoločnosti. Výskum v oblasti sociálnej patológie zisťuje ich príčiny, genézy, zameriava sa na odhalenie dôsledkov, na typológiu a pod.

Existenciu sociálno-patologických javov odvodzujeme od tzv. „normality spoločnosti“. Normy, ktoré platia v konkrétnej spoločnosti či rôznej sociálnej skupine, vytvárajú vlastne model správania pre jednotlivca. Jednotlivec ako príslušník danej spoločnosti sa má podľa tohto modelu správať a konať v súlade s predpísaným spôsobom. „Sociálne normy môžeme definovať aj ako pravidlá pre vedomé sociálne konanie, predpisy pre sociálne správanie, očakávané správanie alebo dokonca vyžadované sociálne správanie, s charakterom kategorického imperatívu.“¹⁹³

Sociálne správanie môžeme vo vzťahu k sociálnym normám rozčleniť podľa P. Ondrejoviča takto:

¹⁹² FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., s. 29 – 40. ISBN 9788024727813.

¹⁹³ HRONCOVÁ, J. a kol. 2004. *Sociálna patológia a jej prevencia*. Banská bystrica: Pedagogická fakulta UMB, s. 7. ISBN 8080559953.

1. Konformné sociálne správanie – pôjde o správanie, ktoré je v súlade s predpísaným modelom správania v rámci danej spoločnosti.
2. Nonkonformné správanie – ako správanie, ktoré je nápadné a provokujúce, ale stále je pred hranicou tolerancie.
3. Deviantné správanie:
 - Disociálne
 - Asociálne a antisociálne
 - Delikventné
 - Kriminálne.¹⁹⁴

Súčasnú medzi sociálno-patologické javy podľa J. Hroncovej zaraďujeme hlavne:

- Patologické závislosti ako drogy alebo hráčstvo,
- Patológiu rodiny ako rodové násilie,
- Samovražednosť,
- Kriminalitu a delikvenciu,
- Prostitúciu a pohlavné choroby,
- Agresivitu a šikanovanie,
- Rasizmus.¹⁹⁵

4.2.1 Prevencia sociálno-patologických javov

Pojem „prevencia“ odvodený z latinského slova „*praeventus*“ označuje predchádzanie a ochranu pred možným ohrozením.

Otázky sociálnej patológie sa riešia prostredníctvom viacerých vedných disciplín. Vedné disciplíny, ktoré sa problematikou sociálnej patológie, primárne prevenciou sociálno-patologických javov zaoberajú, sú najmä:

- Sociálna práca,
- Sociálna psychológia,

¹⁹⁴ ONDREJKOVIČ, P. 2000. *Sociálna patológia*. Bratislava, s. 21. ISBN 8022406163.

¹⁹⁵ HRONCOVÁ, J. a kol. 2004. *Sociálna patológia a jej prevencia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, s. 9. ISBN 8080559953.

- Sociálna pedagogika,
- Sociológia,
- Kriminológia,
- Právne vedy.¹⁹⁶

Predmety skúmania týchto vedných disciplín určujú mieru, akou sa podieľajú na riešení otázok sociálnej patológie. Nie je celkom jednoduché takýto predmet určiť. Často sa stretávame so sporom pri určovaní predmetov alebo vzájomných vzťahov týchto vedných disciplín. Ako príklad môžeme rozobrať vzťah sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. Tu rozlišujeme jednak prístup, v ktorom dominuje diferenciacia. Diferenciácia sociálnej práce a sociálnej pedagogiky je príznačná najmä pre anglické krajiny. V druhom rade je možnosťou identifikačný prístup, používaný v nemeckých krajinách. Tento prístup môžeme chápať ako stotožňovanie sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. A napokon prístup zblížovania sa sociálnej práce a sociálnej pedagogiky, nazývaný ako konvergentný. Pre situáciu v Slovenskej republike je za najvhodnejší považovaný práve konvergentný prístup a dôležitá je snaha o rozvíjanie a prehlbovanie oboch disciplín.¹⁹⁷

Tabuľka č. 1: Teórie riešiace vzťah sociálnej práce a sociálnej pedagogiky.¹⁹⁸

	Sociálna práca	Sociálna práca	Sociálna práca
Sociálna Pedagogika	Diferencovaný prístup	x	x
Sociálna Pedagogika	x	Konvergentný prístup	x
Sociálna Pedagogika	x		Identifikačný prístup

¹⁹⁶ ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKO-VÁ, M. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, s. 13 – 14. ISBN 8022406856.

¹⁹⁷ ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKO-VÁ, M. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, s. 13 – 14. ISBN 8022406856.

¹⁹⁸ ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKO-VÁ, M. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, s. 13 – 14. ISBN 8022406856.

Podľa J. Hroncovej rozlišujeme prevenciu:

1. Sociálna prevencia – všeobecná prevencia, ktorá platí pre všetky sociálno-patologické javy. Ide o súčasť sociálnej politiky a predmetom činnosti je vytváranie a zabezpečovanie priaznivých podmienok v oblasti sociálnej, vzdelávacej, kultúrnej, výchovnej, ekonomickej. Ďalej sa zameriava na podmienky rastu životnej úrovne, zamestnanosti či duchovnosti. Ide o snahu zlepšiť životnú úroveň spoločnosti ako celku, ale aj v jednotlivých skupinách a tiež pomoc jednotlivcom, napríklad prostredníctvom sociálnej integrácie. Okrem vytvárania priaznivých podmienok sociálna prevencia zahŕňa aj činnosti na odstránenie nepriaznivých faktorov, ktoré sa môžu stať kriminogénnymi. Jednoducho povedané, ide o snahu zabrániť človeku páchať trestné činy alebo ho primieť, aby v takej činnosti nepokračoval.
2. Situačná prevencia – je ochrana, ktorá možnému páchatelovi sťažuje spáchanie trestného činu a tiež sa podieľa na odhaľovaní páchatelov. Orientuje sa na bezpečnosť, ochranu života, zdravia, majetku a na ochranu verejného poriadku. Pramení z vedomosti, že isté druhy kriminality sa vyskytujú v určitom čase, na určitom mieste, za istých okolností. Podľa tohto druhu prevencie je menej komplikované meniť tieto situácie, a tak predísť predchádzať páchaniu kriminality.
3. Prevencia viktimácie – je individualistický druh prevencie kriminality, ktorý sa zameriava na obeť trestného činu. Jeho cieľom je, aby sa osoba nestala obeťou. Obsahuje učenie subjektov opatreniam, ako minimalizovať riziko ich ohrozenia kriminalitou, v prípade ohrozenia učenie správnej reakcie a tiež pomoc už postihnutým obetiam.

Všetky tri druhy prevencií môžu byť realizované ako:

- Primárna prevencia – ako všeobecné pôsobenie na osoby, situácie a objekty.
- Sekundárna prevencia – ako pôsobenie na rizikové subjekty.

- Terciárna prevencia – ako prevencia recidívy a pomoc obeťtiam.¹⁹⁹

Prevencia je veľmi efektívnym spôsobom boja proti sociálno-patologickým javom. Zahŕňa v sebe najúčinnnejšie sociálno-štrukturálne zmeny. To však nie je jediným názorom v oblasti teórií riešiacich sociálno-patologické javy (SPJ). Stretávame sa s názorom, že terapia je tiež účinným nástrojom v boji proti SPJ, najmä pri drogových závislostiach. V prípade kriminality je možná represia ako prevencia zločinu.²⁰⁰ Podľa nášho názoru je najefektívnejším spôsobom prevencie pred SPJ sociálna práca a sociálno-štrukturálne zmeny vykonávané prostredníctvom nej.

Sociálna práca je vedecká činnosť, študijný odbor v rámci vysokoškolského štúdia a v neposlednom rade aj samostatná pomáhajúca profesia. Ako pomáhajúca profesia „sa zameriava na pomoc, podporu, sprevádzanie, posilnenie a zmocnenie sociálnych klientov, ktorými môžu byť jednotlivci, rodina, skupina, komunita i inštitúcia, a to prostredníctvom profesionálnej činnosti kvalifikovaných sociálnych pracovníkov“. Cieľom činnosti sociálneho pracovníka je zlepšiť či obnoviť psychosociálne fungovanie sociálnych klientov a vytvárať potrebné podmienky na dosiahnutie tohoto cieľa. Ako uvádza Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW, 2000), „profesia sociálna práca presadzuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch, ako aj zmocnenie a oslobodenie ľudí k zlepšeniu ich prosperity“.²⁰¹

4.2.2 Deviácia

Slovo deviácia je odvodené z latinského slova *deviato*, ktoré zna-

¹⁹⁹ HRONCOVÁ, J. a kol. 2004. *Sociálna patológia a jej prevencia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, s. 27 – 29. ISBN 8080559953.

²⁰⁰ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 24. ISBN 9788022410748.

²⁰¹ MÁTEL, A., SCHAVEL, M. a kol. 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, s. 58 – 59. ISBN 9788081320095.

mená odchýlku, úchylku. Deviácia je definovaná ako taký spôsob správania, ktorý nie je konformný vo vzťahu k spoločenskej norme. Pričom ide o spoločenskú normu akceptovanú väčšinou spoločnosti. Deviantné správanie porušuje akékoľvek sociálne normy, nielen tie, ktorých porušenie je sankciované, či už právnym, alebo morálnym spôsobom. Takto odlíšime od deviácie napr. kriminálne správanie, ktoré je jedným z jej foriem. Ako sme už uviedli, deviáciou bude každé jedno porušenie sociálnej normy. Teda rôzne podoby porušenia normatívu. Ako príklad môžeme uviesť alkoholizmus, avšak aj jeho extrémna prohibícia. Tak ako sociálna patológia, aj sociálna deviácia je relatívnym javom. A to preto, že normy nemožno dodržiavať rovnakým spôsobom. Toto tvrdenie odvodzujeme od individuality každej jednej osobnosti. Preto sme, dá sa povedať, denne svedkami porušovania noriem rozmanitými spôsobmi. Na riešenie tejto situácie jedinečnosti subjektov funguje v každej sociálnej spoločnosti určitý tolerančný limit. Takýto limit však nie je stály a mení sa podľa sociálno-kultúrnej úrovne daného sociálneho prostredia v čase. Tolerančný limit by sme v tomto prípade mohli definovať ako mieru tolerancie k dodržiavaniu noriem jednotlivcami v rámci konkrétneho sociálneho prostredia. Tak sa dostávame ku koncepcii objektívnej deviácie. Ide o situáciu, keď je kľúčové síce porušenie normy, ale pristupujú k nemu ešte ďalšie podmienky.

Takéto podmienky môžu byť:

- Spoločenská závažnosť,
- Opakovateľnosť,
- Hromadnosť a iné.²⁰²

Ako príklad sociálnej deviácie nám uvádza S. Bartlová situáciu, keď verejný činiteľ vezme úplatok, alebo aj keď žiak ide za školu alebo len odmietne sedieť na určenom mieste. Tu vidíme, že pojem sociálna deviácia naozaj nezahŕňa iba kriminálne správanie spoje-

²⁰² FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., s. 14 – 15. ISBN 9788024727813.

né s trestnou činnosťou a ani len protispoločenské správanie. Takto možno vysvetliť tvrdenie, že sociálna deviácia je „každým“ porušením sociálnej normy platnej v konkrétnom sociálnom prostredí. Aj keď je pravda, že väčšina foriem sociálneho správania, ktoré sú považované za deviantné, majú povahu práve protispoločného či kriminálneho správania. Pojem sociálnej deviácie sa uviedol do pozornosti v štyridsiatych rokoch najmä v britskej a americkej sociológii. Predchádzali mu pojmy sociálna patológia, dezorganizácia a pod. Z hľadiska sociológie deviácia nebude označovať nemravnosti ani zvrhlosti. Pôjde o neprispôsobenie či nerešpektovanie sociálnych noriem, ktoré akceptuje a rešpektuje väčšina. Toto neprispôsobenie nebude spravidla sankcionované či už morálne, právne, alebo nábožensky. Tak sa dostávame k odlíšeniu deviácie od sociálnej patológie. Na rozdiel od deviácie, sociálna patológia zahŕňa spoločensky nebezpečné, nežiaduce, negatívne sankcionované formy deviantného správania. Nie každá deviácia bude teda sociálnou patológiou. Sociálno-patologické javy sú škodlivé a priamo ohrozujú spoločnosť alebo konkrétne subjekty. Deviantné javy majú univerzálny charakter. Môžeme sa s nimi stretnúť vo všetkých druhoch sociálnych prostredí, pretože všade existujú jedinci alebo skupiny, ktorých správanie považujú iní jedinci alebo iné skupiny za deviantné.²⁰³

Relativitu pojmu sociálnej deviácie si môžeme priblížiť niekoľkými situáciami. Napríklad obrázok ženského aktu bude normálny v mužskom časopise, ale nevhodný v triede základnej školy. Spievanie účastníkov rockového či popového koncertu spolu s účinkujúcimi je úplne normálne, dokonca pozitívne hodnotené, kým na opernom prestavení by to bolo hrubé porušenie etikety. Alebo požívanie alkoholu osobami vo večerných hodinách v skupine napríklad pri sledovaní futbalového zápasu je bežným javom, ale pitie alkoholu osobou skoro ráno bude najskôr prejavom problému tejto osoby s alkoholom. Každý z nás sa určite dopúšťa deviantného správania, aj keď si to v daný moment celkom neuvedomuje. Aj

²⁰³ BARTLOVÁ, S. 1998. *Sociální patologie*. Brno, s. 6 – 11. ISBN 8070132590.

za priaznivých podmienok sa človek dopúšťa takéhoto správania. Dôvodom alebo spúšťačom sú rôzne okolité vplyvy, psychologické a sociálne faktory či vplyv kultúry, ako sú tradície a zvyky. Úplne bežným deviantným javom je napríklad meškanie na stretnutie alebo prebehnutie na červenú. Pre pochopenie sociálnej deviácie je markantné pochopiť aj samotné normy, odklonenie od ktorých sa považuje za deviantné. Pri kriminalite presne vieme, ktoré správanie je kriminálne. Každé, ktoré porušuje zákon. Pri deviácii je to zložitejšie, keďže v každej sociálnej spoločnosti platia odlišné pravidlá a sú zaužívané iné normy a tie sa menia v čase.²⁰⁴

Rozlišujeme viacero teórií, ktoré sa od seba odlišujú práve mierou morálneho a právneho relativizmu. Chceli by sme spomenúť tieto teórie:

1. Etnometodologická teória – je zameraná na problematiku juvenilnej delikvencie, spôsoby policajtov, vyšetrovateľov a procesného riadenia. Podľa tejto teórie majoritnú podstatu práva nemôžeme pochopiť z právnych noriem, ale môžeme ju pochopiť z toho, ako sú normy interpretované a aplikované v bežnom živote.
2. Teória labellingu – nazývaná aj etiketizačná teória berie do úvahy správanie, ktoré je jasne označené za deviantné, pričom nedošlo k porušeniu normy, a tiež správanie, ktorým k porušeniu normy došlo, ale ako deviantné nebolo označené. Vysvetlenie podľa Reissa znie: „Kradnúť ešte neznamená byť definovaný ako zlodej.“ Etiketizáciu je možné aplikovať aj na určité jednotlivé deviantné javy. Ako príklad môžeme uviesť prostitúciu. Prostitútka stráca úctu morálnym odmietaním spoločnosťou a práve toto odmietanie je etiketizáciou.
3. Teória primárnej a sekundárnej deviácie – táto teória považuje za primárnu deviáciu porušenie pravidla na základe „originálneho zdroja“. Napríklad požitie alkoholu ako reakcia na smrť blízkej osoby. Sekundárna deviácia bude „zdvojenou“ reakciou, čo znamená, že to je devianta reakcia na reakciu okolia na jeho primárnu deviáciu.

²⁰⁴ BARTLOVÁ, S. 1998. *Sociální patologie*. Brno, s. 6 – 11. ISBN 8070132590.

4. Teória absurdity – kým väčšina teórií pramení z predpokladu racionality, táto teória vychádza z predpokladu že pravidlá a normy neexistujú a nikto nevyžaduje ich dodržiavanie, teda zo situácie absurdity. „Pretože americká spoločnosť je taká komplexná, taká otvorená, taká premenlivá a pluralistická a pretože pravidlá a ich porušovanie sú tak fundamentálne problematické, môžeme právom očakávať, že členovia tejto spoločnosti často pociťujú použitie pravidiel ako absurdné.“
5. Radikálna teória – sa opiera o tézy marxizmu. Stavia na myšlienke, že o tom, čo je deviáciou rozhoduje vládnuca trieda, ktorá rozhodne, či je skutok deviantný a či bude sankciovaný.²⁰⁵

Prominentný teoretik v oblasti sociálnej deviácie A. K. Cohen (1966) diferencuje deviáciu z hľadiska dvoch rovín, a to psychologickú a sociologickú. Tieto dve roviny sú vzájomne prepojené. Rozlišuje tiež tzv. „čisté druhy teórií“, a to:

- a) Teória s dôrazom na aktéra – podľa ktorej existujú typy osôb, ktoré majú vrodený (biologické teórie) alebo nadobudnutý (psychika devianta, temperament) sklon k deviantnému správaniu.
- b) Teória s dôrazom na situáciu – ktorá predpokladá, že deviant sa ním stane kvôli príležitosti, plynúcej z konkrétnej situácie. K takejto situácii pristupujú okolnosti ako pokušenie či provokácie a tie ovplyvňujú voľbu devianta.
- c) Konjunktívna teória – je spojením predchádzajúcich dvoch teórií. Ide o interakciu osoby devianta a danej situácie.

Správanie označované v danom sociálnom prostredí za deviantné často vyvoláva spoločenskú reakciu, ktorá smeruje k:

- Náprave devianta
- Ochrane spoločnosti
- Varovaniu ostatných príslušníkov spoločnosti, že podobné správanie nebude tolerované.²⁰⁶

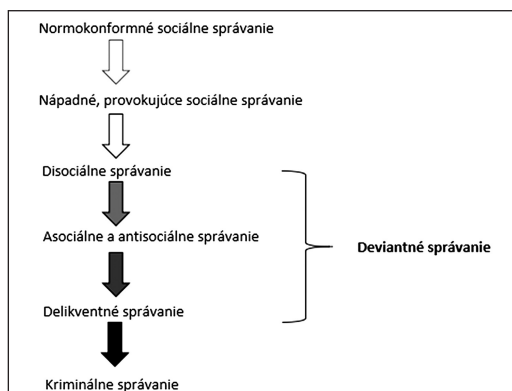
²⁰⁵ KAPR, J., LINHART, J., FISCHEROVÁ, V., VODÁKOVÁ, A. 1994. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha, s. 20 – 24. ISBN 8085850036.

²⁰⁶ BARTLOVÁ, S. 1998. *Sociální patologie*. Brno, s. 11 – 12. ISBN 8070132590.

Už zo základnej definície sociálnej deviácie, ktorá hovorí o odchýlke od štandardov správania, môžeme vyvodiť, že kľúčovým pojmom pri všetkých teóriách sociálnej deviácie bude pojem „správanie“. Na správanie nadväzuje ďalší dôležitý pojem „konanie“, a v neposlednom rade je dôležitá aj koncepcia normy. Týmto kategóriám sa budeme užšie venovať kvôli lepšiemu pochopeniu teórií sociálnej deviácie. Vo všeobecnosti by sme mohli správanie opísať ako reakciu jednotlivca či skupiny na určitú situáciu. Takáto reakcia obsahuje celý rad psychických pochodov jednotlivca či skupiny, ako sú emócie, vnímanie, predstavivosť, sociálna skúsenosť a pod. Každé správanie subjektu je jednak reakcia na predchádzajúce správanie iného subjektu a na druhej strane je tiež podnetom na nasledujúce správanie iného subjektu. Správanie ako také je vnímateľné zmyslami navonok. Sociálne správanie bude teda správanie, ktorého obsah a účel smeruje k partnerovi sociálneho vzťahu. Konanie je pojem menej všeobecný ako správanie. Konanie je súčasťou správania, je to jeden z druhov správania. Ide o vedomú a cielenú činnosť jednotlivca alebo skupiny, ktorá je reakciou na určitú objektívnu situáciu. Sociálne konanie je orientované na partnera sociálneho vzťahu. Ďalším elementárnym východiskom všetkých teórií je koncepcia normy. Durkheim a Weber identifikujú normu ako „elementárny prvok sociálnej existencie ľudstva“. Stručne povedané, každé jedno správanie subjektu, ako člena sociálneho spoločenstva, prebieha na pozadí normatívnej štruktúry, ktorú odzrkadľuje alebo voči ktorej jej namierené. Od tohto vysvetlenia môžeme odvodiť dva druhy správania, vzhľadom na konformitu k danej norme. Jedným typom je konformné správanie a druhým typom je deviantné správanie. Tak sa dostávame k ponímaniu sociálnej deviácie vo vzťahu a súvislosti so sociálnymi normami. Deviantné správanie má určitý vplyv na sociálne normy. Z tohto vzťahu môžeme ďalej odvodiť funkčné a dysfunkčné účinky deviácie:

1. Pozitívne účinky

- efekt presnejšieho definovania – normalita sa posudzuje z hľadiska odchýlného správania.

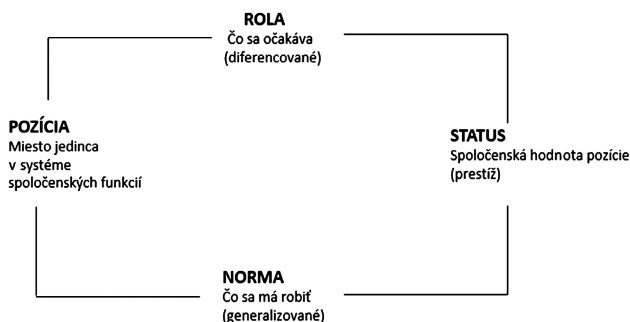
Obrázok č. 1. Úrovně deviantného správania

- efekt inovácie – až po nástupe deviácie prichádza možnosť zmeny. Deviácia zviditeľňuje nedostatky spoločnosti.
- efekt ventilu – ide o vymedzenie hraníc tolerancie, ktoré osoby nechcú prekročiť a tak byť vyčlenené zo spoločnosti. Čiže klesá riziko nedodržiavania noriem.
- efekt solidarizácie – reprezentuje vzájomnosť.

2. Negatívne účinky

- efekt záťaže – deviácia je porušovanie noriem, a teda narušovanie systému a to je spojené s nepríjemnosťami v sociálnom prostredí.
- efekt dezorganizácie – deviácia môže pôsobiť dezorganizačne, ak sa s ňou spoločenstvo nedokáže vyrovnáť.
- efekt vypadávaní – ak sa neplnia povinnosti, dôsledkom môže byť podryvanie systému a to znižuje odhodlanie k plneniu noriem.
- efekt neistoty – neplnenie pravidiel speje k zneisteniu členov spoločnosti a to vedie k absencii noriem.²⁰⁷

²⁰⁷ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 32 – 36. ISBN 9788022410748.

Obrázok č. 2. Prvky posudzovania deviácie

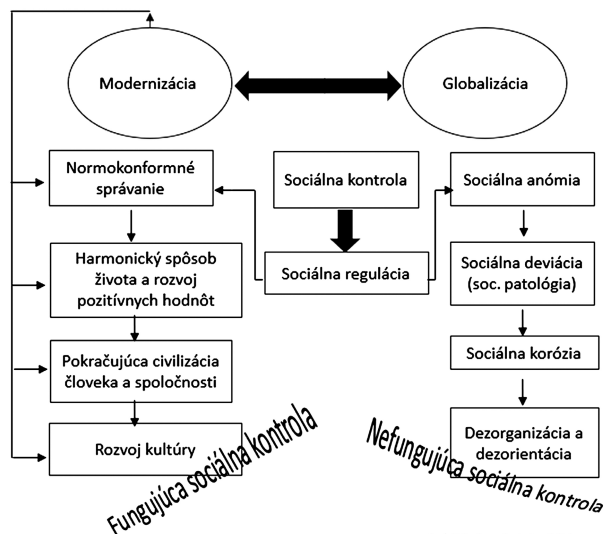
Ďalším primárnym prvkom v rámci deviantného správania je „norma“. Bez existencie normy ako záväzného pravidla správania by sme nevedeli rozlíšiť, ktoré správanie je konformné a ktoré naopak, nonkonformné vo vzťahu k predpísanému vzoru správania. Na to, aby tento systém dodržiavania noriem bol naozaj funkčný, musí existovať určitý mechanizmus kontroly. Bez kontroly by bolo vlastne nepodstatné, či sa niekto dopustil deviantného správania, pretože bez kontroly nemožno presadiť samotné dodržiavanie a bez toho by bola existencia noriem neúčelná. Kvôli tomu existuje inštitút „sociálnej kontroly“. Definícia A. Hirnera ju opisuje ako „seba realizačnú aktivitu danú súhrnom interakcií medzi emitormi a akceptormi napätia, vyplývajúceho z konfrontácie skutočného a ideálneho stavu v oblasti cieľov, hodnôt, noriem a realizačných činností sociálneho systému“. Zjednodušene možno povedať, že ide o nástroje na presadenie dodržiavania noriem, ktoré zabezpečujú stabilitu spoločnosti a upevňujú v nej poriadok. Medzi takéto nástroje sociálnej kontroly zaraďujeme:

1. Zákazy, predpisy a záväzné nariadenia,
2. Verejnú mienku,
3. Orgány náboženstva, politiky a práva.²⁰⁸

²⁰⁸ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 7 – 38. ISBN 9788022410748.

Sociálna kontrola prebieha medzi jedincami ako členmi sociálneho prostredia, ktorí sú vo vzájomných sociálnych vzťahoch. Má podobu konfrontácie normy a skutočného správania jedinca. Z hľadiska dôležitého pre našu problematiku sociálna kontrola pôsobí v oblasti reakcií na sociálne deviácie a v oblasti procesov sociálnej integrácie, ako napríklad prekonávanie napätia a konfliktov. Nositeľmi sociálnej kontroly môžu byť justícia, polícia, verejnosť ako celok, cirkev, ale i škola či rodičia. Od toho, kto je nositeľom kontroly, sa potom odvíjajú stratégie kontroly, ako napríklad prevencia, represia, trestná politika a pod. Bez ohľadu na to, kto je nositeľom kontroly, po vzdialení sa od normy nasleduje sankcia, ktorá môže byť negatívna, ale aj pozitívna. Sociálna kontrola je veľmi významným inštitútom, pretože nedostatočná kontrola môže spôsobiť sociálne problémy v spoločnosti až anómiu.²⁰⁹

Ondrejkoivič P. nám poskytol prehľadnú schému fungovania sociálnej kontroly.

Prof. PhDr. Peter Ondrejkoivič, PhD.

Obrázok č. 3. Schéma fungovania sociálnej kontroly

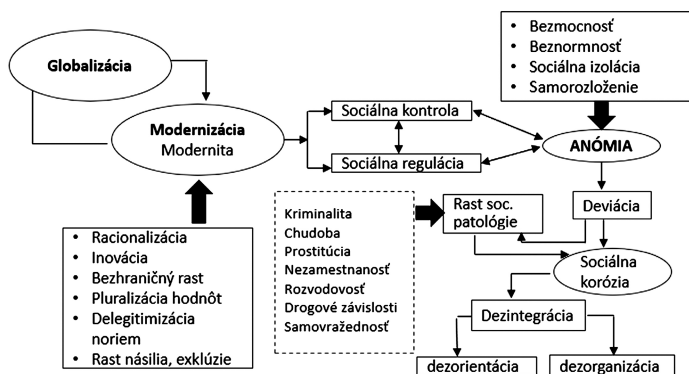
²⁰⁹ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 38. ISBN 9788022410748.

4.2.3 Anómia

V nadväznosti na problematiku sociálnej kontroly považujeme za dôležité rozobrať pojem anómia, ktorý sme uviedli ako negatívny dôsledok nedostatočnej sociálnej kontroly. Anómia (nem. *Anomie*, franc. *anómie*, angl. *anomy*) predstavuje špecifický stav spoločnosti, ktorej fungovanie je poškodené tým, že prestávajú platiť pravidlá, nedodržujú sa sociálne normy, priadok ani zákony. Doslovný preklad je bezzákonnosť. Základ slova vychádza z gréckeho *nomos*, čo znamená *zákon*. Z hľadiska sociológie začal venovať pozornosť tomuto pojmu E. Durkheim, podľa ktorého dôvodom vzniku anomických tendencií sú náhle ekonomické zmeny, bez ohľadu na to, či sú tieto zmeny pozitívne, alebo negatívne. Negatívnymi zmenami môže byť napríklad kríza či inflácia. Pozitívnou zmenou môže byť náhla konjunktúra. Práve na základe takýchto náhlych, nečakaných, výbušných situácií a udalostí vznikajú v spoločnosti krízy, či už politické, ekonomické alebo kultúrne. Obdobie krízy vyvíja na členov spoločnosti tlak, a tí sa potom uchýľujú k deviantnému najmä kriminálnemu správaniu, pretože v ňom hľadajú východisko z ťažkej situácie. Pre anómiu ako stav sociálneho rozpadu spoločnosti, je typické správanie jedincov odchylné od noriem a tiež nedostatočná sociálna regulácia. Sociálne spoločenstvo sa v tomto stave nachádza na jednej strane v dôsledku nepomeru medzi vysokými nárokmi na jednotlivcov a skupiny a na druhej strane obmedzenými prostriedkami.²¹⁰

Okrem sociálnej kontroly je dôležité venovať pozornosť ďalšiemu inštitútu, a to sociálnej regulácii. Kým sociálna kontrola porovnáva správanie jednotlivcov a skupín s predpísaným správaním podľa sociálnych noriem a vyhodnocuje odchýlky, sociálna regulácia sa premieňa do nástrojov, ktorými spoločnosť zabezpečuje plnenie noriem, cieľov a dodržiavanie hodnôt. P. Ondrejko nám poskytol prehľadné znázornenie tejto problematiky:

²¹⁰ ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 50 – 51. ISBN 9788022410748.

Peter Ondrejko, PhD.

Obrázok č. 4. Modernizácia a anomia

4.3 Akademické prostredie a sociálna patológia

4.3.1 Pojem akademické prostredie

Vo všeobecnosti pojem akademické prostredie označuje vysokú školu ako právnickú osobu, ktorá je vrcholnou vzdelávacou, umeleckou a vedeckou inštitúciou. Vysoké školy patriace do európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania a spoločného európskeho výskumného priestoru majú spoločné poslanie. Takýmto poslaním je rozširovať vedomosti, činorodosť a múdrosť, rozvíjať harmonickú osobnosť človeka, a tak prispievať k rozvoju vedomostnej spoločnosti prostredníctvom podpory vzdelanosti, zdravia, vedy a kultúry. Plnenie svojho poslania je hlavnou úlohou vysokej školy, ktorú naplňa poskytovaním vysokoškolského vzdelávania, vedeckého bádania či tvorivej umeleckej činnosti. Vysoké školy vedú svoju výchovu v duchu hodnôt demokracie a humanizmu ako i tolerancie. Študentov vedú k nezávislému, tvorivému a kritickému mysleniu, k národnej hrdosti a primeranému sebavedomiu. Jednou s majoritných úloh ich poslania je vychovať spôsobilých odborníkov s najvyšším vzdelaním, a vštepiť im vysoké morálne zásady

a zodpovednosť. Svojím pôsobením prospeievajú ku chápaniu, šíreniu a zveľaďovaniu národného kultúrneho dedičstva a ďalších kultúr v duchu kultúrneho pluralizmu. Okrem toho poskytujú vysoké školy aj kontinuálne vzdelávanie a tiež prispievajú k rozvoju vzdelávania na všetkých úrovniach, ako napríklad vzdelávaním učiteľov základných či stredných škôl. Taktiež spolupracujú s orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami a inými inštitúciami či už z oblasti kultúry, alebo hospodárstva. V neposlednom rade vysoké školy podporujú spoločné projekty s iným vysokými školami na medzinárodnej úrovni, napríklad vzájomným uznávaním štúdiá, a tak podporujú európsku spoluprácu.²¹¹

V užšom ponímaní by sme mohli akademické prostredie rozčleniť na viaceré prvky:

- Osobné,
- Vecné,
- Morálne.

Ad. 1 Osobná časť akademického prostredia zahŕňa celú akademickú obec. Akademickú obec ďalej delíme na zamestnaneckú a študentskú časť. Do zamestnaneckej časti radíme vysokoškolských učiteľov, výskumných pracovníkov a iných zamestnancov. Študentskú časť tvoria všetci študenti vysokej školy.

Ad. 2 Vecnú časť akademického prostredia tvoria všetky priestory, v rámci ktorých sa vykonáva poslanie vysokej školy a v ktorých prebieha jej vzdelávacia, pedagogická, vývojová, umelecká, hospodársko-správna, vedecká a výskumná činnosť. Ide teda o budovu alebo budovy školy, rektorátu, fakulty a tiež iné pracoviská späté s vysokou školou, a informačné pracoviská ako knižnice vysokej školy.

Ad. 3 Morálnou časťou akademického prostredia označujeme vzájomnú komunikáciu medzi zamestnaneckou časťou osobnej zložky a študentskou časťou osobnej zložky. Patrí sem ako osobná komunikácia, tak aj komunikácia prostredníctvom internetu.

²¹¹ Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/131/20140101>

4.3.2 Akademická etika

V tejto časti sa venujeme základnému vzťahu akademického prostredia. Ide o vzťah medzi učiteľom a študentom. Chceli by sme uviesť etické princípy, nevyhnutné na správne fungovanie takého-to vzťahu. Pretože ak sú vzťahy na akademickej pôde pozitívne, prebieha v nich vzájomná interakcia a komunikácia, predchádza sa tak sociálno-patologickým javom. Ak uvažujeme nad morálkou v akademickom prostredí, rozlišujeme správanie a konanie mravných subjektov. Subjekty, ktorých správanie môžeme v rámci akademického prostredia posudzovať sú jednak vysokoškolskí učitelia, výskumní pracovníci a iní zamestnanci a na druhej strane študenti vysokej školy. Pre nás je podstatný vzťah učiteľ a študent. Tieto dva subjekty sa denne dostávajú do vzájomnej interakcie, komunikujú, odovzdávajú a prijímajú informácie, riešia spory a pod. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že tam, kde pôsobia vo vzájomnom vzťahu viaceré subjekty, je vždy možnosť vzniku konfliktu.

Na presné opísanie pojmu komunikácia použijeme definíciu J. Oravcovej, ktorá znie: „Komunikácia je proces, ktorým sa uskutočňuje odovzdávanie, výmena informácií medzi dvomi účastníkmi sociálnej interakcie, t. j. tým, kto informáciu vysiela – emitent, a tým, kto informáciu prijíma – percipient.“²¹²

Podľa tejto definície vieme, že subjekty pri komunikácii vzájomne pôsobia jeden na druhého, keď jeden subjekt vyvoláva zmenu na druhom a spolu sa navzájom ovplyvňujú. To, akým spôsobom subjekty komunikujú, závisí od mnohých faktorov. Základným faktorom vystupovania subjektu je určite výchova a vek. Dôležitým, dá sa povedať naučeným faktorom, je vzdelanie. Podstatným faktorom bude aj prostredie, kde sa komunikácia odohráva. V našom prípade ide o akademickú pôdu, z čoho môžeme odvodiť určitý štandard správania, ktorý musí byť dodržaný. A nakoniec subjektívne faktory, ktoré sú individuálne u každého jedinca a ktoré sa

²¹² ORAVCOVÁ, J. 2004. *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica: UMB, s. 102. ISBN 8080559805.

menia. Takými faktormi sú napríklad nálada subjektu, zdravotný stav, vplyv osobných záležitostí a pod.

Okrem spomenutých faktorov vzájomnú interakciu ovplyvňuje aj postavenie subjektov. Na jednej strane je postavenie subjektov tohto vzťahu nerovnovážne. Vysokoškolský profesor má určitý profesijný status, je držiteľom viacerých titulov a má určité úlohy vyplývajúce z jeho postavenia. Toto z neho robí nadriadený subjekt. Zatiaľ čo študent je adresát jeho výstupov. Áno, toto postavenie je reálne a určite by sa študenti mali podľa toho k profesorom správať a prejavovať im úctu. Avšak nielen na jednej strane vzájomného vzťahu treba prejavovať rešpekt. Tu sa dostávame k rovnovážnemu postaveniu učiteľov a študentov. Ide o rovnovážny vzťah z toho hľadiska, že tak ako profesor, aj študent je rovnocenná ľudská bytosť, ktorá si zaslúži úctu, rešpekt a dôstojnosť. Samozrejme, že nadradené postavenie profesora, vyplývajúce z jeho veku, vzdelania a schopností, je neopomenuteľné. Ale vo vzťahu k etickým princípom bude postavenie v jednej rovine.

Subjekty by sa mali navzájom rešpektovať, prejavovať si úctu, akceptovať názory a tiež prejavovať empatiu. Učiteľ by mal podľa nášho názoru vystupovať predovšetkým ako kladná postava. Snažiť sa v prvom rade kvalitne odvieť svoju prácu a popritom si vybudovať so študentami aj pozitívny vzťah. Mohol by prejaviť napríklad aj zmysel pre humor, pre odľahčenie, a tak sa priblížiť študentom. Mal by pôsobiť srdečne a byť tolerantný. Optimizmus je tiež priaznivou vlastnosťou pre človeka, ktorý denne ovplyvňuje desiatky ľudí. Ak je postava učiteľa kladná, je dobrá aj jeho výučba, a tým sa stáva aj predmet, ktorý vyučuje, obľúbený. Ak učiteľ vystupuje negatívne, neúprimne, povýšenecky a nedodríava slovo, potom sa aj k jeho predmetu študenti stavajú s odporom. Negatívne pôsobenie profesora môže dokonca vyvolať u niektorých študentov aj strach. Učiteľ ako zrelý, dospelý, inteligentný subjekt na úrovni by mal k študentovi pristupovať morálne rovnocenne a prejavovať mu úctu aj rešpekt. Naproti tomu študent by si mal svojho vyučujúceho takisto vážiť, pristupovať k nemu s úctou a rešpektom. Študent by si mal svedomite plniť svoje povinnosti, slušne a na úrovni sa správať na prednáškach

a seminároch, a tak prejavovať úctu k práci svojho učiteľa. A takisto slušne vystupovať aj vo vzájomnej komunikácii. Ide teda o vzájomné pôsobenie, ktoré je pozitívne funkčné, ak oba subjekty dodržiavajú uvedené pravidlá vzájomnej komunikácie. Oproti tomu, ak subjekty vybočia z uvedených pravidiel, v komunikácii dochádza k zlyhaniu, a to vedie k sociálno-patologickým javom, ku ktorým môžu potom subjekty siahť.

Takže vzájomná interakcia medzi učiteľom a študentom na akademickej pôde by mala podliehať základným princípom humánosti, recipročnej úcte a rešpektu. Subjekty by sa mali správať slušne, čestne, spravodlivo, tolerantne, empaticky a zodpovedne. Myslíme si, že dodržiavanie týchto princípov môže prispieť k zlepšeniu vzťahov medzi učiteľmi a študentmi. Samozrejme, neexistuje dokonalý učiteľ, ktorý by vyhovoval každému študentovi, a určite neexistuje ani dokonalý študent, ale všetci by sme sa mali snažiť zhovievavo pristupovať k ostatným a prispievať tak k harmonickému prostrediu na akademickej pôde.

4.3.3 Sociálno-patologické javy v akademickom prostredí

Sociálno-patologické prejavy môžeme pozorovať vo všetkých druhoch sociálnych prostredí. Aj keď by sa nám na prvý pohľad mohlo zdať, že ide o nepatologické prostredie, určite aj v ňom nájdeme prvky sociálnej patológie. Spoľahlivo môžeme povedať, že sociálno-patologické javy v dnešnej dobe badať u všetkých sociálnych skupín. Akademické prostredie tiež nie je výnimkou. Napriek tomu, že práve akademické prostredie v nás vzbudzuje dojem etickej dokonalosti, nie je to úplne tak. Aj na akademickej pôde sme často svedkami prejavov sociálnej patológie. Takéto prejavy sa vyskytujú na strane zamestnancov vysokých škôl, ako aj na strane študentov. Dôvody sú rozmanité a pri každej situácii subjektívne. Vo všeobecnosti sociálno-patologické prejavy v akademickom prostredí rozdeľujeme do štyroch úrovní. Tieto úrovne sú:

- Systémová
- Konkrétnych vysokých škôl
- Konkrétnych katedier a ústavov
- Jedincov

Všetky štyri úrovne spolu navzájom súvisia a nadväzujú jedna na druhú. Najmä systémová úroveň a úroveň konkrétnych vysokých škôl majú spoločnú problematiku, tzv. vysokoškolskú alebo výskumnú politiku. Tieto dve politiky spájajú účastníci, ktorí sa vyskytujú v oboch politikách a aj niektoré ich spoločné ciele. Vysokoškolská politika je spojením obsahových, inštitucionálnych a procesných prístupov a rozhodnutí, ktoré sa uplatňujú s ohľadom na verejný záujem. Vysokoškolská politika stojí na týchto základných témach:

- Štruktúra vysokoškolského systému
- Financovanie vysokých škôl
- Prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu
- Obsah vysokoškolského vzdelávania (kurikulárna politika)²¹³

4.3.3.1 Systémová úroveň

Systémová úroveň bude predstavovať najvšeobecnejšie prostredie, čiže problematika sa bude dotýkať najväčšieho okruhu osôb. Pre definovanie dotknutej skupiny môžeme povedať, že ide o skutočnosti jednak na národnej úrovni, ale aj na nadnárodnej úrovni.

Dominantným procesom na systémovej úrovni je predovšetkým financovanie vysokoškolského systému a financovanie vedy. Tu badať konflikt pedagogiky verzus vedy. Mohlo by sa zdať, že idú ruka v ruke, ale skutočnosť je iná. Tak ako uvádzajú českí autori, v posledných rokoch sa dôraz viac kladie na oblasť vedy. Túto skutočnosť považujú za dôvod, prečo sa často akademici stávajú niečím ako „projektovými manažérmi“. Snažia sa zrealizovať čo najviac rôznych projektov, len aby získali peniaze pre vysokú ško-

²¹³ SMOLÍK, J. 2016. *Úvahy nad sociální patologií*. Praha: s. 6.

lu. Vedu tak stavajú do pozície biznisu, a tak sa pravý význam vedy stráca a oni sa naháňajú za peniazmi. Predbiehajú sa v publikovaní článkov, monografií či konferenčných príspevkov v rôznych databázach.²¹⁴

Toto problematikou sa dostávame postupne k ďalšej a tou je kvalita verzus kvantita. Posadnutosť po vedeckých výstupoch zanecháva negatívne následky na kvalite týchto výstupov. Eminentný záujem sa venuje *impakt faktoru*. Impakt faktor (impactfactor, impakt, impaktný faktor, faktor dopadu, faktor vplyvu; angl. *impactfactor*; skratene IF) predstavuje citačný index, ktorý vyjadruje pomer počtu citácií, ktoré boli zaznamenané v hodnotenom roku na všetky články v ňom publikované za predchádzajúce dva roky, a to k celkovému počtu všetkých týchto článkov. Pri vedeckej činnosti nám slúži ako meradlo prínosu a kvality vedeckého časopisu. Zjednodušene povedané, je to počet citácií vedeckej publikácie vo významných vedeckých časopisoch, slúžiaci ako meradlo kvality vedeckej publikácie.²¹⁵ Niektorí autori zastávajú názor, že hlavne pri určitých konkrétnych časopisoch sa utvárajú tzv. „citačné mafie“. Tie majú za úlohu umelo zvyšovať vplyv jednotlivých textov či časopisov. K tejto téme sa vyjadruje aj V. Spusta, ktorý konštatuje „že jednostranné sociometrické hodnotenie vedy, ktoré sa vynorilo ako produkt byrokratov (teda tých, ktorí sa sami vedou nezaoberajú), sa časom môže stať jednou z mnohých ďalších, doteraz nepomenovaných príčin rozkladu morálneho vedomia spoločnosti a komunity vedcov“. Taktiež podľa neho tieto negatívne vplyvy môžu znevýhodňovať čestných vedcov.²¹⁶

Vysoké školstvo a veda by mali slúžiť rozvoju spoločnosti a zastať predovšetkým tradičné hodnoty a idey, a na princípe ich do-

²¹⁴ ČADIL, V. Bibliometrie jako nástroj hodnocení programů výzkumu a vývoje v České republice. *Evaluační teorie a praxe*, 2015, roč. 3, č. 2, s. 12.

²¹⁵ PETÁKOVÁ, Z. Impakt faktor. Opačné mínění [11.10.2007]. [online] vesmir.cz.[Cit. 14.01.2020] dostupné na internete: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2007/cislo-10/impakt-faktor-opacne-mineni.html>

²¹⁶ SPUSTA, V. Je české akademické prostředí nemocné, nebo „jen“ nemravné? *Pedagogika*, roč. LXI, č. 1, 2011, s. 68.

držania fungovať. Ako východiskové hodnoty vysokoškolského systému sa uvádzajú najmä:

1. Akademická sloboda.
2. Slobodná výučba.
3. Inštitucionálna autonómia.
4. Výskum.
5. Hľadanie pravdy a objektívneho poznania.
6. Racionalita.
7. Neutrálny a otvorený priestor pre debatu.
8. Rozvoj osobnej autonómie študentov.
9. Formovanie charakteru študentov.
10. Rozvoj kritických schopností u študentov.
11. Kritické myslenie v spoločnosti.
12. Zachovávanie kultúry.²¹⁷

Ďalším elementom na systémovej úrovni je tlak na internacionalizáciu. Ten sa premieta hlavne v realizácii študijných programov v angličtine, medzinárodných konferenciách, prednášaním na zahraničných univerzitách či uskutočňovaní rôznych kurzov. S tým je spojené aj preferovanie krátkodobých pobytov v zahraničí, či už ide o študijné alebo výskumno-vedecké pobyty.

Nejeden autor považuje za významný problém, patriaci takisto pod systémovú úroveň, „masifikáciu“. Ide o to, že doba ide vpred a s ňou aj nároky na vysokoškolských učiteľov a na ich výkonnosť. Učitelia tak majú viac povinností, väčšiu zodpovednosť, menej času a de facto podliehajú aj kontrole náplne ich práce. Samozrejme, s modernizáciou prichádza aj lepšie vybavenie vysokých škôl, ktoré umožňuje učiteľom narást ich aktivít lepšie zvládať. Avšak, nemožno modernizáciu pracovísk považovať ako argument pre stále väčšie zaťaženie vysokoškolských učiteľov. Vezmime si roz-

²¹⁷ FIALA, P. – NANTL, J. Vysokoškolská a výzkumná politika. In: BALÍK, S. – CÍSAŘ, O. – FIALA, P. a kol. *Veřejné politiky v České republice v letech 1989 – 2009*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010 s. 545.

diel, keď vyučujúci prednáša pre dvadsať a pre dvesto študentov. S nárastom poslucháčov predsa priamo úmerne klesá kvalita komunikácie. Študenti a vyučujúci sa míňajú v osobnom kontakte a štúdium tak prebieha v duchu anonymity. Osobný kontakt sa zaručuje už len pri potrebných konzultáciách, napríklad pri diplomových prácach. Celá táto „masifikácia“ tak spôsobuje znižovanie požiadaviek na študentov, čím klesá celková úroveň vysokoškolského vzdelania. Menej požiadaviek na študentov predpokladá priemernosť a pri priemerných študentoch zasa klesajú požiadavky aj na pedagógov. Celý tento kolobeh výrazne ovplyvňuje kvalitu vysokých škôl. Pokračuje to znižovaním požiadaviek pri prijímaní študentov a výsledkom je prijímanie menej schopných študentov. Takéto zníženie štandardov ústi do „inflácie vzdelávania“. V takej situácii potom dané tituly nezodpovedajú skutočným vedomostiam študentov.²¹⁸ Opisovaná situácia je rozhodne veľmi nežiaduca a je veľmi dôležité zachovávať vyššie spomínané hodnoty a pridržať sa tak vytýčených štandardov.

Patologické javy v akademickom prostredí na systémovej úrovni sú pomerne chýlostivou témou a veľmi záleží aj na uhle pohľadu. Uviedli sme názory viacerých, väčšinou českých autorov a problematiku priblížili prostredníctvom vysvetlenia ich myšlienok. Samozrejme, nemožno takúto obširnu tému prezentovať len názorom jedného človeka, respektíve jedným uhlom pohľadu. Vykonalí sme teda malý osobný výskum, v rámci ktorého sme oslovili doc. Ing. Pavla Augustína, CSc., aby nám zodpovedal niekoľko otázok týkajúcich sa problematiky systémovej úrovne, a tak načrtnol možno alternatívny pohľad na danú tému. Docent Augustín pôsobil na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Disponuje dlhoročnou praxou v oblasti vzdelávania, a tak sa domnievame, že jeho vyjadrenie k danej téme nám bude prínosom. V rámci výskumu sme mu položili nasledujúce otázky.

²¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, J. – PABIAN, P. – SMITH, S. – STOCKELOVÁ, T. – ŠIMA, K. – VIRTOVÁ, T. 2014. *Politika a každodennost na českých vysokých školách. Etnografické pohledy na vzdělávání a výzkum*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 34.

1 – Prejavil sa dôraz na vedeckú činnosť VŠ na kvalite vzdelávania?

Odpoveď: Najprv si treba povedať, aká je náplň funkcie vysokoškolského profesora. V prvom rade má zodpovednosť aj v oblasti vedy. Rozlišujeme teda pedagogickú a vedeckú oblasť pôsobenia. V oblasti pedagogickej ide o priamy kontakt prostredníctvom prednášok a vzdelávanie študentov. Druhá časť je vedeckovýskumná činnosť a jej publikovanie. Problémy praxe by mali byť predostreté vysokej škole, pretože vysoká škola je vedeckovýskumné pracovisko. Nie som presvedčený o kvalite vedeckovýskumnej činnosti a jej publikácii, a to preto, že niektorí profesori pôsobia na viacerých vysokých školách, čím je zanedbaná konkrétna vedeckovýskumná činnosť. Problém „lietajúcich profesorov“ sa vyskytuje najmä kvôli akreditačným systémom vysokých škôl, ktoré nútia školy, aby mali vytvorené podmienky na pedagogickú činnosť v podobe odborného personálu. V praxi sa môžeme stretnúť s prípadmi, keď profesor pôsobí fiktívne v rámci konkrétnej vysokej školy, preto aby škola mala akreditovaný daný predmet.

Názor P. Augustína je v kontraste s názorom prezentovaným vyššie spomenutých českých autorov. Tak sa dostávame do veľmi zaujímavej situácie, v ktorej existuje konkrétny problém v podobe sociálno-patologického javu, avšak predostierame dve jeho príčiny. Reálnym problémom je nedostatočná príprava niektorých vysokoškolských profesorov na vzdelávaciu činnosť. Kým jeden autor vidí príčinu v tom, že títo profesori venujú väčšinu energie skôr vedeckovýskumnej činnosti, P. Augustín vidí nedostatok niekde inde. Podľa jeho názoru je ťažisko problému v pôsobení profesorov na viacerých fakultách. A domnieva sa, že z toho dôvodu nezostáva dostatok času na prípravu na vyučovanie a dokonca ani na vedeckú činnosť. Zastáva myšlienku, že príprava vysokoškolského profesora na vyučovanie by mala byť jeho prvoradou úlohou, aby dostatočne naplnil svoje poslanie odovzdania informácií svojim študentom. Toto odovzdanie by malo byť kvalifikované a kvalitné, aby študenti vedeli tieto informácie reálne zužitkovať a využiť aj v praxi. Preto by mali vyučujúci venovať dostatok času príprave

a tiež prehlbovať svoje vedomosti. Okrem toho by mali zvoliť spôsob odovzdávania informácií tak, aby dostatočne zaujali svojich poslucháčov, a tak zaistili fungujúcu spätnú väzbu a udržali vysokú kvalitu výučby.

2 – Aká je výberová prax pri prideľovaní grantov?

Odpoveď: Začína to na jednotlivých ministerstvách, kde ich požiadavky by sa mali premiestniť na vedeckovýskumnú činnosť vysokých škôl. Škola sa uchádza o jednotlivé projekty, ktoré určuje ministerstvo. Škola sa prihlási ku konkrétnej téme a na to dostane granty. V rámci školy potom vedecká rada vysokej školy určí podľa odbornosti vedúceho výskumnej činnosti a prideli mu konkrétny projekt, poskytne naňho granty a vytvorí sa riešiteľský tím. Výberové konanie prideľovania projektov rozdeľuje ministerstvo. Sú stanovené všeobecné podmienky, ktoré musí škola splniť, aby jej mohol byť pridelený konkrétny projekt. V prípade prerozdelenia grantov na projekty vysokých škôl môžeme zaznamenať len výnimočne. Problematika sa zameriava skôr na následné práce profesorov na vypracovávaní konkrétnych projektov.

V tejto otázke sa skoršie uvedené názory výrazne nelíšia s názorom P. Augustína. Je reálne možné, že vyučujúci, ktorý je zodpovedný za splnenie konkrétnych úloh v rámci vypracovávania grantového projektu, venuje tejto práci veľa času a energie. Potom sa môže stať, že upustí v niektorých miestach výučby. To sa môže prejaviť napríklad siahnutím po zľahčovacích prostriedkoch, ako napr. rozposielanie materiálov, alebo odzrkadliť v celkovej kvalite jeho prezentácie na prednáškach.

3. Je správne, že autori publikačných výstupov sú nútení platiť, aby sa dostali na stránky karentovaných časopisov?

Odpoveď: Je nesprávny postoj školy, keď sa jednotliví vedeckovýskumní pracovníci musia presadzovať súkromne a škola im nezabezpečuje tento vedecký rast, napríklad práve v publikačnej činnosti. Keď profesor vytvorí naozaj dobrý, kvalitný článok, ktorý môže byť prínosom v konkrétnej sfére záujmu, nie je spravodlivé,

aby musel vynaložiť ešte aj finančné prostriedky na jeho zverejnenie. Naopak, práve jemu by mali byť poskytnuté finančné prostriedky za jeho vedeckovýskumnú činnosť ako ohodnotenie prínosu, ktorým je jeho publikácia v konkrétnej problematike. Na druhej strane škola, na ktorej učiteľ pôsobí, by mala podporovať jeho rast aj takým spôsobom, že podporí jeho publikačnú činnosť. Veď tým robí dobré meno aj tejto škole. Takže nie, nie je to úplne správne s prihliadnutím na osoby publikujúcich učiteľov.

Odpoveď P. Augustína je veľmi výstižná a predostiera nám úplne nový pohľad na danú tému. Podľa nášho názoru je jeho myšlienka realistická a spravodlivá. Súhlasíme, že škola by mala podporovať svojich profesorov úhradou takýchto nákladov. V prvom rade tým prispieť k prehlbovaniu kvalifikácie profesorov. V ďalšom rade ich motivovať k tej publikačnej činnosti, a tak si zaistiť prestíž aj pre školu. Myslíme si, že takúto podporu zo strany vysokej školy by učitelia privítali a bola by pre nich motivujúca. Do publikačnej činnosti by sa tak zapojil možno aj väčší počet profesorov a celkovo by sa tento proces zdynamizoval, čo by v konečnom dôsledku mohlo pozdvihnúť celkovú vedeckovýskumnú úroveň. Tento názor môžeme označiť ako realistické riešenie danej problematiky, ktoré by sme si vedeli po určitej úprave internými pravidlami vysokej školy predstaviť aj v reálnej praxi.

4 – Venuje sa dostatočná pozornosť pedagogicko-psychologickej príprave učiteľov a zdokonaľovaniu ich metodických spôsobilostí?

Odpoveď: Nevenuje. Hodina musí mať svoju náplň. Čo nevedia ľudia, ktorí jednak nemajú pedagogické minimum alebo nemajú dostatočnú úroveň v pedagogickej rétorike, psychológii, filozofii. Problematiku nedostatočnej pedagogickej úrovne vidíme v nedostatku kvalifikovaných a kvalitných vyučujúcich. A na druhej strane aj vo financovaní pedagogickej časti vysokej školy.

V tejto otázke sa názor P. Augustína zhoduje so spomínanými názormi českých autorov. Poukazuje na nedostatočnú úroveň pedagogicko-psychologickej prípravy učiteľov, čo pripisuje jednak nedostatku pedagogického vzdelania a jednak nedostatočným

vedomostiam z oblasti psychológie či filozofie a podobne. Podľa jeho názoru niektorí učitelia denne „recitujú“ obsah knihy na prednáškach a často nemajú záujem zavádzať inovácie do svojich prednášok. Práve v tom však vidíme možnosť zlepšenia. Zavádzaním nových praktík, v snahe učiteľov priblížiť sa študentom. Učiteľ by mal vyvíjať úsilie, aby jeho prednášky boli zaujímavé a atraktívne pre jeho študentov, mal by sa snažiť zaujať čo najväčší počet poslucháčov. Vzbudiť v študentoch záujem o daný predmet a konkrétnu problematiku, čoho dôsledkom by bolo zaniechanie študentov pre danú oblasť štúdia, to by umožnilo potlačanie negatívnych patologických javov aj ďalších prejavov, ako napríklad že študent by sa potom nesnažil zľahčovať si prípravu ale naozaj by sa dostatočne a do hĺbky venoval štúdiu.

5 – Prispieva financovanie vysokých škôl na počet poslucháčov kvalite výučby a pripravenosti absolventov na prax?

Odpoveď: Študenti predstavujú pre školu financie. Kvantitou študentov trpí kvalita výučby a vôbec kvalita vysokej školy ako taká. Školy alebo konkrétne predmety sú určené na určitý počet študentov, školy tento počet presahujú, a tým veľmi trpí kvalita.

K odpovedi na túto otázku sa môžeme vyjadriť viac-menej iba komparatívne. Financovanie vysokých škôl je zväčša neznámou témou pre obvyčajného študenta, avšak zatiaľ všetky nazbierané informácie preukazujú že tento vplyv je naozaj dôležitý. Spomínajú autori aj P. Augustín vidia v tejto sfére značný problém. Samozrejme to, že študenti predstavujú pre školu určitý zdroj financií je všeobecne dostupnou informáciou. Ale to, že niekedy školy tento systém preceňujú, spôsobujú až nežiaduce stavy, keď sa počet študentov navýši natoľko, že kvalita vyučovania sa dá dosiahnuť len s ťažkosťami. Je totiž určite rozdiel prednášať napríklad pre päťdesiat a pre sto študentov. Osobnú interakciu pri veľkom množstve študentov nemožno dostatočne udržať. To je veľký nedostatok, pretože študent potom nie je nútený premýšľať, odpovedať, dávať pozor a ani sa zapájať do prípadnej diskusie. Podľa nášho názoru by sa tieto počty mali určite limitovať tak, aby bola osobná interak-

cia v skupine zaručená a kvalita výučby mohla dosahovať najvyššiu úroveň. Takto postavený systém je priaznivý pre študentov, ale aj pre vyučujúcich.

4.3.3.2 *Úroveň konkrétnych vysokých škôl*

Táto úroveň nadväzuje na systémovú úroveň a dopĺňa ju. Problematika zo systémovej úrovne sa ďalej konkretizuje na jednotlivé vysoké školy. Z tohto hľadiska spomenieme byrokratizáciu a komputerizáciu. Čo sa týka komputerizácie, nemôžeme jednoznačne hovoriť o negatívnom vplyve. Ale môžeme povedať, že zavedenie univerzitných informačných systémov prinieslo zvýšenie hlavne finančných, ale aj materiálnych a personálnych požiadaviek.

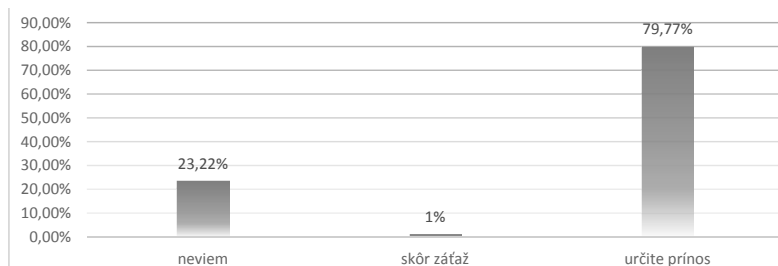
J. Smolík upozorňuje na nejednoznačné či sprísňujúce sa kritériá pri udeľovaní a získavaní akademických titulov ako docentúra a profesúra.

Azda najzávažnejšou problematikou tejto úrovne je rozdiel medzi verejnými štátnymi a súkromnými vysokými školami, najmä vo financovaní. Túto situáciu často vnímajú aj samotní študenti, avšak verejne sa málokedy spomína.

V rámci hlbšieho preskúmania problematiky tejto a nasledujúcich úrovní sme zostavili dotazník zložený z otázok o danej téme a tieto otázky sme položili študentom vysokých škôl. Cieľom prieskumu je zistiť názor študentov na opisované skutočnosti a porovnať ich vnímanie konkrétnych skutočností s inými názormi. Dotazník vyplnilo stotri (103) respondentov. Všetci zúčastnení sú aktívnymi študentami či už verejných, alebo súkromných vysokých škôl. Myslíme si, že študentov sa priamo dotýkajú všetky diskutované javy a ich názor nám môže priniesť zaujímavý pohľad na konkrétnu problematiku.

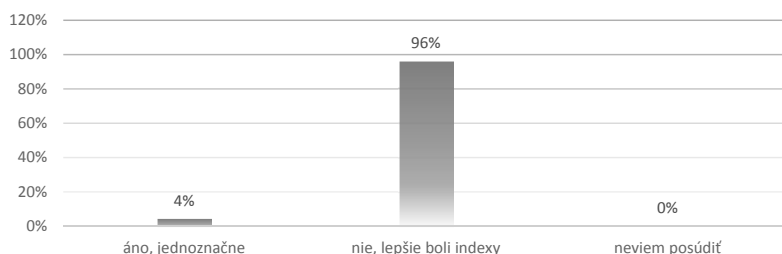
V prvej časti dotazníka, kde sa venujeme úrovni konkrétnych vysokých škôl, sme zostavili otázky so zameraním najmä na oblasť komputerizácie, a teda otázky školských informačných systémov a na oblasť rozdielov medzi verejnými a súkromnými vysokými školami.

1. Považujete komputerizáciu za prínos v rámci akademického prostredia alebo skôr ako záťaž?

Reakcia na prvú otázku je viac-menej jednoznačná. Až 77 % študentov považuje komputerizáciu za prínos. Len jeden respondent odpovedal, že ju vidí ako záťaž a zvyšných 22 % sa nevedelo vyjadriť, čo mohlo byť spôsobené aj neznalosťou pojmu alebo jednoducho majú neutrálny postoj k danej téme. Aj keď sme spomenuli v súvislosti s komputerizáciou určité zvyšujúce sa finančné a personálne potreby, aj tak v nej vidíme veľký prínos a markantne uľahčenie styku študentov so zamestnancami vysokej školy, či už učiteľmi alebo aj pracovníkmi študijného oddelenia pri riešení konkrétnych problémov.

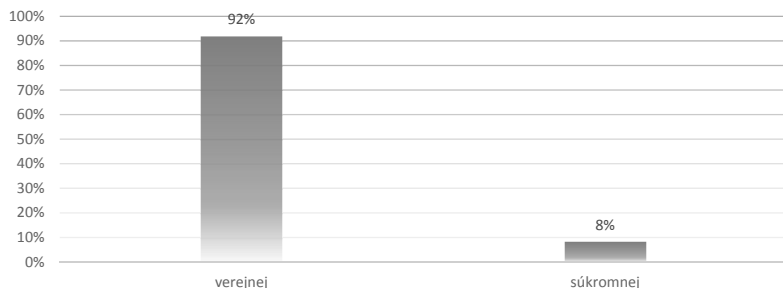
2. Je pre vás používanie univerzitných informačných systémov pohodlnejšie?

Stotožňujeme sa s názorom väčšiny respondentov a myslíme si, že univerzitné informačné systémy sú veľmi uľahčujúcim prostriedkom. Študenti si prostredníctvom nich vedia rýchlo a ľahko

v pohodlí domova skontrolovať svoje známky, prihlasovať sa a odhlasovať zo skúšok, komunikovať s učiteľmi a podobne.

3. Ste študentom verejnej alebo súkromnej vysokej školy?

Cieľom zistenia počtu zúčastnených študentov študujúcich na verejných vysokých školách a počtu študentov študujúcich na súkromných vysokých školách je to, aby sme videli, či napríklad kladne v prospech súkromných vysokých škôl hlasovali práve len ich študenti, alebo nie. Počet študentov súkromných vysokých škôl z našich zúčastnených je len osem. Na nasledujúcich otázkach pousúdime, či sa tento počet odzrkadľuje na odpovediach, alebo nie.

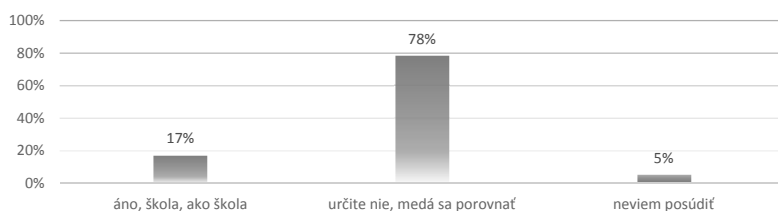
4. Myslíte si, že požiadavky na získanie akademického titulu sú na verejnej a súkromnej vysokej škole porovnateľné?

Na tejto otázke môžeme vidieť, že nielen študenti súkromných vysokých škôl hlasovali kladne, hoci percento kladne hlasujúcich nie je vysoké. Až 72 % študentov si myslí, že požiadavky na získanie

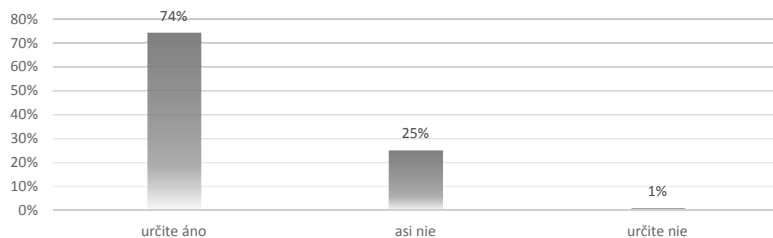
nie akademického titulu nie sú porovnateľné medzi verejnými a súkromnými školami. Ak tento nepomer vnímajú samotní študenti, je možné o tomto probléme reálne diskutovať. Ani nie, tak o tom, či problém existuje, alebo nie, ale konkrétne o dôvodoch a príčinách.

5. Považujete úroveň verejných vysokých škôl a súkromných vysokých škôl za kvalitatívne rovnakú?

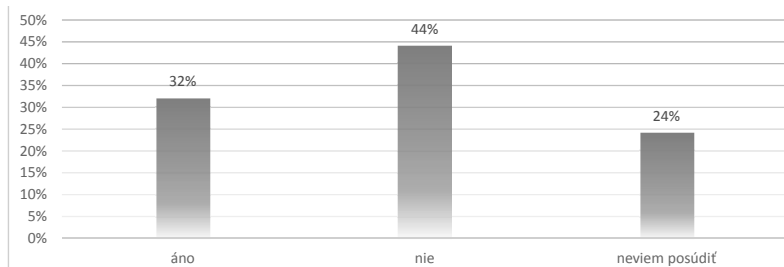
Otázkou kvality nadväzujeme na predchádzajúcu otázku a odpovede sú opäť v neprospech súkromných škôl. V tomto prípade je počet negatívne hlasujúcich ešte o niečo vyšší, čo nás utvrdzuje v predchádzajúcej teórii.

6. Máte dojem, že financovanie súkromných vysokých škôl má vplyv na získanie akademických titulov?

Touto otázkou môžeme načrtnúť dôvod spomínanej problematiky. Aj naši respondenti vidia problém práve vo financovaní súkromného školstva. V nejednej sfére dnešného života sú financie najdôležitejším ukazovateľom a v niektorých prípadoch by sme sa mohli domnievať, že aj v školstve môže byť tento systém financovania preferovaný.

7. Myslíte si, že uplatnenie uchádzačov verejných a súkromných vysokých škôl má rovnaké možnosti?

Odpoveď na poslednú otázku nie je taká jednoznačná. Až 32 % opýtaných si myslí, že uplatnenie uchádzačov verejných a súkromných vysokých škôl má rovnaké možnosti. Ďalších 24 % sa k tejto otázke nevedelo vyjadriť. Domnievame sa, že dôvodom je skutočnosť aktívneho štúdia respondentov, a teda ešte nevedia celkom posúdiť uplatnenie. 44 % nevidí v uplatnení rovnaké možnosti. Toto percento je zaujímavé, pretože pri predchádzajúcich otázkach väčšina zaujala negatívny postoj k súkromnému školstvu a v konečnom dôsledku nie všetci z tých tvrdení vyvodili dôsledok. Pretože práve odpoveďou na túto otázku zisťujeme dôsledok nerovností medzi porovnávanými skupinami. Avšak stále zostáva vyššie percento proti, a ak by sme sa priklonili k domnienke, že tí, ktorí nevedeli posúdiť odpoveď, tak hlasovali kvôli spomínaným dôvodom, stále zostávame pri tvrdení hrubej nerovnosti.

4.3.3.3 Úroveň konkrétnych katedier a ústavov

Táto úroveň opäť nadväzuje na vyššie spomenuté úrovne. V rámci konkrétnej katedry by sme mohli špecifikovať už spomenutý problém vzdelávania verzus vedy. Tak ako uvádzajú niektorí autori, energia vysokoškolských učiteľov sa sústreďuje na vedecké výstupy. To spôsobuje pokles úrovne výuky, keďže väčšinu

času venujú práci na rôznych grantových projektoch. Energiu vynaložia na prípravu a realizáciu takýchto projektov a výučba sa potom stáva akoby „záťažou“. Tu môžeme vnímať patologické prvky v správaní učiteľov. Nedostatok času a pomerné vyčerpanie z naháňania grantov sa potom odzrkadľujú v znižovaní požiadaviek na študentov. Predstavme si modelovú situáciu, keď jeden vysokoškolský učiteľ má na starosti prípravu určitého projektu. Väčšinu pracovného času mu zaberie plánovanie, vypracovávanie a príprava takéhoto projektu, venuje mu všetku energiu, ale popritom si musí plniť aj svoje pedagogické povinnosti. Nezostáva mu príliš veľa času na prípravu na prednášky a semináre. A preto vedie napríklad semináre voľnejšie a nevyžaduje špičkovú pripravenosť od študentov. Ďalej sa nedostatok jeho času môže prejaviť aj tým, že upustí od vypracovávania seminárnych prác alebo iných prác študentov, pretože by sa im nemal kedy venovať. Tak sa môže ľahko učiteľ dostať do pozície „rozdávачa kreditov“. V takomto štádiu klesli požiadavky nielen na študentov, ale aj na samého seba ako pedagóga. Stačí, aby študent splnil dochádzku a zúčastnil sa na skúške s priemernými vedomosťami. Sociálno-patologické javy potom možno sledovať aj u študentov, ktorí zistia, že majú možnosť zjednodušovať si štúdium a siahajú po rôznych odľahčovacích prostriedkoch.

Na ďalšiu problematiku, na ktorú nadväzuje úroveň katedier, je masifikácia. Ako sme už spomínali, je rozdiel prednášať pre dvadsať a dvesto študentov. Nielenže do popredia vystupuje anonymita medzi študentami a učiteľmi, ale často to vedie aj k zhoršeniu vyjadrovacích schopností študentov. Keďže pri veľkom počte poslucháčov nemôže učiteľ s každým komunikovať a vyžadovať spätnú väzbu, študenti strácajú alebo si dostatočne neosvojujú argumentačné schopnosti. Nevedia verejne sebavedomo prezentovať svoje názory pred publikom, obhajovať svoje tvrdenia a tie podkladať vhodnými príkladmi. Môžeme povedať, že sa väčšinou takéhoto verejného prejavu stráňa, niektorí dokonca hanbia. V tejto súvislosti nás upozorňuje Blížkovský na stále sa znižujúcu úroveň tzv. funkčnej gramotnosti. To znamená, že stu-

denti nevedia tvorivo riešiť dôležité problémy súčasného komplikovaného sveta.²¹⁹

Tak ako hovorí kritika K. P. Liessmanna, zjednodušovanie, povrchnosť, kliše a frázy sú stále častejšími javmi v akademickom prostredí.²²⁰

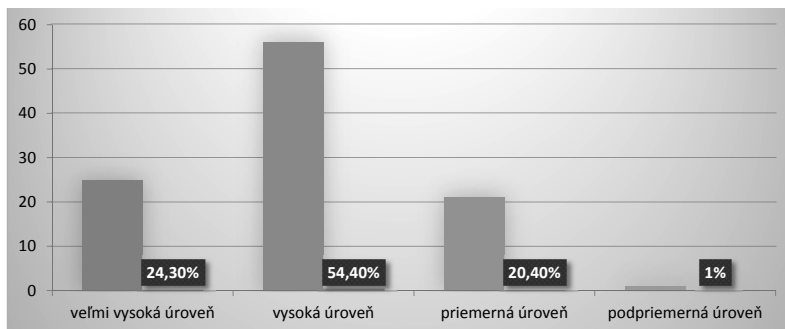
Samozrejme, že patologické javy môžeme pozorovať aj medzi jednotlivými katedrami ako útvarmi, ktoré na jednej strane spolu spolupracujú pri rôznych projektoch a na druhej strane medzi sebou súperia. Čo sa týka tejto konkurencie, ide prioritne o získavanie študentov či publikačných výkonov. Od toho sa potom odvíja financovanie katedier, pretože ak je fakulta žiadaná, má dostatok študentov, má aj dostatok financií. Keď sme už spomenuli slovo „žiadaná“, dostávame sa k spojitosti s prestížou katedry a teda prestížou odboru, čo má dopad aj na akademické kariéry členov zamestnaneckej zložky. Katedry sa preto snažia potenciálnych uchádzačov získať a využívajú tak napríklad *public relations* alebo rôzne reklamné aktivity.

Aj pri tejto úrovni sme sa zamerali na zistenie názoru študentov prostredníctvom dotazníka. V druhej časti sa tak venujeme otázkam spojeným s úrovňou výučby, postojom učiteľov a ich prístupu k výučbe. Snažíme sa zistiť, či postup učiteľov má vplyv na študentov z hľadiska ich vyjadrovacích a argumentačných schopností. A v neposlednom rade, či sa dopytovaní respondenti cítia reálne pripravený na prax po absolvovaní štúdia. Študentom sme položili nasledujúce otázky:

²¹⁹ BLÍŽKOVSKÝ, B. Vize moudřejší společnosti. In: Kol. autorů: *International Conference 2005: Vysoká škola jako facilitátor rozvoje společnosti a regionu*. Kunovice, Evropský polytechnický institut, 2005, s. 72.

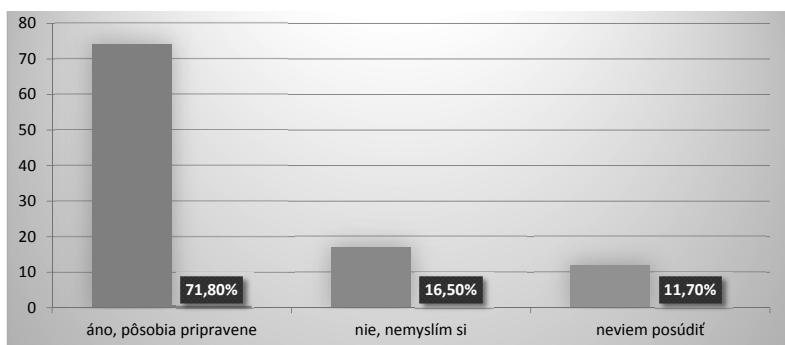
²²⁰ LIESSMANN, K. P. 2015. *Hodina duchů: praxe nevzdělanosti: polemický spis*. Praha: Academia, s. 45.

1. Ako by ste ohodnotili úroveň výuky na vašej fakulte?

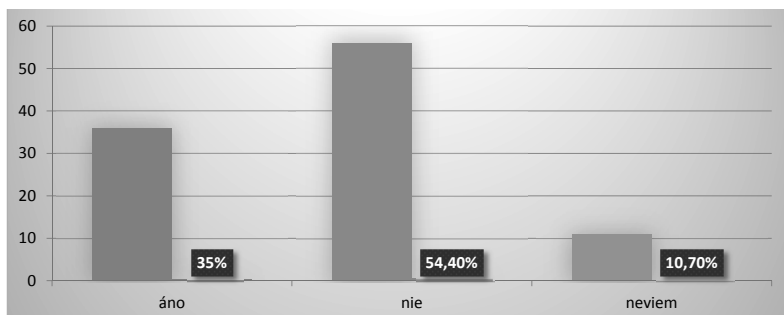
Len 24 % respondentov vidí úroveň svojej školy ako veľmi vysokú. Toto percento považujeme za nízke k celkovému počtu opýtaných. 54 % považuje výuku na svojej škole za vysokú, 21 % za priemernú a dokonca jeden študent označil výuku na svojej škole za podpriemernú. Tieto percentá nám vyjadrujú celkový pohľad študentov na školu, na výuku konkrétnej školy vo všeobecnosti. Približne polovica hodnotí túto úroveň ako vysokú, avšak na zlepšenie je určite priestor. Odstránením spomínaných patologických javov by sa táto úroveň mohla pozdvihnúť, čo by pozitívne vplývalo ako na študentov, tak aj na samotných učiteľov.

2. Máte pocit, že vyučujúci venujú dostatok energie vyučovaniu?

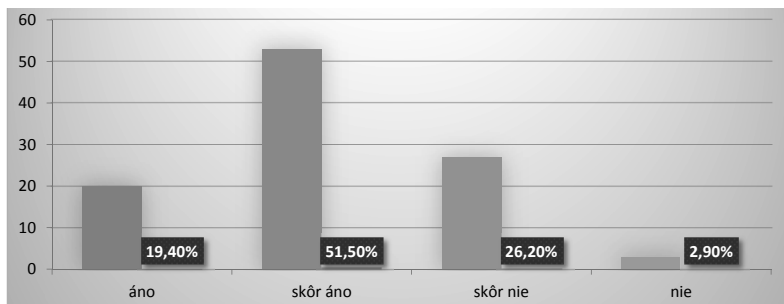
Aj keď nízke percento vidí kvalitu výuky ako veľmi vysokú, pripravenosť učiteľov väčšina hodnotí kladne. Dá sa tak vyvodiť, že pripravenosť možno spájať ako s veľmi vysokou, tak aj s vysokou kvalitou úrovne školy. Zvyšné percentá nám odzrkadľujú patologické správanie vyučujúcich, na ktoré sme poukazovali.

3. Mali ste niekedy pocit, že niektorí učitelia len „rozdáva kredity“ bez primeraných požiadaviek na študentov?

35 % respondentov malo niekedy pocit, že konkrétny učiteľ len rozdáva kredity bez primeraných požiadaviek na študentov, čiže sa pravdepodobne s takýmto správaním vyučujúceho stretli v rámci svojho štúdia. Takýto jav pripisujeme najmä problematike vedy na úkor vzdelávania.

4. Považujete vyjadrovacie a argumentačné schopnosti vašich spolužiakov za primerané stupňu vášho vzdelania?

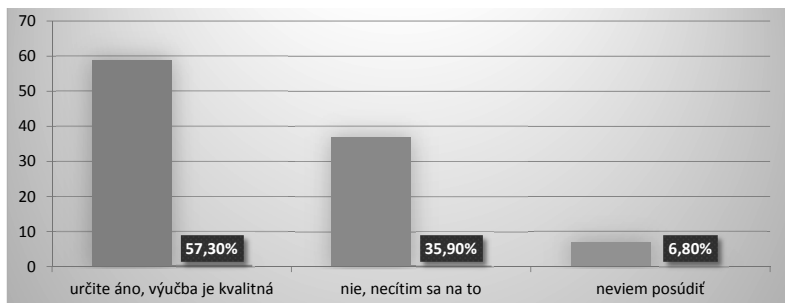
Väčšina odpovedí je kladná, avšak odpoveď v zastúpení 52 % „skôr áno“ nie je úplne jednoznačná. Jednoznačne považuje vyjadrovacie a argumentačné schopnosti svojich spolužiakov za primerané stupňu vzdelania iba 19 %. Toto percento je veľmi nízke a patologické javy z tejto oblasti pripisujeme v najvyššej miere práve masifikácii. Podľa nášho názoru je tento problém výrazný a na zlepšení by mali mať záujem nielen učitelia, ale aj samotní študenti.

5. Myslíte si, že vyučujúci zjednodušujú výučbu?

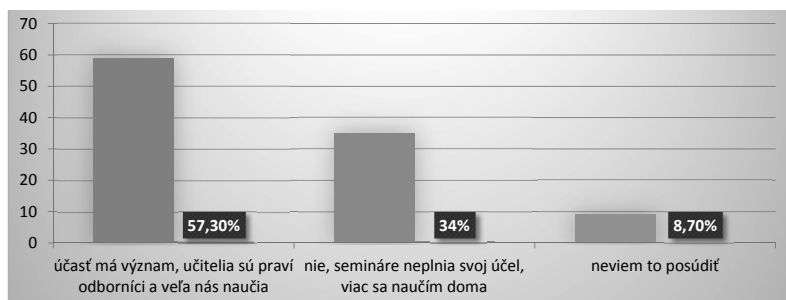
Cieľom otázky je ohodnotenie požiadaviek vyučujúcich na študentov. 78 % tvrdí, že učitelia kladú dôraz na aktívnu účasť, a teda patologické správanie má podľa tejto otázky zastúpenie 19 %.

6. Máte pocit, že vás vyučujúci dokážu dostatočne pripraviť na reálne pôsobenie vo vašom odbore?

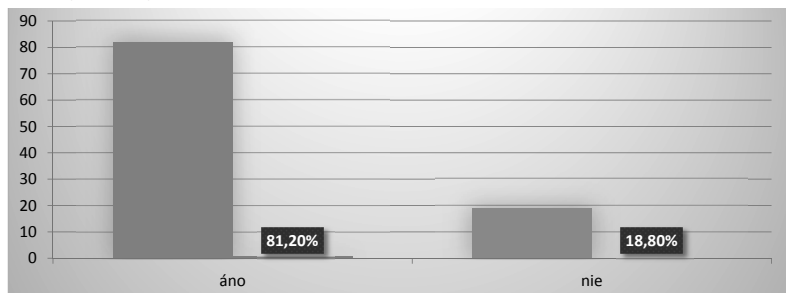
Poslaním vysokej školy je pripraviť študentov na reálne pôsobenie v odbore. 36 % našich respondentov sa necíti po absolvovaní štúdia byť pripravení na reálne pôsobenie v odbore, v ktorom sa vzdelávali. Tu môžeme vidieť vyústenie problematiky patologických javov v akademickom prostredí na úrovni katedier a ústavov, na strane zamestnaneckej zložky.

7. Myslíte si, že účasť na seminároch má pre vás osobný prospech, alebo by ste sa radšej učili doma?

Odpovede 34 % študentov „nie, semináre neplnia svoj účel, viac sa naučím doma“ sú odrazom patologického správania a prejavov učiteľov, ktoré sme opisovali. Nedostatok prípravy a absencia snahy vniesť do vyučovania inovácie a priblížiť sa študentom vyvoláva ich nezáujem a negatívny postoj k seminárom.

8. Vyžadujú od vás pedagógovia spätnú väzbu? Vedú vás k vzájomnej komunikácii?

V tejto otázke sa spájajú viaceré prvky z predchádzajúcich otázok. Učiteľ, ktorý vedie výuku kvalitne a snaží sa odovzdať informácie študentom a ktorému záleží na tom, aby ich študenti čo najlepšie prijali, vyžaduje spätnú väzbu, aby sa presvedčil, či vysvetlil materiú dostatočne zrozumiteľne. Tam, kde učiteľ vedie študentov k vzájomnej komunikácii, je potreba vyjadrovacích a argumentačných schopností na určitej úrovni. Tie si môžu študenti osvojiť v rámci kvalitnej a správne vedenej výučby odborníkmi. Celá problematika vytvára kolobeh na seba nadväzujúcich faktorov.

4.3.3.4 Úroveň jedincov

Konkrétni jedinci ako základné jednotky celého akademického systému sú formovaní všetkými tromi predchádzajúcimi úrovňami. Všetky tie všeobecné či užšie špecifikované problematiky spomenuté vo vyšších úrovniach majú vplyv na konkrétne subjekty. Tak ako sa zvyšuje miera dynamiky akademického prostredia, zvyšujú sa aj patologické prejavy u jednotlivých členov tejto sociálnej spoločnosti. Vezmime si v prvom rade vysokoškolského učiteľa. Už sme spomenuli tlak na vedeckú činnosť, publikácie a aj naháňanie projektov. Z čoho vyplýva, že najmenej času zostáva na výučbu, ktorá v konečnom dôsledku je pre učiteľa až obťažujúca pri všetkých jeho povinnostiach. V takých situáciách sa vyskytujú prípady zjednodušovania výučby zo strany učiteľov. Tie spočívajú v posielaní už spracovaných materiálov a následné písomné preskúšanie z nich. Tým sa dostávame opäť aj k strate kontaktu tvárou v tvár a masifikácii. Pedagógom nezostáva čas venovať sa všetkým študentom, a tak riešia výuku aj takýmito spôsobmi. Táto problematika sa potom ďalej prejavuje aj u študentov, ktorí sa chopia najrôznejších šancí na uľahčovanie štúdia.

Nielen vnútorný chod vysokej školy má vplyv na jednotlivcov, ale aj neistota inštitúcií z hľadiska pravidiel financovania a hodnotenia. Tá sa odzrkadľuje v neistote vyučujúcich o ich profesijnej

dráhe a budúcich vyhládok.²²¹ Tá sa môže stať podnetom sociálno-patologických prejavov, ako napríklad nepotizmus, klientelizmus či až korupcia. Takzvané rodinkárstvo býva prostriedkom na zabezpečenie výhod nasledujúcich generácií ako v akademickom prostredí, tak aj v následnom profesijnom živote. Klientelizmus je dnes prítomný už azda v každej sfére sociálneho života v najrôznejších podobách a výnimkou nie je určite ani akademické prostredie. Ku korupcii sa môžu uchýľovať pedagógovia práve zo strachu pred neistotou stability ich zamestnania. V tejto spojitosti sme boli neraz svedkami rozličných káuz, ktoré si podrobne opíšeme v ďalšej kapitole.²²²

Na akademickej pôde sa môžeme stretnúť aj so závažnejšími sociálno-patologickými prejavmi u jednotlivcov, akými sú psychiatrické diagnózy. V teoretickej rovine sme sa stretli s pojmom syndróm vyhorenia. Takáto diagnóza môže viesť akademika buď k úplnému odchodu z akademického sveta, alebo aspoň k siahnutiu po možnosti znížiť si úväzok. Ide o situácie, keď ten jedinec jednoducho prudkú dynamiku daného prostredia nezvládne a potrebuje svoju akademickú činnosť kombinovať napríklad s praxou.

Patologické situácie môžu vznikať aj zo skutočnosti, že na vykonávanie pedagogickej činnosti na vysokej škole netreba pedagogické vzdelanie. Tak môže nastať situácia, že skúsенý odborník jednoducho nedokáže ďalej odovzdať potrebné informácie. Samozrejme, že nemôžeme kritizovať len pedagogickú časť komunikačného kanála. Môže sa vyskytnúť aj situácia, keď by pedagóg ako odborník informácie chcel odovzdať vhodným spôsobom, ale nemôže pre chýbajúci základný prehľad u poslucháčov.

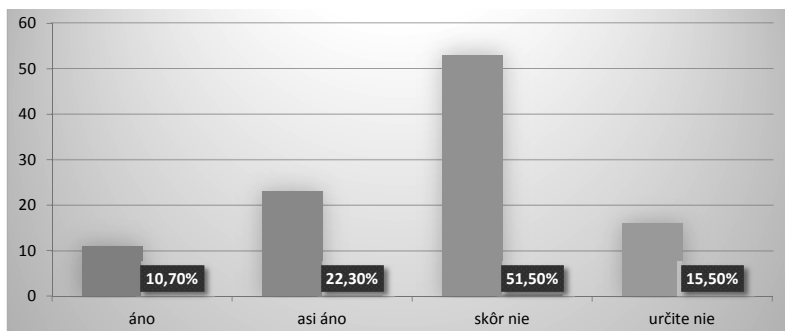
Poslednou časťou dotazníka sme sa zamerali na patologické správanie subjektov prejavujúce sa vo forme korupcie v akademickom prostredí. Najčastejšie ide o zlyhanie na oboch stranách, kto-

²²¹ DVORÁKOVÁ, J. – PABIAN, P. – SMITH, S. – STOCKELOVÁ, T. – ŠIMA, K. – VIRTOVÁ, T. 2014. *Politika a každodennost na českých vysokých školách. Etnografické pohledy na vzdělávání a výzkum*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 19.

²²² SPUSTA, V. Je české akademické prostředí nemocné, nebo „jen“ nemravné? *Pedagogika*, roč. LXI, č. 1, 2011, s. 66 – 75.

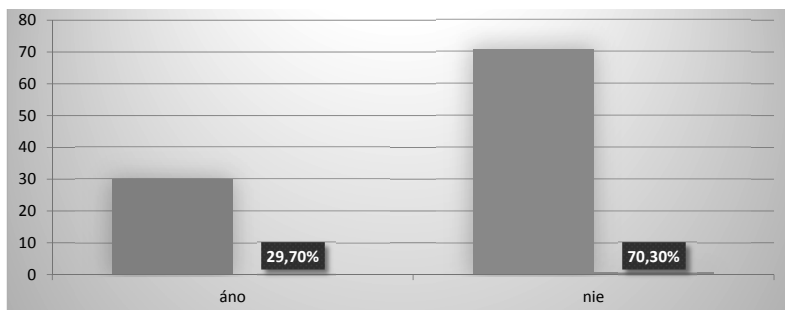
rých sa týka štvrtá úroveň, a teda aj na strane učiteľov, aj na strane študentov. Cieľom otázok bolo zistiť pomer študentov, ktorí sa už stretli s určitými formami korupcie či už priamo alebo sprostredkované, napríklad z počutia. Ďalej sme sa zamerali na otázky vystupovania učiteľov. A to v tom zmysle, či dokážu učitelia zrozumiteľne odovzdať informácie, alebo či ich správanie má vplyv na vzťah študentov k predmetu, ktorý učí konkrétny učiteľ. Jednou otázkou sme načrtli aj tému nepotizmu v akademickom prostredí, ktorej cieľom je zistiť, či sa študenti už s týmto javom stretli, a to takisto buď priamo, alebo sprostredkované. Na patologické javy týkajúce sa študentskej časti sa sústreďujeme najmä otázkou prípravy študentov na semináre.

1. Máte pocit, že na vašej škole je možná korupcia?

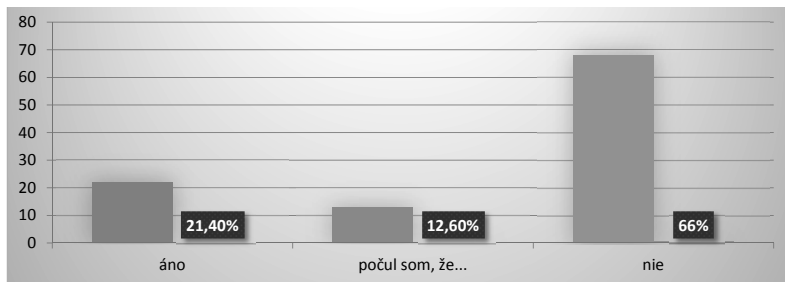
Len 16 % študentov si určite nemyslí, že na ich škole je možná korupcia. Toto číslo je naozaj veľmi nízke. Polovica študentov odpovedala „skôr nie“, čo znamená, že si tým nie sú celkom istí a majú určité pochybnosti v tejto otázke. Zvyšné percentá sa priklonili k možnosti korupcie na ich školách. Tieto odpovede môžu prameniť z vlastnej skúsenosti, zo sprostredkovaných informácií alebo len z presvedčenia hlasujúcich. V každom prípade odpovede vyjadrujú negatívnu situáciu v tejto oblasti.

2. Stretli ste sa vo vašom okolí s korupciou v akademickom prostredí?

Kým v prvej otázke odpovede odzrkadľovali viac-menej domnienky a pocity študentov, táto otázka nám jasne uvádza reálny stav korupcie. Tridsať študentov zo stotri sa stretlo s korupciou v školstve. Myslíme si, že je žiaduce takéto číslo znížiť a podnikať kroky na takéto znižovanie, a nielen znižovanie, ale aj k odhaľovanie takeéhoto správania. Návrhom a prostriedkom sa budeme bližšie venovať v nasledujúcej kapitole.

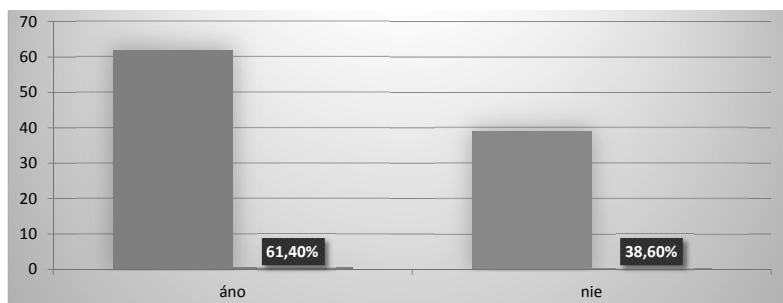
3. Stretli ste sa niekedy na vašej škole s nepotizmom („rodin-kárstvo“)?

Dvadsaťdva študentov sa s týmto javom stretlo a trinásť študentov počulo o podobnom probléme. Často sa môžeme stretnúť so situáciou, keď rodič alebo iný príbuzný pôsobí ako učiteľ alebo iný zamestnanec školy a dieťa alebo študent/budúci študent je v ur-

čítom vzťahu k tomuto zamestnancovi. Vtedy môže zamestnanec školy napríklad pôsobiť na prijatie budúceho študenta na školu, ovplyvňovať absolvovanie skúšok študenta alebo ovplyvniť jeho hodnotenie. Podobné patologické správanie je neprípustné a každá škola by mala vykonávať prevenciu podobných činov.

4. Stretli ste sa niekedy s učiteľom, ktorý nevedel dostatočne zrozumiteľne odovzdať informácie v rámci prednášky?

Viac študentov odpovedalo, že sa stretli s učiteľmi, ktorí nevedeli dostatočne zrozumiteľne odovzdať informácie v rámci prednášok. Takáto situácia môže byť spôsobená viacerými faktormi, či už absenciou pedagogického vzdelania, ako poukazoval aj P. Augustín, alebo nedostatočnou úrovňou pedagogickej rétoriky, psychológie a filozofie. Taktiež tým, keď učiteľ nemá záujem priblížiť sa študentom a jeho postoj spočíva len v splnení povinnosti odučiť, čo zase môže nadväzovať na podchádzajúcu problematiku nedostatku času a vysokých nárokov na učiteľov z oblasti vedy.

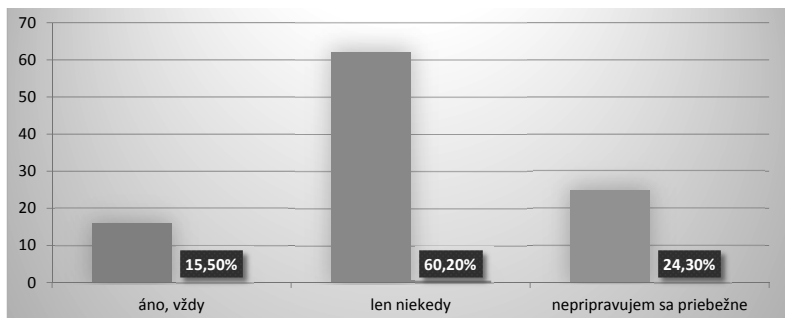
5. Ak vás nedokáže zaujať učiteľ, má to vplyv na vzťah k predmetu, ktorý vyučuje?

Väčšina študentov si spája osobu učiteľa s predmetom, ktorý vyučuje. Často sa stáva, že študenti si vybudujú averziu voči predmetu práve kvôli učiteľovi, ktorý ho vyučuje. Preto je dôležitou úlohou učiteľov zaujať svojich študentov a vzbudzovať v nich záujem

o daný predmet. Najmä prostredníctvom použitia vhodných pedagogických metód, ale aj snahou priblížiť sa študentom po ľudskej stránke.

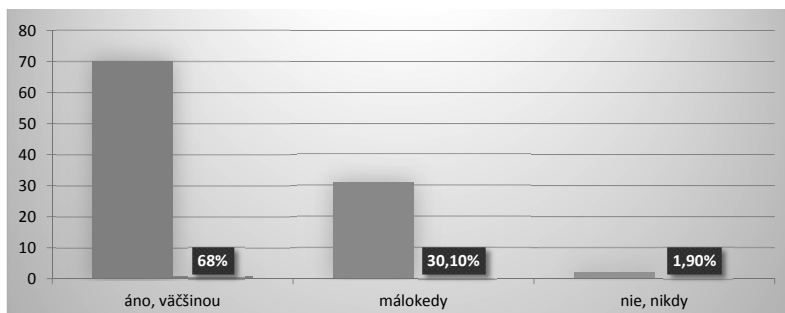
6. Pripravujete sa svedomite na prednášky a semináre?

Veľmi nízke percento našich respondentov uviedlo, že sa na ozaj svedomite pripravuje na semináre a prednášky. Keďže celý dotazník je anonymný, môžeme predpokladať pravdivosť týchto odpovedí. Len 16 % študentov zo stotri sa zvykne venovať príprave na semináre. 60 % sa pripravuje niekedy a 24 % sa nepripravuje priebežne. Toto správanie študentov vedie k nežiaducim javom, akým je napríklad následná neschopnosť zapojiť sa do konverzácie na seminároch, čo môže mať ďalej spôsobiť pokles vyjadrovacích schopností. Ak si študent necháva celú materiálu až na skúšku, môže

sa nastať situácia, keď sa nevie stihnúť všetko naučiť a vtedy môže siahnuť po zľahčujúcich prostriedkoch. Či už pôjde o podvádžanie, odpisovanie, alebo dokonca určitú formu korupcie.

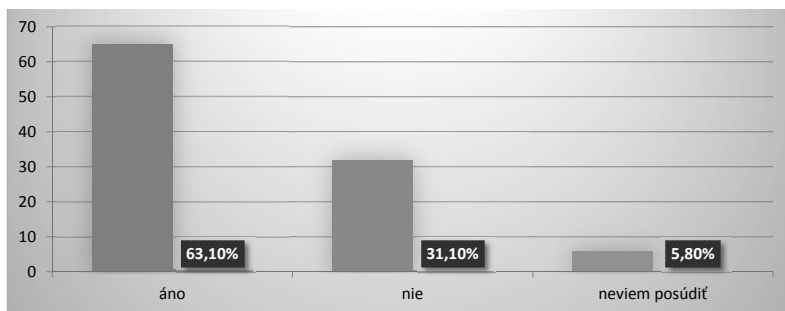
7. Používajú vaši učitelia často internet pre posun informácií z prednášok?

V tomto prípade ide o uľahčovanie. Pre študentov je veľmi žiaduce posielanie materiálov a prezentácií. Takéto konanie učiteľov však možno posudzovať z viacerých hľadísk. Áno, na jednej strane ide o uľahčovanie. Na druhej strane však ide o pomoc študentom, keď sa zvyšuje percento, že študent sa naozaj pripraví či už na seminár alebo skúšku, keď dostane už vypracované materiály. Ďalším plusom je aj to, že prezentácia, ktorú vypracoval učiteľ, obsahuje zaručené informácie, ktoré učiteľ aj vyžaduje, aby študenti vedeli. Samozrejme, prípad, keď učiteľ rozošle pár strán študentom a na skúške preskúša študentov len z týchto strán, je negatívnym javom. Ale v prípade, keď učiteľ posielal materiály len na doplnenie matérie, môžeme hovoriť o pozitívnom pôsobení.

8. Máte pocit, že vo vašej učebnej skupine prebieha dostatočná osobná interakcia?

Touto otázkou reflektujeme na spomínanú masifikáciu a na časté preťaženie učiteľov vedeckou činnosťou. Osobná interakcia je

dôležitou súčasťou výučby najmä v rámci seminárov a jej absenciu môžu spôsobiť vplyvy rôznych patologických javov, prameniacych zo všetkých štyroch spomínaných úrovní.

4.4 Kriminalita v akademickom prostredí

Sociálna patológia ako označenie všeobecne nežiaducich, ne-normálnych či chorých javov v sebe zahŕňa aj deviantné správanie, ktoré môže mať aj podobu kriminality. V nasledujúcej časti rozoberieme trestné činy, s ktorými sa najčastejšie stretávame v oblasti akademického prostredia.

4.4.1 Akademické prostredie a trestná činnosť

So sociálno-patologickými javmi sa každý z nás stretáva v každodennom živote. Často sa okolo nás objavujú patologické prejavy a my si túto skutočnosť ani neuvedomujeme. Nezamýšľame sa alebo si neuvedomíme patológiu určitých prejavov hlavne preto, že škála takýchto prejavov je naozaj rozmanitá. Ako sociálno-patologické javy označujeme patologické závislosti ako drogy, samovražednosť, prostitúciu, agresivitu, ale aj delikvenciu až kriminalitu. Kriminálne javy by sme mohli zaradiť do skupiny závažnejších sociálno-patologických javov, ba až ako najzávažnejšie

formy sociálnej patológie. S trestnými činmi ako prejavmi sociálno-patologického správania môžeme mať dočinenia vo všetkých druhoch sociálnych prostredí. Ani akademické prostredie nie je v tomto smere výnimkou. Aj keď by sme si mohli myslieť, že akademická pôda je prostredím lojality, úcty a čestnosti, nie je to vždy tak. Vysoká škola sa stáva miestom páchania trestných činov najmä z hľadiska subjektov. Tým chceme povedať, že trestné činy v tejto oblasti vznikajú najmä vo vzťahu učiteľ a študent. Respektíve takýto druh trestných činov z akademického prostredia je najznámejší, najčastejší a najviac diskutovaný prostredníctvom médií. Samozrejme, nejde o jediný okruh trestných činov v akademickom prostredí. Kriminálneho správania sa môžu dopustiť zamestnanci vysokej školy napríklad aj v oblasti financií vysokej školy, dotácií a pod.

Vo všeobecnosti k trestným činom páchaným na akademickej pôde zaraďujeme najmä:

- Podvod,
- Prijímanie úplatku,
- Podplácanie,
- Vydieranie,
- Nepriamu korupciu,
- Porušovanie autorského práva.

Podvod je konanie osoby, ktorá koná na škodu cudzieho majetku. Takýmto konaním obohatí seba alebo iného pritom uvádza osobu do omylu alebo využíva niečí omyl.²²³

Prijímanie úplatku spočíva v aktívnom alebo pasívnom správaní páchatel'a trestného činu. Pri aktívnom správaní páchatel' žiada pre seba alebo inú osobu úplatok, aby konal alebo sa zdržal konania a to takým spôsobom, že poruší svoje povinnosti, ktoré má na základe svojho postavenia, zamestnania, povolania či funkcie. Pri pasívnom správaní páchatel'a ide o to, že si dá sľúbiť alebo prijme

²²³ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §221 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

úplatok pre seba alebo pre iného. Úplatok prijíma vždy s vedomím porušovania svojej povinnosti.²²⁴

Podplácanie je aktívnym správaním páchatel'a trestného činu, ktorý sľúbi, ponúkne či poskytne úplatok osobe. Táto osoba má na základe úplatku konať, alebo naopak nekonať tak, že poruší svoju povinnosť, ktorá jej vyplýva z postavenia, povolania, zamestnania alebo funkcie. Páchatel' tohoto trestného činu môže konať osobne alebo cez sprostredkovateľa.²²⁵

Vydieranie znamená nútenie inej osoby, aby niečo vykonala, strpela, alebo aby sa zdržala určitého konania. Páchatel' osobu núti pod hrozbou násilia alebo nejakej ťažkej ujmy.²²⁶

Nepriama korupcia je nástroj páchania kriminality, ktorým si páchatel' dá sľúbiť, žiada alebo prijme úplatok za to, že bude ovplyvňovať, alebo že ovplyvnil výkon právomoci osoby, ktorá prijíma úplatok, alebo ktorá prijíma úplatok v súvislosti s obstarávaním vecí verejného záujmu, alebo ktorá prijíma úplatok ako zahraničný verejný činiteľ. Taktiež ide o situáciu, keď páchatel' sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatok za to, že bude ovplyvňovať konanie osoby, ktorá poskytuje úplatok alebo poskytuje úplatok v súvislosti s obstarávaním vecí verejného záujmu, alebo ktorá poskytuje úplatok zahraničnému verejnému činiteľovi. Páchatel' môže konať priamo alebo prostredníctvom sprostredkovateľa.²²⁷

Porušovanie autorského práva je trestným činom, ktorým sa zasahuje do zákonom chránených práv autora k určitému dielu. V zmysle našej problematiky ide konkrétne o plagiátorstvo.²²⁸

²²⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §328 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

²²⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §332 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

²²⁶ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §189 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

²²⁷ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §336 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

²²⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §283 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

4.4.2 Konkrétne trestné činy v akademickom prostredí

Neraz sme mali možnosť stretnúť sa s prípadmi korupcie v školstve napríklad prostredníctvom televízie alebo tlače. V roku 2007 odhalila polícia korupciu na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Istá zamestnankyňa tejto školy, LK, si dala sľúbiť vtedy desaťtisíc korún, aby zabezpečila prijatie BI na externé štúdium. LK ako pracovníčka študijného oddelenia zabezpečila toto prijatie a sľúbené peniaze naozaj prevzala. Okrem LK bol v tomto prípade obvinený aj JB, ktorý v kauze vystupoval ako sprostredkovateľ. Keď vyšetrovatelia upovedomili rektora univerzity LV, tvrdil, že sa dosiaľ s korupciou na školách nestretol a tento prípad považuje za ojedinelý. Aj napriek tomu sa zaviazal podniknúť určité kroky. „Rozhodne si preveríme, či systémy, ktoré máme, či už v prípade prijímacích skúšok alebo udeľovania diplomov, sú natoľko spoľahlivé, že sa nemôže nič stať, alebo sú tu nejaké cesty úniku.“²²⁹

O niečo neskôr, v roku 2012, sme boli svedkami významnej kauzy na Policajnej akadémii, kde prezident odvolal rektora Akadémie Policajného zboru v Bratislave, čím vyhovel návrhu ministra vnútra. Predseda senátu rozhodnutie akademikov odôvodnil poškodením dobrého mena tejto školy a porušením policajnej prisahy. Odhalenie konania rektora sa uskutočnilo v rámci policajnej razie s názvom Mahoney, po ktorej ho obvinili z prečinu zneužívania právomoci verejného činiteľa. Rektor sa mal podieľať na manipulácii prijímacieho konania, prijať úplatok. Okrem toho bol obvinený aj z prečinu porušovania cudzích práv, ktorého sa dopustil nezákonným udelením doktorského titulu. Z falšovania pri prijímacích skúškach boli okrem rektora obvinení aj kvestor školy a jeden ďalší pracovník školy. Polícia zaistila dvadsaťdeväť hárkov odpovedí, pričom 24 % z nich bolo zmanipulovaných. Ďalej v mi-

²²⁹ DOMEOVA, A. Korupcia na univerzite. In: *Slovensko Hnonline*. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://slovensko.hnonline.sk/178342-korupcia-na-univerzite>

nimálne dvoch prípadoch bol prijatý úplatok, a to vo výške päťtisíc eur. Škola po tomto odhalení rozhodla o vylúčení dvadsaťdeväť podvodne prijatých študentov.²³⁰

Potom v roku 2015 prokurátor Úradu špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky podal na Špecializovaný trestný súd obžalobu na AN a LS v súvislosti s prečinom nepriamej korupcie, ktorá mala byť spáchaná formou spolupáchateľstva. AN po dohode s LS požiadal od IM dvanásťtisíc eur, ktoré mali slúžiť ako úplatok pre LS a ďalšiu osobu, ktorou mal byť zamestnanec Lekárskej fakulty univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Protislužba spočívala v tom, že LS mal vplývať na osobu rozhodujúcu o prijatí uchádzačov na štúdium na túto fakultu. AN najprv prijal od IM osemtisíc eur a po týždni od nej prostredníctvom ďalšej osoby LJ prijal ešte štyritisíc eur.²³¹

Ani rok 2016 sa nevyhol odhaleniu podobných káuz a študenti Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, ktorí si chceli uľahčiť cestu ku skúškam sa nevyhli trestu. V tomto prípade Špecializovaný trestný súd v Pezinku schválil dohody o vine a treste s dvomi študentami DS a IS. Právoplatnými rozsudkami bol DS uložený dvesto eurový peňažný trest a tristo eurový peňažný trest IS. Študent poľnohospodárskej univerzity IS prostredníctvom sprostredkovateľa MV dal päťsto eur ako úplatok pre MK a VK za to, že VK bude pôsobiť na vedúceho určitej katedry, a tak mu zabezpečiť úspešné absolvovanie skúšky z predmetu poľovníctvo. Po absolvovaní dvoch skúšok opäť prostredníctvom sprostredkovateľa MV dal ešte dvesto eur ako úplatok pre MK a VK. Toto nebol jediný prípad Slovenskej poľnohospodárskej univerzity. Toho istého roku na základe vyžiadania odborného asistenta MV poskytol DS

²³⁰ AKTUALITY.SK. Prezident odvolal rektora policajnej akadémie Krajínka. [27.6.2012]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/211121/prezident-odvolal-rektora-policajnej-akademie-krajnika/>

²³¹ PLUSKA.SK. Špinavý biznis na vysokých školách: 12-tisíc eur za prijatie? Žiaden problém. [30.11.2016]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www1.pluska.sk/krimi/spinavy-biznis-vysokych-skolach-12-tisic-eur-prijate-ziaden-problem>

skúšajúcemu odbornému asistentovi LH úplatok dve fľaše Bailey's. Potom v deň skúšky poskytol ešte ďalší úplatok pre LH vo forme fľaše vína, fľaše domácej liehoviny a štyroch kilogramov klobás.²³²

Aj v roku 2017 sme boli svedkami korupčného konania v akademickom prostredí. Inštitútom zdravotníctva a sociálnej práce v Nových Zámkoch otriasol škandál. Docent PS podľa polície vzal od piatich študentiek úplatok vo výške stopäťdesiat eur. Tieto úplatky mali slúžiť na zabezpečenie absolvovania skúšky. Docent udeľoval známky študentkám podľa výšky úplatkov, ktoré vložili do indexu.²³³

Na uvedených príkladoch korupčného správania poukazujeme na skutočne reálne praktiky učiteľov, zamestnancov školy a študentov, ktoré sa odohrávajú či už v rámci prijímania študentov na školy, absolvovania skúšok, alebo zabezpečovania určitého hodnotenia. Nielenže takýmto správaním dochádza k porušovaniu zákona, ale dochádza k aj porušovaniu práva na rovnaký prístup u všetkých ostatných študentov. Odhaľovanie a usvedčovanie páchatelov a spolupáchateľov tejto činnosti je celospoločensky žiaduce a potrebné.

4.4.3 Plagiátorstvo v akademickom prostredí

Plagiátorstvo je pojem priamo spätý s pojmom akademické prostredie a predstavuje najzávažnejšiu formu priestupku na akademickej pôde. V najväčšej miere sa spomína v súvislosti s tvorbou všetkých druhov vysokoškolských prác. Ide o neoprávnené pre-

²³² PLUSKA.SK. Skúšku za klobásku: Takto si chceli študenti zabezpečiť úspech na škole. [28.09.2016]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/skusku-klobasku-takto-chceli-studenti-zabezpecit-uspech-skole>

²³³ CAS.SK. Kriminálka odhalila korupciu na vysokej škole v Nových Zámkoch: Pozrite, aký úplatok mal vziať učiteľ od študentiek. [23.06.2017]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www.cas.sk/clanok/564011/kriminalka-odhalila-korupciu-na-vysokej-skole-v-novych-zamkoch-pozrite-aky-uplatok-mal-vziat-ucitel-od-studentiek/>

vzatie myšlienky, bez označenia jej pôvodcu a vydávanie týchto myšlienok za vlastné. Toto konanie môže byť čiastočné alebo úplné a za myšlienku možno považovať rôzne teórie, hypotézy, závery a podobne.

Plagiát je dielo vytvorené neoprávneným použitím cudzích myšlienok, ktoré autor vydáva za vlastné.

V súčasnosti je veľmi horúcou témou, najmä na politickej scéne, práve plagiátorstvo. Preto vidíme potrebu spomenúť tento druh sociálno-patologických javov. Písanie vysokoškolskej práce je povinnosťou študentov a účelom je preveriť ich konkrétne vedomosti či schopnosti. Samozrejme, ide o časť hodnotenia, ktoré sa podieľa na výslednej známke študenta, a teda je podmienkou na získanie akademického titulu. Preto existuje celospoločenský záujem na korektnom prístupe k písaniu daných prác. Každý má byť hodnotený za svoje vedomosti a znalosti a podľa toho byť aj ohodnotený. Pretože ak by tento záujem absentoval, hodnotenie by predsa úplne stratilo význam.

Ako prevenciu treba určite apelovať na kontrolu a preverovanie vysokoškolských prác a celkovo venovať pozornosť tejto problematike. V rámci represie by sme na jednej strane možno chceli navrhnuť tresty za plagiátorstvo, ako napríklad odoberanie titulov a podobne. Avšak tu by sme sa dostali do konfliktu so základným princípom práva, a to zákazom retroaktivity v neprospech páchatela. Čo znamená, že ak daná osoba získala titul na základe práva platného v čase získania, nemôže nový zákon rozhodnúť, že získanie bolo v nesúlade. A tu sa dostávame k problematike miery plagiátorstva. Väčšina z nás mohla postrehnúť kauzy spojené so známymi predstaviteľmi politickej scény Slovenskej republiky. Tieto osoby získali vysokoškolské tituly v súlade s podmienkami na ich získanie. Napriek tomu boli ich práce označené za plagiáty, a to pre vysokú percentuálnu zhodu. Z jedného hľadiska ide o bežnú vec. Z druhého hľadiska môže ľudí trápiť vysoká percentuálna zhoda a môžu dielo označiť za čiastočný plagiát. Avšak miera povolenej zhody bola určená, uznaná a pre všetkých uchádzačov rovnaká. Ide teda o plagiátorstvo? Tu sa nám natíska otázka, či nie je povo-

lená miera zhody nadmieru benevolentná. V súvislosti s tým musíme zasa spomenúť napríklad práce, v ktorých autor potrebuje často používať zákony alebo sa odvolávať na zákony, prípadne citovať a parafrázovanie v týchto prípadoch by sa priechilo účelu. Preto povolená miera zhody je nastavená objektívne, ale v každej jednej práci je zhodnosť rôznorodá. Zostáva tak na posúdení konkrétnych profesorov a vedenia konkrétnych škôl, aby tieto zhody posúdili. V konečnom dôsledku podobné dielo teda možno označiť za čiastočný plagiát, ale s tým, že ide síce o sociálno-patologický jav, ale nie o jav protiprávny.

Opísali sme jednu formu plagiátorstva, ktorá sa na akademickej pôde vyskytuje pomerne najčastejšie. Avšak je tu ešte ďalšia forma, ktorou je dať si vyhotoviť vysokoškolskú prácu za finančnú odmenu. V takom prípade si autor neprivlastňuje len konkrétne myšlienky, ale celá práca je dielom niekoho iného, a teda ide o úplný plagiát. V tomto prípade ide o závažnejšie porušenie akademickej etiky. A pri takom porušení by sme videli možnosť naozaj využiť určité represívne kroky. Tu sa autor dopúšťa naozaj protispoločenského nežiaduceho správania, keď nemožno hovoriť o žiadnej miere porušenia, lebo autor absolútne neprezentuje svoje myšlienky, a teda vedome porušuje svoje akademické povinnosti.

Na záver k tejto téme by sme chceli upozorniť na naozaj existujúci záujem spoločnosti na svedomitom a korektnom zhotovovaní vysokoškolských prác. Záujem na tom, aby človek s akademickým titulom bol naozaj odborníkom vo svojom odbore, aby potom svedomito plnil svoje poslanie a povolanie. V každej sfére života by mal človek konať čestne voči ostatným, ale aj voči sebe. Celá spoločnosť je postavená na dodržiavaní určitých pravidiel a princípov, ktoré predstavujú určitý štandard a úroveň, bez ktorých by sme sa ocitli v anómii. Je preto dôležité ich dodržiavať. Hodnoty ako česť, úcta, spravodlivosť, korektnosť, hrdosť sú dôležité na zachovanie úrovne spoločnosti a na akademickej pôde o to viac a ich dodržiavanie musí byť striktné.

SÚHRN

Monografia *Trnavská kriminologická cesta* vznikla z obsahu troch úspešných diplomových prác, ktoré v roku 2020 napísali a úspešne obhájili Miriam Bachratá, Mojmir Štefanec a Šimon Žiak. Náročné témy diplomových prác, ktoré vypísal prof. Gustáv Dianiška, našli reálnu odozvu aj medzi študentami, a pri analýze a prezentovaní ich obsahu prispeli do obohatenia obsahového fondu Trnavskej kriminologickej cesty. Prvú kapitolu však tvorí článok „Trnavská kriminologická škola“, jeho obsah patrí k inšpiračným zdrojom vyššie uvedených študentov, teraz už úspešných absolventov práva. Autor článku prof. Gustáv Dianiška v ňom načrtol paralely a divergencie kriminológie v histórii, vede i vzdelávaní na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

Druhá kapitola (Mojmir Štefanec) sa zaoberá komparáciou právnického vzdelávania v odbore kriminológia v 21. storočí. Vo vstupnej časti kapitoly sa čitateľ zoznámí s kriminológiou ako vedným odborom v Slovenskej republike. Autor kapitoly prezentuje nielen všeobecne uznávané teoretické poznatky o kriminológii, ale prináša aj konkrétny rozbor študijného predmetu Kriminológia na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Paragraf uzaviera téma, ktorá rozoberá a približuje výsledky jedinečného výskumu vedeckého tímu Paneurópskej vysokej školy (prof. Holcra a kol.). Čitateľ sa tak dozvie o aktuálnom stave kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej republike po roku 1989. Tento paragraf spracoval Šimon Žiak. V druhej časti kapitoly je objektom poznávanie kriminológie ako vedného a študijného odboru v iných krajinách: Českej republike, Poľskej republike, Spojenom kráľovstve a v Spojených štátoch amerických. Komparácia našich a zahraničných ukazovateľov prináša zaujímavé poznatky pre uvažovanie o ďalšom rozvoji kriminológie v SR. Táto skutočnosť sa odráža v úvahách autora v strednej časti kapitoly. Čitateľ sa tak do-

zvie o jeho nárokoch na rozvíjanie vzdelávania a výskumu v oblasti kriminológie v našich podmienkach.

Tretia kapitola (Šimon Žiak) analyzuje vedecké problémy Trnavskej kriminologickej cesty v rokoch 2000 – 2018. Úvodná časť kapitoly je stručným exkurzom do histórie kriminológie na území Česka a Slovenska. Autor vyjadruje aj svoj pohľad na kriminológiu počas totalitného režimu a zaznamenáva život a dielo profesora Vojtecha Hatalu. Čitateľ má možnosť oboznámiť sa aj s náčrtom cesty kriminológie v našich podmienkach po roku 1989. Nasledujúca časť kapitoly analyzuje a približuje začiatky a vedecké aktivity Trnavskej kriminologickej cesty. Osobitná pozornosť je venovaná projektu „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“. Autor približuje všeobecné poznatky o restoratívnej justícii, ktorá je pre verejnosť nedostatočne známa, rozoberá samotný projekt a uplatnenie jeho výsledkov. Zaujímavé poznatky a závery prináša aj analýza štúdie o záujme spoločnosti o výskum ekonomickej kriminality. V záverečnej časti sa autor zamýšľa o budúcom vývoji kriminológie. Nastoľuje otázku, či potrebujeme vedu, akou je kriminológia? Porovnáva pozitívne a negatívne nazeranie na kriminológiu, zaoberá sa významom kriminológie v trestnom práve a načrtáva podnety pre budúcnosť kriminológie a jej inštitúcií.

Štvrtá kapitola (Miriam Bachratá) obsahuje teóriu i výskumné zistenia o sociálnej patológii v akademickom prostredí. Neobvyklá, chýlostivá téma sa opiera o definovanie pojmu „sociálna patológia“, rozbor teórie a rozličných vedeckých názorov na tému. Nadväzuje prezentácia sociálno-patologických javov spojených s témou, dominuje pritom prevencia, deviácia a anómia. Nasleduje analýza samotného akademického prostredia a sociálnej patológie. Okrem pojmov „akademické prostredie“ a „akademická etika“ sa autorka venuje viacúrovňovému rozboru sociálno-patologických javov v akademickom prostredí, t. j. systémovej úrovni, úrovni konkrétnych vysokých škôl, úrovni konkrétnych katedier a ústavov a úrovni jedincov. Analýza javov vychádza nielen z teórie problému, ale aj z konkrétnych výskumných zistení autorky kapitoly. Záver ka-

pitoly obsahuje postrehy o kriminalite v akademickom prostredí. Uvádza príklady spáchaných trestných činov a upozorňuje na nebezpečenstvo a negatívne dôsledky plagiátorstva v akademickom prostredí a spoločnosti.

Monografia je príkladom toho, že ak na vysokej škole existuje vzájomná úcta a spolupráca medzi učiteľmi a študentami, výsledkom je zaujímavé, nezaujaté a svieže dielo. Táto monografia nie je učebnica. To však neznamená, že by nemohla byť motivačným zdrojom poznávania ďalších generácií študentov, ktorí by mohli pokračovať v tejto ceste. Sociálno-patologické javy v akademickom prostredí znehodnocujú status vzdelania a jeho hodnotu pre spoločnosť. Preto sa treba usilovať o kvalitu vzdelania, ktoré je zdrojom rozvoja spoločnosti. Autori monografie dúfajú, že ich počin podnieti ďalších učiteľov a študentov, aby Trnavská kriminologická cesta nielen pokračovala, ale sa ďalej rozvíjala a napomáhala eliminácii kriminality a ďalších sociálno-patologických javov, s osobitným dôrazom na ich prevenciu.

SUMMARY

The monograph "Trnava criminology path" was created from the content of three successful diploma theses, which were successfully defended in 2020 by Miriam Bachratá, Mojmír Štefanec and Šimon Žiak. Challenging topics of diploma theses written by prof. Gustáv Dianiška, found a real response even among the students, who by analysing and presenting their content contributed to the enrichment of the content fund of the Trnava Criminological Path.

The second chapter (Mojmír Štefanec) deals with the comparison of legal education in the field of criminology in the 21st century. In the introductory part of the chapter, the reader gets acquainted with criminology as a scientific field in the Slovak Republic. The author of the chapter presents not only generally recognized theoretical knowledge about criminology, but also provides a specific analysis of the study subject "Criminology" at the Faculty of Law of the University of Trnava in Trnava. The paragraph closes with a topic that discusses and summarizes the results of the unique research of the scientific team of the Pan-European University (Prof. Holcr and col.) The reader will thus learn about the current state of criminology as a scientific and study field in the Slovak Republic after 1989. This paragraph was prepared by Šimon Žiak. In the second part of the chapter, the object is to learn about criminology as a scientific and study field in other countries: the Czech Republic, Poland, United Kingdom and United States of America. The comparison of our and foreign indicators brings interesting insights for thinking about the further development of criminology in the Slovak Republic. This fact is reflected in the author's reflections in the middle part of the chapter. The reader will thus learn about his claims for developing education and research in the field of criminology in our conditions.

The third chapter (Šimon Žiak) analyses the scientific problems of the Trnava Criminological Path in 2000 – 2018. The introductory part of the chapter is a brief excursion in to the history of criminology in the territory of the Czech Republic and Slovakia. The author also expresses his view on criminology during the totalitarian regime and chronicles the life and work of Professor Vojtech Hatala. The reader has the opportunity to become familiar with the outline of the path of criminology in our condition safter 1989. The following part of the chapter analyses and approaches the beginnings and scientific activities of the Trnava Criminological Path. Special attention is paid to the project “Restorative justice and the system of alternative punishments in the conditions of the Slovak Republic”. The author approaches general knowledge about restorative justice, which is insufficiently known to the public, discusses the project itself and the application of its results. The analysis of the study on the company’s interest in researching economic crime also brings interesting insights and conclusions. In the final part, the author reflects on the future development of criminology. It raises the question of whether we need a science like criminology? It compares positive and negative views of criminology, deals with the importance of criminology in criminal law and outlines suggestions for the future of criminology and its institutions.

The fourth chapter (Miriam Bachratá) contains theory and research findings about social pathology in the academic environment. An unusual, delicate topic is based on the definition of the term “social pathology”, an analysis of the theory and different scientific perspectives on the topic. This is followed by a presentation of socio-pathological phenomena as sociated with the topic, dominated by prevention, deviance and anomie. This is followed by an analysis of the academic environment itself and the social pathology. In addition to the terms “academic environment” and “academic ethics”, the author deals with a multi-level analysis of socio-pathological phenomena in the academic environment, i.e. at the system level, at the level of specific universities, at the level of specific departments and institutes, and at the level of individuals.

The analysis of the phenomena is based not only on the theory of the problem, but also on the specific research findings of the author of the chapter. The conclusion of the chapter contains observations about crime in the academic environment. It gives examples of committed crimes and draws attention to the dangers and negative consequences of plagiarism in the academic environment and society.

The monograph is an example of how, when In University is mutual respect and cooperation between teachers and students, the result is an interesting, unbiased and fresh work. This monograph is not a textbook. However, this does not mean that it cannot be a motivation also source forgetting to know the next generations of students who could continue on this path. Socio-pathological phenomena in the academic environment devalue the status of education and its value for society. Therefore, it is necessary to strive for the quality of education, which is the source of the development of society. The authors of the monograph hope that their work will encourage other teachers and students to not only continue the Trnava criminological path but to further develop and help eliminate crime and other socio-pathological phenomena, with a special emphasis on their prevention.

LITERATÚRA

1. kapitola

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

- BECCARIA, C. 2009. *O zločinoch a trestoch*. Kalligram, Bratislava, s. 128. ISBN 978-80-8101-252-5.
- ČÍRTKOVÁ, L., DIANIŠKA, G., HAVRLETOVÁ, D., MAREŠOVÁ, A., SOCHÚREK, J. 2010. *Psychológia pre právnikov*. Iura Edition, Bratislava, s. 258. ISBN 978-80-8078-358-7.
- DIANIŠKA, G. a kol. 2009, 2011. *Kriminológia*. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 326, ISBN 978-80-738-198-4.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 405. ISBN 978-80-7380-620-0.
- GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2014.. *Kriminologie*. Wolters Kluwer, Praha, s. 536. ISBN 978-7478-614-3.
- HOLCR, K. a kol. 2018: *Kriminológia*. Iura Edition, Bratislava, s. 403. ISBN 978-80-8078-206-1.
- KOVÁČ, D. 1985. *Teória všeobecnej psychológie*. Veda, Bratislava, s. 348.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. H. C. Beck, Praha, s. 568. ISBN 80-7179-813-4.
- LUBELCOVÁ, G. 2009. *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. Veda, Bratislava, s. 211. ISBN 978-80-224-1051-9.
- STRÉMY, T. (ed.). 2014. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Leges, Praha, s. 544. ISBN 978-80-7502-034-5.
- STRÉMY, T. (ed.). 2015. *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v aplikačnej praxi*. Leges, Praha, s. 376. ISBN 978-80-7502-104-5.
- STRÉMY, T. (ed.). 2017. *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Leges, Praha, s. 512. ISBN 978-80-7502-224-0.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. 2015. *Restoratívna justícia*. Leges, Praha, s. 344. ISBN 978-80-7502-075-8.
- STRÉMY, T., ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURÍŠOVÁ, K. 2015. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k jeho 75. narodeninám*. Trnavská univerzita v Trnave, Trnava, s. 447. ISBN 978-80-8082-831-8.
- SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, s. 238. ISBN. 978-80-7338-096-0.
- ŠIMOŤEK, I. a kol. 2012. *Hodnoty trestného práva v teórii a praxi*. Typi Universitatis Tyrnaviensis, Trnava, s. 447. ISBN 978-80-8082-578-2.
- VRÁBLOVÁ, M. 2012. *Kriminologické a trestnoprávne aspekty činnosti mládeže*. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 188. ISBN 978-80-7380-371-1.

2. kapitola**Mgr. Mojmír Štefanec****Knihy/monografie:**

- ČÍRTKOVÁ, L. 2004. *Forenzní psychologie*, 1. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 431 s. ISBN 80-86473-86-4.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
- HERETIK, A. 2015. *ZLO: Spomienky súdneho znalca*, 1. vydanie. Bratislava: Ikar, 182 s. ISBN 978-80-551-4265-4.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 544 s. ISBN 80-7179-8134.
- POLÁK, P., KUBALA, J. 2017. *Repetitóriium kriminalistiky*, 2. prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 176 s. ISBN 978-80-8168-739-6.
- SVATOŠ, R. 2012. *Kriminologie*, 1. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 290 s. ISBN 978-80-7380-389-6.
- ŠIMOVČEK, I. a kol. 2016. *Trestné právo procesné*, 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 407 s. ISBN 978-80-7380-617-0.
- TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminológie*, 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PrF UK, 143 s. ISBN 80-7160-128-4.

Príspevky v zborníkoch:

- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelávanie právnik. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 2018, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 206 s. ISBN 978-80-8054-793-6.
- DIANIŠKA, G. Súdna psychológia a rozhodovanie sudcov. In: *Rozhodovacia činnosť národných, medzinárodných a európskych súdov*, 2015, 1. vydanie. Trnava: Typi Universitas Tyrnaviensis, 335 s. ISBN 978-80-8082-832-5.
- DWORZECKI, J., NOWICKA, I. Education at the Department of Criminology as an important component of the crime control system in Poland. Experiences of the Police Academy in Szczytno. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 2018, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 206 s. ISBN 978-80-8054-793-6.
- FIRSTOVÁ, J. Kriminologie v pětadvacetiletém období samostatné České republiky. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*, 2018, 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 206 s. ISBN 978-80-8054-793-6.
- POLÁK, P. Aktuálny stav kriminológie ako vedného a študijného odboru v Slovenskej republike. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedecko-*

výskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike, 2018, 1. vydanie, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 206 s. ISBN 978-80-8054-793-6.

Internetové zdroje:

- CEJP, M. Úloha kriminologického výzkumu při koncipování trestní politiky. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky (Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám)*, 2018, 1. vydanie. Praha: Leges, s. 19. ISBN 978-80-7502-79-0, dostupné online: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf
- DIANIŠKA, G. Porovnávací kriminológia. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky (Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcovi, DrSc. k 80. narodeninám)*, 2018, 1. vydanie, Praha: Leges, s. 35. ISBN 978-80-7502-79-0, dostupné online: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf
- http://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/tpak/restorativna_justicia_-_monografia_0.pdf
- https://www.minv.sk/?PZ_SR
- <https://student.truni.sk/maisportal/report.htm>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20200101#predpis.cast-prva>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/385/20010101.html>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20200101#predpis.cast-prva>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/153/20180525>
- <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/73/20200101>
- http://www.ok.cz/iksp/o_post.html
- http://www.ok.cz/iksp/o_zame.html
- <http://www.mvcr.cz/soubor/scheinost-kriminologie-v-cr-pdf.aspx>
- <http://www.czkrim.cz/cs>
- <http://polac.cz/g2/view.php?katedry/kkre/kkre.html>
- <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HP0222>
- <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HP0223>
- <https://www.prf.cuni.cz/magisterske-studium/specializacni-moduly-20192020>
- <https://www.prf.cuni.cz/node/5025>
- <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627250608553013.pdf>
- <https://www.britisoccrim.org/history/>
- <https://www.britisoccrim.org/conference/>
- <https://www.crim.cam.ac.uk/Courses/mphil-courses>
- <https://www.crim.cam.ac.uk/Courses/ph-d-courses/current-phd-topics>
- <https://zbrojnice.com/2019/09/09/texas-aktualni-zmeny-zbranove-legislativy-v-souvislostech/>
- <https://datausa.io/profile/cip/criminology>

<https://cls.sococo.uci.edu/pages/departement-overview>
<http://catalogue.uci.edu/schoolofsocialecology/departementofcriminologylawandso-ciety/#courseinventory>
<https://cls.sococo.uci.edu/pages/phd-program>
http://wwwold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf

3. kapitola

Mgr. Šimon Žiak

- ČEČOT, V. a kol. 2009. *Kriminológia: Osobitná časť*, 1. vydanie. Vysoká škola v Sládkovičove, Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 188 s. ISBN 978-80-89267-25-5.
- ČÍČ, M., TURAYOVÁ, Y. 2003. *Zločinnosť – problémy – názory – stanoviská – postoje*, 1. vydanie. Bratislava, 144 s. ISBN 80-8054-295-3.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. *Kriminológia*, 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
- HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava, Wolters Kluwer (Iura Edition), 403 s. ISBN 9788080782061.
- MADLIAK, J. a kol. 1993. *Kriminológia*, 1. vydanie. Košice, OLYMPIA, spol. s r. o. – Edičné stredisko UPJŠ v Košiciach, 178 s. ISBN 80-7097-24-???
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. 2004. *Kriminologie*, 2. prepracované vydanie. Praha, ASPI, 451 s. ISBN 80-7357-026-2.
- SCHEINOST, M. et al. 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, 1. vydanie. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 239 s. ISBN 978-80-7338-096-0.
- SCHUBERT, L., NIKŠOVÁ, G. 1986. *Kriminológia: Všeobecná časť*, 1. vydanie. Bratislava, Polygrafické stredisko UK v Bratislave, 92 s.
- SVATOŠ R. 2012. *Kriminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 290 s. ISBN 978-80-7380-389-6.
- TOMÁŠEK, J. 2010. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha, Grada Publishing, a. s., 216 s. ISBN 978-80-247-2982-4.
- TURAYOVÁ, Y. a kol. 1999. *Vybrané kapitoly z kriminologie*, 1. vydanie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK v Bratislave, 143 s. ISBN 80-7160-128-4.
- TURAYOVÁ, Y., ČÍČ, M. 2009. *Spoločnosť proti zločinu*, 1. vydanie. Bratislava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 232 s. ISBN 978-80-224-1021-2.

Príspevky zo zborníkov:

- CEJP, M., Úloha kriminologického výzkumu při koncipování kriminální politiky. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky. Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcrovi, DrSc. k 80. narodeninám* [online], 2018. Dostupné na internete: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf, s. 19 – 31.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Význam kriminológie pre vzdelanie právnicka. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*

- [online], 2018, Dostupné na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2018/Kriminologia%20ako%20samostatny%20vedny%20odbor.pdf>, s. 86 – 103.
- ZOUBKOVÁ, I. Vzájemná podmínenosť kriminológie a trestní politiky. In: *Kriminológia ako súčasť trestnej politiky. Pocta prof. PhDr. Květoňovi Holcrovi, DrSc. k 80. narodeninám* [online], 2018. Dostupné na internete: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2018/02/kriminologia_ako_sucast_trestnej_politiky.pdf, s. 311 – 322.
- ZOUBKOVÁ, I. Akreditácia kriminológie ve vysokoškolském vzdelávaní. In: *Kriminologie, aktuální problémy* [online], 2013. Dostupné na internete na: http://wwwwww.czkrim.cz/files/kriminologie_aktualni_problemy.pdf, s. 11 – 16.
- FIRSTOVÁ, J. Kriminologie v päťadvacetiletém období samostatné České republiky. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike* [online], 2018. Dostupné na internete na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2018/Kriminologia%20ako%20samostatny%20vedny%20odbor.pdf>, s. 41 – 47.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Kriminologické štúdie profesora Hatalu. In: *Kriminologie, aktuální problémy* [online], 2013. Dostupné na internete na: http://wwwwww.czkrim.cz/files/kriminologie_aktualni_problemy.pdf, s. 147 – 151.
- STRÉMY, T. Život a dielo profesora Gustáva Dianišku. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám* [online], 2015. Dostupné na internete na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 13 – 22.
- FRYŠTÁK, M. Fenomén ekonomické kriminality v 21. storočí a její příčiny. In: *Fenomén ekonomickej kriminality a právne nástroje na jej eliminovanie* [online], 2015. Dostupné na internete na: <https://lawconference.sk/bpf/sprava/files/zborniky/9.sekcia.pdf>, s. 1195 – 1202.
- DOBROVODSKÝ, R. Procesné a hmotnoprávne predpoklady slovenského občianskeho práva k ratifikácii Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám* [online], 2015. Dostupné na internete na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 136 – 167.
- TURAYOVÁ, Y. Kriminológia ako súčasť akademického vzdelávania právnikov. In: *Kriminológia ako samostatný vedný odbor v rovine vedeckovýskumnej a akademickej výučby na vysokých školách v Slovenskej republike, Českej republike a Poľskej republike*. [online], 2015, Bratislava. Dostupné na internete na: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/publikacie/2015/Kriminol%C3%B3gia%20ako%20samostatn%C3%BD%20vedn%C3%BD%20odbor.pdf>, s. 11 – 16.
- BURDA, E. Nenahradiťnosť kriminológa pre trestného právnik. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám* [online], 2015. Dostupné na internete na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Dianiska-Zbornik.pdf>, s. 97 – 108.
- STRÉMY, T. Úvodom. In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zbor-*

ník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Nakladatelství Leges, s. r. o. 2017. ISBN 978-80-7502-224-0, s. 9-11.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Aký je záujem o výskum ekonomickej kriminality. In: *Kdo slyší hlas volajúciho na poušti*. Referáty z konferencie ve Vranově nad Dyjí v roce 2010. Praha, Masarykova česká sociologická společnost, 2010, s. 189 – 200. ISBN 978-80-903541-7-3.

KUBÍČEK, P. Profesor JUDr. Vojtech Hatala, CSc. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*, 2012, s. 11 – 12. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-3282-8.

Publikácie z časopisov:

TÓTHOVÁ, V., Absencia kriminologických výskumov pri kreovaní trestnej politiky štátu s akcentom na trest domáceho väzenia. In: *STUDIA IURIDICA CASSO- VIENSIA* [online], 2019. Dostupné na internete na: https://sic.pravo.upjs.sk/eca-sopis/72019-2/8_TOTHOVA_Absencia_kriminologickych_vyskumov.pdf.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi* [online], 2016. Dostupné na internete na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5268/4353>.

JURIŠOVÁ, K. Systém a význam alternatívnych trestov na Slovensku. In: *Právne noviny* [online], 2017. Dostupné na internete na: <https://www.pravnenoviny.sk/spravy/system-a-vyznam-alternativnych-trestov-na-slovensku>.

REDAKCIA. Prečo na Slovensku nemáme Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu? In: *Právne noviny* [online], 2013. Dostupné na internete na: <https://www.pravnenoviny.sk/spravy/preco-na-slovensku-nemame-institut-pre-kriminologiu-a-socialnu-prevenciu>

Právne predpisy:

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/>

Zákon č. 153/2001 Z. z. Zákon o prokuratúre v znení neskorších predpisov: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/153/20200101.html>

Ďalšie internetové zdroje:

<http://iuridica.truni.sk/profil-katedry-ppp>

<https://www.apvv.sk/buxus/docs/zk/zk-apvv-0179-12.pdf>

<https://www.projustice.sk/trestne-pravo/elektronicky-system-monitoringu-osob>

<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2364>

<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2511>

<https://www.vedatechnika.sk/SK/enoviny/Zmedii/Stranky/Slovensku-chyba-institucia-pre-krimivyskum.aspx>

http://www.wold.justice.sk/kop/pk/2008/pk08015_03.pdf

rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13781/1

<https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

4. kapitola

JUDr. Miriam Bachratá

- BALOGOVÁ, B. – MATULAY, S. – MATULAYOVÁ, T. – ŽUPINA, M. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 2003. ISBN 808068183.
- BARTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. Brno 1998. ISBN 8070132590.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. Vize moudřejší společnosti. In: Kol. autorů. *International Conference 2005: Vysoká škola jako facilitátor rozvoje společnosti a regionu*. Kunovice, Evropský polytechnický institut, 2005.
- ČADIL, V. Bibliometrie jako nástroj hodnocení programů výzkumu a vývoje v České republice. *Evaluační teorie a praxe*, 2015, roč. 3, č. 2.
- DVOŘÁKOVÁ, J. – PABIAN, P. – SMITH, S. – STOCKELOVÁ, T. – ŠIMA, K. – VIRTOVÁ, T. *Politika a každodennost na českých vysokých školách. Etnografické pohledy na vzdělávání a výzkum*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2014.
- FIALA, P. – NANTL, J. Vysokoškolská a výzkumná politika. In: BALÍK, S. – CÍSAŘ, O. – FIALA, P. a kol. *Veřejné politiky v České republice v letech 1989 – 2009*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 9788024727813.
- HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociálna patológia a jej prevencia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2004. ISBN 8080559953.
- KAPR, J., LINHART, J., FISCHEROVÁ, V., VODÁKOVÁ, A.: *Sociálnideviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha: 1994. ISBN 8085850036.
- LIESSMANN, K. P. *Hodina duchů: praxe nevzdělanosti: polemický spis*. Praha: Academia, 2015.
- MÁTEL, A., SCHAVEL, M. a kol. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. ISBN 9788081320095.
- ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*. Bratislava 2000. ISBN 8022406163.
- ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKOVÁ, M. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2001. ISBN 8022406856.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2009. ISBN 9788022410748.
- ORAVCOVÁ, J. *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica: UMB, 2004. ISBN 8080559805.
- PEIGER, J. *Budoucnost a sociálnopatologie*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2009. ISBN 9788090354166.
- PODGORECKI, A. *Patologia życia społecznego*. 1969, s. 29. In: Stankowski, A. *Sociální patologie*. Ostrava: 2001. ISBN 8080559953
- SMOLÍK, J. *Úvahy nad sociální patologií*. Praha: 2016.
- SPUSTA, V. Je české akademické prostředí nemocné, nebo „jen“ nemravné? *Pedagogika*, roč. LXI, č. 1, 2011.

Zákony:

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internet: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/131/20140101>

Zákon č. 300/2005 Z. z. TRESTNÝ ZÁKON §221 (online) <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20180701#predpis.cast-druha>

Internetové zdroje:

DOMEOVA A. Korupcia na univerzite. In Slovensko Hnonline. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://slovensko.hnonline.sk/178342-korupcia-na-univerzite>

AKTUALITY.SK. Prezident odvolal rektora policajnej akadémie Krajínka. [27.6.2012]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/211121/prezident-odvolal-rektora-policajnej-akademie-krajinka/>

PLUSKA.SK. Špinavý biznis na vysokých školách: 12-tisíc eur za prijatie? Žiaden problém. [30.11.2016]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www1.pluska.sk/krimi/spinavy-biznis-vysokych-skolach-12-tisic-eur-prijate-ziaden-problem>

PLUSKA.SK. Skúšku za klobásku: Takto si chceli študenti zabezpečiť úspech na škole. [28.09.2016]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/skusu-klobasku-takto-chceli-studenti-zabezpecit-uspech-skole>

CAS.SK. Kriminálka odhalila korupciu na vysokej škole v Nových Zámkoch: Pozrite, aký úplatok mal vziať učiteľ od študentiek. [23.06.2017]. [online] [Cit. 14.01.2020]. dostupné na internete: <https://www.cas.sk/clanok/564011/kriminalka-odhalila-korupciu-na-vysokej-skole-v-novych-zamkoch-pozrite-aky-uplatok-mal-vziat-ucitel-od-studentiek/>

PETÁKOVA. Z.Impakt faktor. Opačné mínění [11.10.2007]. [online] vesmir.cz.[Cit. 14.01.2020] dostupné na internete: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2007/cislo-10/impakt-faktor-opacne-mineni.html>

O AUTOROCH

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. (1940)

1. Charakteristika profesionálnej kariéry na PF TU v Trnave

- Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. bol vysokoškolským profesorom TU v Trnave, Právnickej fakulty, je vedecko-pedagogickým pracovníkom spoločensko-vedného zamerania v odbore „psychológia“.
- Na TU v Trnave, Právnickej fakulte pôsobil od roku 2000. Bol vedúcim Katedry propedeutiky právnických predmetov a podieľal sa na činnosti Katedry trestného práva a kriminológie. Od roku 2016 pôsobil ako koordinátor fakulty pre študentov so špeciálnymi potrebami. V období rokov 2006 – 2010 pôsobil ako prodekan pre rozvoj a ďalšie vzdelávanie fakulty, v rokoch 2000 – 2007 a v rokoch 2013 – 2015 bol predsedom Akademického senátu Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave.
- Garantoval a prednášal predmety Sociálna psychológia pre právnikov, Forenzná psychológia a Kriminológia.
- Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. sa významnou mierou podieľal na konštituovaní policajných vied a ich začlenenie do systému slovenských vied.
- Je zakladateľom a tvorcom trnavskej kriminologickej školy, ktorá má silný multidisciplinárny základ a vynikajúcich nasledovníkov. Bol uznávaným a úspešným pedagógom a školiteľom doktorandov.
- Bol členom vedeckých tímov riešiacich interdisciplinárne vzťahy medzi právom, kriminalistikou a kriminológiou. Pracoval na vedecko-výchovných úlohách interdisciplinárneho a medziodborového charakteru s dôrazom na trestnoprávne, kriminalistické a kriminologické aspekty kriminality.

- Bol zástupcom vedúceho riešiteľského kolektívu vedeckovýskumného projektu APVV pod názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach SR“, ktorá priniesla významné podnety pre rozvoj trestnej politiky.
- Prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. bolo udelených viacero ocenení a čestných uznaní za aktívnu vedeckovýskumnú, pedagogickú a inú odbornú činnosť.

2. Najvýznamnejšie ocenenia

- Zaradenie prof. PhDr. Gustáva Dianišku, CSc. do zoznamu významných svetových, českých a slovenských psychológov. In: Hartl, P. – Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha: Portál 2000, s. 727.
- September 2003 – rektor akadémie Policajného zboru v Bratislave udelil „Bronzovú medailu prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. za významný podiel na rozvoji Akadémie Policajného zboru v Bratislave.“
- Zaradenie prof. PhDr. Gustáva Dianišku, CSc. do Slovenskej všeobecnej encyklopédie Beliana, vydávanej vydavateľstvom VEDA SAV v roku 2003.
- Február 2005 – dekan Právnickej fakulty TU v Trnave udelil prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. pri príležitosti životného jubilea „Pamätnú medailu Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave“ za plodnú tvorivú realizačnú činnosť, ktorou sa zaslúžil o rozvoj Právnickej fakulty TU a o jej dobré meno pri výkone funkcie predsedu Akademického senátu Právnickej fakulty TU, funkcie vedúceho Katedry propedeutiky právnických predmetov fakulty a profesora fakulty ako aj pri zastupovaní fakulty v Akademickom senáte TU.
- November 2007 – rektor Trnavskej univerzity v Trnave udelil prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. „Pamätnú medailu Trnavskej univerzity v Trnave“ za zásluhy o rozvoj Trnavskej univerzity v Trnave.

- „Čestné uznanie“ prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. za dlhoročnú aktívnu spoluprácu s Inštitutom pro kriminologii a sociální prevenci a za významný prínos k rozvoju odboru kriminológia, Praha 8. 10. 2010, uznanie udelil riaditeľ Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v Prahe PhDr. Miroslav Scheinost.
- November 2012 – rektor Trnavskej univerzity v Trnave udelil prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. „Pamätnú medailu pri príležitosti 20. výročia obnovenia činnosti Trnavskej univerzity v Trnave“.
- Apríl 2013 – rektor Trnavskej univerzity v Trnave udelil prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. „Cenu Martina Palkoviča za vynikajúce výsledky v pedagogickej činnosti“.
- Február 2015 – rektor Trnavskej univerzity v Trnave udelil prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc. „Zlatú medailu“ Trnavskej univerzity v Trnave, za tvorbu a rozvoj odborov a interdisciplinárnych vzťahov v odboroch sociálna a forenzná psychológia, kriminológia, penológia a ich uplatnenie v pedagogickej a vedeckej práci.

3. Osobnosť prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Popri svojej vynikajúcej pedagogickej a vedeckej práci je prof. Dianiška všeobecne uznávaný pre svoj vysoký morálny kredit. Človek s vynikajúcimi osobnostnými kvalitami, na vrchole svojej profesijnej kariéry sa v roku 1998 rozhodol venovať všetky svoje sily a schopnosti Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, ako pedagóg a vedec a aj ako predseda Akademického senátu fakulty, neskôr v rokoch 2006 - 2010 ako prodekan Právnickej fakulty TU v Trnave a tiež vedúci katedry propedeutiky právnických predmetov. Od roku 2013 opätovne pôsobil ako predseda Akademického senátu Právnickej fakulty TU v Trnave.

Vyššie 70 vedeckých výstupov, monografií, vedeckých štúdií a článkov a vyššie 150 ohlasov na jeho dielo je len kvantifikovaným

vyjadrením jeho doterajšej práce v prospech slovenského vysokého školstva.

Najvýznamnejším výsledkom doterajšej profesijnej činnosti prof. Dianišku je konštituovanie policajnej psychológie ako aplikovanej disciplíny systému psychologických vied. Prof. Dianiška sa významnou mierou podieľal na rozvíjaní vzťahu medzi psychológiou a právom a na konštituovaní trnavskej kriminologickej školy. Jeho pedagogická činnosť aj vedecká tvorba je výsledkom intelektuálnej poctivosti a vysokého pracovného nasadenia. Prof. Dianiška výrazne určil smerovanie mnohých študentov a pedagógov, ktorých vždy učil k pokore, vážnosti, k zodpovednému plneniu pracovných povinností a svedomitosti, podporoval rozvíjanie ich talentu a tvorivosti.

Pedagogickú, vedeckú aj riadiacu prácu vykonával vždy príkladne, zodpovedne, s láskou a veľkým zanietením. Za svoje doterajšie vynikajúce výsledky v oblasti vedy získal prof. Dianiška viacero ocenení, osobitne však neformálnu autoritu medzi spolupracovníkmi a študentami (psychológ medzi právnikmi).

To, že Právnická fakulta patrí medzi najkvalitnejšie právnické fakulty na Slovensku, je aj jeho výrazná zásluha. Jeho osobnosť zanechala významnú stopu v rozvoji Právnickej fakulty Trnavskej univerzity po jej obnovení v 1998. Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. vyryl hlbokú brázdou aj vo vede v oblasti psychológie, forenznnej psychológie, kriminológie a penológie a ľudských vzťahov na fakulte.

JUDr. Miriam Bachratá (1996)

Je absolventkou Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (2015 – 2020). Svoj záujem o problematiku sociálnej patológie a kriminológie využila aj pri rozsiahlom výskume sociálno-patologických javov v rôznych spoločenských odvetviach, ktorý sa stal súčasťou rigoróznej práce, na základe ktorej získala titul JUDr. V súčasnosti svoje vzdelanie využíva ako vyššia súdna úradníčka Okresného súdu v Trnave, kde by následne chcela zaujať aj miesto sudkyne.

Mgr. Šimon Žiak (1996)

Je absolventom Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, kde študoval v rokoch 2015 až 2020. Narodil sa 20. júla 1996 v Žiline. Základnú školu absolvoval v obci Gbeľany a v ďalšom štúdiu pokračoval na Gymnáziu Veľká Okružná v Žiline, kde v roku 2015 zmaturoval. Aktuálne pracuje na Generálnom riaditeľstve Zboru väzenskej a justičnej stráže v Bratislave ako právnik.

V rámci svojej profesionálnej kariéry by sa okrem iného rád naďalej venoval kriminológii a trestnému právu, no taktiež aj ostatným príbuzným vedným disciplinám, ktoré sa tematicky zaraďujú k týmto dvom predmetom a zároveň sa vzájomne dopĺňajú.

Mgr. Mojmír Štefanec

Narodil sa v Lučenci a je absolventom Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave. Skúsenosti, nadobudnuté aj dôkladným štúdiom kriminológie, využíva v každodennej praxi, keďže po úspešnom zložení štátnej skúšky sa stal príslušníkom Policajného zboru Slovenskej republiky. Prehlbovaniu nadobudnutých vedomostí z odboru kriminológie sa venuje aj naďalej, s cieľom neustále napredovať a byť platnou posilou Policajného zboru SR.

**Gustáv Dianiška, Miriam Bachratá,
Mojmír Štefanec, Šimon Žiak**

**TRNAVSKÁ
KRIMINOLOGICKÁ
CESTA**

Zodpovedný redaktor: PhDr. Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Obálka: Mgr. Marek Petržalka

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity vydalo
vydavateľstvo TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 406. publikáciu.

Vytlačila Veda, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0619-7